GRAMMATYKA
NIEMIECKA

UKŁADU FRANCISZKA LIEDER

PRZEZ

RADĘ WYCHOWANIA PUBLICZNEGO

POLECONA DO UŻYCIA

SZKOŁOM I INSTYTUTOM NAUKOWYM

W KRÓLESTWIE POLSKIÉM.

...ie drugie, poprawne.

Koziorowski.

...E

...EWSKIEGO

...369.

104456

ZA POZWOLENIEM CENZURY RZĄDOWÉJ.

SPIS RZECZY.

		Strona
ROZDZIAŁ I.	O głoskach i ich wymawianiu	1
	O wymawianiu dwugłosek . .	2
	O wymawianiu spółgłosek . .	4
	O przedłużaniu i skracaniu zgłosek, tudzież o wymawianiu ich podług akcentu	6
ROZDZIAŁ II.	O pisowni	11
	O samogłoskach i spółgłoskach	14
	O rozłączaniu zgłosek na końcu wiersza	20
	O znakach pisarskich . . .	21
	Spis wyrazów jednakowo prawie brzmiących, ale różniących się co do pisowni i znaczenia . .	22
ROZDZIAŁ III.	O częściach mowy	34
ROZDZIAŁ IV.	O rodzajach imion rzeczownych *ze znaczenia*, jako to:	
	rodzaju męzkiego	35
	rodzaju żeńskiego	36
	rodzaju nijakiego	37
	Z zakończenia rodzaju męzkiego.	38
	» » rodzaju żeńskiego .	44
	» » rodzaju nijakiego .	46
	O wyrazach złożonych . . .	47
	O rzeczownikach dwóch rodzajów	48

322854

Strona

ROZDZIAŁ V. O przypadkowaniu przedimków . 50
O użyciu przedimka pewnego . 51
O użyciu przedimka niepewnego 53
Kiedy się przedimek opuszcza 54

ROZDZIAŁ VI. O przypadkowaniu rzeczowników podług formy piérwszéj . . 57
» » drugiéj . . . 62
» » trzeciéj . . . 65
» » czwartéj . . . 71
Uwagi nad imionami nieforemnemi i ułomnemi 72
O przypadkowaniu imion własnych 74
O składni rzeczowników . . . 79

ROZDZIAŁ VII. O przypadkowaniu przymiotników z przedimkiem pewnym . 81
Z przedimkiem niepewnym . . 83
Bez przedimka 85
O stopniowaniu przymiotników i przysłówków 87
O składni przymiotników . . 93
O rządzie przymiotników . . . 96

ROZDZIAŁ VIII. O zaimkach i ich użyciu . . 99
O zaimkach osobistych . . . 100
O zaimkach dzierżawczych . 102
O zaimkach wskazujących . . 107
O zaimkach względnych . . . 109
O zaimkach pytających . . . 111
O zaimkach nieoznaczonych . . 113
Ogólne uwagi o użyciu zaimków 114

ROZDZIAŁ IX. O imionach liczbowych . . . 118
O użyciu imion liczbowych . . 124
ROZDZIAŁ X. O czasowaniu słów posiłkowych 128
O użyciu słów posiłkowych . . 136
O czasowaniu słów foremnych . 138
Wzór czasowania słów foremnych czynnych 140
Wzór czasowania słów foremnych nijakich 147
Wzór czasowania słów foremnych czteréma sposobami 151
O czasowaniu słów zaimkowych i zwrotnych 153
O czasowaniu słów nieosobistych 157
O czasowaniu słów nieforemnych 158
Szeregi słów nieforemnych . . 161
O czasowaniu słów złożonych . 169
ROZDZIAŁ XI. O składni słowa 176
O użyciu osób i liczb 176
O użyciu czasów 178
O użyciu trybów 180
ROZDZIAŁ XII. O rządzie słów 187
Słowa z podwójnym przypadkiem piérwszym 187
Słowa z przypadkiem drugim . 189
Słowa z przypadkiem 2gim rzeczy, a 4tym osoby 190
Słowa z przypadkiem 2gim osoby lub rzeczy 192
Słowa z przypadkiem 3cim . . 194
Słowa z przypadkiem 4tym . . 198

Strona

ROZDZIAŁ XIII. O rządzie przyimków . . . 203
Uwagi nad niektóremi przyimkami 210
ROZDZIAŁ XIV. O przysłówkach i ich użyciu . 212
ROZDZIAŁ XV. O wykrzyknikach 218
ROZDZIAŁ XVI. O szykach 219
ROZDZIAŁ XVII. O użyciu spójników . . . 229
ROZDZIAŁ XVIII. O zamienianiu składni czynnéj na bierną i o składni imiesłowowéj 232
ROZDZIAŁ XIX. O iloczasie 238
O miarach wiérszowych . . . 246
O gatunkach wiérszów miarowych 249
O rymie 267

Omyłki w niektórych exemplarzach.

Strona	*Wiersz*	*Zamiast*	*być powinno.*
2	20	Maos	Moos
7	22	brach	er brach
9	24	lappern	klappern
17	21	der Adjektiv	das Adjektiv
18	1	Sckritt	Schritt
21	9	dy	gdy
22	7	czyii	czyli
24	23	fahreu	fahren
25	11	ieuciekałyby	nie uciekałyby
29	15	Kaufman	Kaufmann
»	16	Ellen	Ellen
32	9	n	np.
»	5	Er	Er
33	9	en	er
»	15	biały	białawy
»	26	verheren	verheeren
36	12	her	der
37	11	drr	der
38	11	ptaswo	ptastwo
39	2 od końca	Vefper	Vefper
43	1	de	der
44	2	er	der
55	24	§. 68.	§. 58.
64	2 od końca	Derektoren	Direktoren
»	16	ernant	ernannt
65	5	der	des
77	18	Wilelmine	Wilhelmine
81	3	Nachts	Nachts
96	28	Göſicht	Geſicht
104	21	finen	finden
108	16	fleißige	fleißiger
121	24	enś	tens
122	2	iczbowéj	liczbowéj
134	ostatni	werde	werden

Strona	*Wiersz*	*Zamiast*	*być powinno*
137	1	gefchehen	geſchehen
154	6	ſich	ſich
173	3	odbywają	odrywają
»	25	die	dir
176	7	miéjsce	miejsce
181	przedostatni	vvr	vor
185	6 od końca	zamias	zamiast
190	8 od końca	entbloßen	entblößen
197	2	noch	nach
199	13	anfuhren	anführen
212	20	immerfor	immerfort
234	19	ankomen	ankamen

Ostrzeżenie. Na stronie 204 w wierszu 10 w każdym exemplarzu być powinno: Kraft ſeines Vermächtniſſes, a w wierszu 13 Wegen ſeines Leichtſinnes.

GRAMMATYKA
NIEMIECKA.

ROZDZIAŁ I.

§. 1. *O głoskach i ich wymawianiu* (Lautlehre).

Język niemiecki składa się, jak każdy inny, z pewnych znaków, które w piśmie albo druku nazywamy *literami* (Buchſtaben), w mowie zaś *głoskami* (Laute).

Takowe znaki połączone z sobą tworzą najprzód *zgłoski* czyli sylaby (Silben), a z sylab powstają *wyrazy* (Wörter).

Zbiór liter, inaczéj abecadłem zwany, w liczbie 25, jest następujący:

Litery większe.

𝔄.	𝔅.	ℭ.	𝔇.	𝔈.	𝔉.	𝔊.	ℌ.	ℑ.
A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.
𝔎.	𝔏.	𝔐.	𝔑.	𝔒.	𝔓.	𝔔.	ℜ.	𝔖.
K.	L.	M.	N.	O.	P.	Q.	R.	S.
𝔗.	𝔘.	𝔙.		𝔚.	𝔛.	𝔜.	ℨ.	
T.	U.	V. (fau)		W.	X.	Y.	Z. (cet).	

Litery mniejsze.

a. b. c. d. e. f. g. h. i. j. k. l. m. n. o. p.

a. b. c. d. e. f. g. h. i. j. k. l. m. n. o. p.

q. r.(s)ſ. t. u. v. w. x. y. z.

q.(ku).r.(s)ſ.t.u.v(fau).w.x.y.z(cet).

Litery składane.

ck. ch. ſch. dt. ff. ſſ. ß. ſt. ſp. rh.

ck. ch. sch. dt. ff. ss. s-cet. st. sp. rh.

th. tt. ʒ. å. ö. ü.

th. tt. t-cet. ae. oe. ue.

Wszystkie te głoski czyli litery dzielą się, jak w polszczyznie, na *samogłoski* (Selbſtlaute) a, e, i, (y), o, u; i na *spółgłoski* (Mitlaute) b, c, d, f, g, h j, k, l, m, n, p, q, r, (s) ſ, t, v, w, x, z.

§. 2. *O wymawianiu dwugłosek* (Doppellaute).

Samogłoski podwójne aa, ee, oo, wymawiają się jakby pojedyncze, ale z przeciągnieniem, np: der Aal (węgorz) wymów *a-l*, der Staar, (szpak) *szta-r*, die Beere (jagoda) *be-re*, das Moos (mech) *mo-s*; gdyby z dwóch ckażde do innéj sylaby należało, wówczas każde e z osobna się wymawia: np: beeggen, (zawłóczyć broną) czytaj: *be-eg-gen*.

Ae, å wymawia się prawie jak *e* otwarte, np: Aeltern rodzice, der Bår niedźwiedź.

Oe, ö wymawia się także prawie jak *e*, ale grubo, np: der König Król, der Römer Rzymianin, die Töchter córki.

äu, eu ma brzmienie środkujące pomiędzy *aj* i *ej*, lecz zgruba, prawie jakby öj, np: Säufer pijak, Freund przyjaciel.

ei zbliża się bardziéj do *aj*, aniżeli do *ej*, np. das Bein kość, der Stein kamień.

Ue, ü brzmi prawie jak *y* polskie, ułożywszy usta niby do gwizdania, np. das Uebel złe, Brüder bracia.

ie wymawia się jak *i* z przeciągiem: np: wie jak, die Liebe miłość, die Lotterie loterya, die Tragödie tragedya, Cavalier kawaler, die Melodie melodya, czytaj: *wi*, *li-be*, *mélo-di*, *kawa-lir*.

Wyjątki. W wyrazach liczby mnogiéj z łacińskiego pochodzących, tudzież w imionach narodowych zakończonych na ien, albo ier, wymawia się ie jak *y-e*, np: Hiſtorien historye, Aſien Azya, Italiener Włoch, czytaj: *Azy-en*, *history-en*, *Italy-ener*; podobnież Julie Julia Lilie lilia.

e lubo się nie znamionuje, wymawia się wszelako już ściśnionemi, już otwartemi ustami, już dobitniéj, już ciszéj, i tak:

1ód *ściśnione* jest e w wyrazach wenig mało, Ehre honor, Lehre nauka; 2re *otwarte* z przeciągiem np: wder ten (zaimek) i w pierwszéj sylabie wyrazów Degen szpada, Regen deszcz, i t. d. naostatek *krótkie*, iprawie się zamilcza w zgłoskach końcowych na el, en, er, np: Himmel niebo, leſen czytać, Bruder brat. wymów: *him'l*, *le-z'n*.

i wymawia się pospolicie jak *y*, np: in w, mit z, es wird staje się, czytaj: *yn*, *myt*, *wyrt*.

§. 3. *O wymawianiu spółgłosek.*

b na końcu wyrazu, albo w środku przed spółgłoską brzmi prawie jak *p*, np: das Lob pochwała, die Erbſen groch, wymów: *lop*, *erpsen*.

C, c używane tylko w cudzoziemskich wyrazach wymawia się przed samogłoskami a, o, u, i (y) jak *c*, przed innemi zaś głoskami jak *k*, np. Cäſar, Cölius, Cypreſſe cyprys, czytaj: *Cezar*, *Celius* i t. d. zaś Creta, Cato, Curſus, wymów: *Kreta*, *Kato* i t. d.

Uwaga. Zamiast C piszą najczęściéj K albo Z w miarę brzmienia, np: Zentner cetnar, Kompaß kompas (igła magnesowa.)

ch brzmi jak w polskiém, np: die Flucht ucieczka; w wyrazach zaś zakończonych na ich, tudzież gdy po ch następuje *e*, wymawia się miękko np: fröhlich wesoły, Trichter lejek, der Rechen grabie, jakby *rechjen*. W wyrazach złożonych z Chor i Chur brzmi ch jak *k*, np: Charfreitag wielki piątek, Churfürſt Xiąże Elektor; w wyrazach zaś francuzkich, lecz używanych przez Niemców, wymawia się jak *sz*, np: die Chaiſe powóz, der Chef naczelnik, czytaj: *szese*, *szef*. Nakoniec, gdy po ch następuje *s*, wymawia się chs jak *ks*, albo *x*, np: der Ochs wół, der Flachs len, die Füchſe lisy, wymów *ox*, *fyxe*.

ck jak podwójne *k* z przyciskiem, np: der Rücken grzbiet, das Stück sztuka.

g brzmi zawsze jak *g*, jednakże przed *e*, *i*, niektórzy wymawiają je jak *j* miękko, np: gehen iśdź; w końcówce na ig, brzmi niby jak *ch*, np: ſelig zbawiony, adelig szlachetny. W wyrazach z francuzkie-

go pochodzących czyta się g przed e i i jak ż, np: Genie gieniusz, logiren mieszkać=*żeni*, *ložyren*.

H, h na początku zgłosek, oraz w zakończeniach na haft, heit, łagodniéj od *h* w polszczyznie, ale nie jak *ch*, wymawiać się powinno, np: habe miéj, tugendhaft cnotliwy; na końcu zaś zgłosek nie daje się słyszeć, służy bowiem tylko za znak, że samogłoskę poprzednią przedłużyć należy, np: geh idź, fahren jechać=*ge*, *fa-ren*; po t i r nie wymawia się, np: der Thurm wieża=turm, Rhetorik Retoryka.

n przed g, k, wymawia się przez nos, na podobieństwo polskiego *ą* albo *ę*,

np: der Funken iskra, der Klang dźwięk, der Gesang śpiew, der Schinken szynka, ſich drängen cisnąć się, mengen mieszać.

pf na początku wyrazu prawie się zamilcza, np. daś Pferd koń, daś Pfand zastaw=*fert*, *fant*; na końcu zaś wyrazu, albo gdy się rozłącza w sylabizowaniu brzmi jak *pf*, np: der Hopfen chmiel, der Kopf głowa=*hop-fen*, kopf.

q (ku) ma zawsze *u* po sobie, i wymawia się z niém jak *kw* np: die Qual utrapienie, die Quelle źrzódło=*kwal*, *kwelle*.

S, ſ na początku wyrazu przed samogłoską wymawia się jak z, np: der Sonntag niedziela, leſen czytać=*zontak*, *lez'n*; w sylabie zaś środkowéj po spółgłosce, i na końcu brzmi jak *s*, np: die Perſon osoba, deś Gipſeś gipsu=*person*, *gipses*.

ſp, ſt w środku i na końcu wyrazu, oraz po *r* brzmi jak w polszczyznie *sp*, *st*, np: geſtern wczoraj, die Gerſte jęczmień, der Fürſt Xiąże; na początku zaś, jako też w wyrazach złożonych z przyrostków wyma-

wia się jak *szp*, *szt*, np: die Speiſe potrawa, die Stunde godzina, entſtehen powstać=*Szpajze*, *Sztunde*, *entszte-n*.

Uwaga. W niektórych prowincyach niemieckich, np. w Królestwie Hanowerskiém wymawiają *sp*, *st*, tak, jak się pisze, to jest: *Stunde*, *Spajze*.

ß, ß wymawiają się jak *s*, np: was co, der Haß nienawiść, groß wielki, größer większy, fleißiger pilniéj; ßt, jak *st*, zaś ß jak ss twardo, np: er frißt zrze=*fryst*, der größte największy, haſſen nienawidzieć = *hassen*.

ſch jak *sz*, np: der Schaum piana, der Schimmel pleśń=*szaum*, *szymmel*.

ti z następującą samogłoską w wyrazach z łacińskiego wziętych wymawia się jak *cy*, np: die Nation naród, die Lection lekcya=*nacyon*, *lekcyon*.

V, v brzmi jak *f*, np: der Vater ojciec=fater, viel wiele, voll pełno = *foll* i t. d. w wyrazach zaś obcych albo też między dwiema samogłoskami wymawia się jak *w*, np: Virgil = *Wirgil*, Venedig Wenecya, Clavier klawikort, civil cywilny.

z jak c, tz także jak c, ale z przyciskiem, np: zahm oswojony=*ca-m*, der Blitz błyskawica=*blyc*; w greckich zaś wyrazach jak z, np: der Zephir=*zefir*.

§. 4. *O przedłużaniu i skracaniu zgłosek, tudzież o wymawianiu ich podług akcentu.*

1. Zgłoska *przedłuża się*, czyli wymawia się długo, 1ód gdy w nią wchodzi albo *samogłoska podwójna*, albo *dwugłoska*, albo gdy po samogłosce następuje h, lub th, np: der Aal węgorz, das Meer morze,

das Boot łódź, lieb miły, faul zgniły, das Mahl uczta, muthig odważny, der Thor głupiec.

2. Gdy samogłoska jest przed spółgłoską, np: eben właśnie, die Rübe rzepa, der Ofen piec, der Haken hak.

3. W wyrazach jednozgłoskowych zakończonych na samogłoskę, np: da oto, du ty, ja tak, wo gdzie, so więc, również przed *r*, np: gar, zwar, wer, mir, nur, vor i t. p.

II. *Skracają się zgłoski*, ile razy samogłoska poprzedza albo *spółgłoskę podwójną* jak ll, mm, nn, ff, tz, ck, i t. p. np: die Ebbe odpływ morza, der Widder baran, die Stelle miejsce, der Kamm grzebień, die Henne kura, die Rippe żebro, offen otwarty, die Nessel pokrzywa, die Hacke motyka, der Schritt krok, der Tritt stąpienie, die Katze kotka; albo *spółgłoskę złożoną* np. pf, st, ld, i t. p. np: der Zopf warkocz, das Geld pieniądze, wachsen rosnąć, die Lust chęć, die Jagd polowanie, die Zucht karność, chów, der Hirt pasterz, der Durst pragnienie, die Schrift pismo.

Wyjątki. Przedłużają się samogłoski, chociaż przed złożonemi spółgłoskami w Sprache mowa, er sprach mówił, die Brache ugór, brach złamał, die Art sposób, der Bart broda, der Bärsch okuń, der Herd kominek, die Magd dziewka, das Obst owoce, der Propst proboszcz, das Pferd koń, das Schwert miecz i t. d.

Nakoniec skracają się wyrazy jednozgłoskowe po większéj części nieodmienne, zakończone na spółgłoskę, np: ab, ob, am, in, un, bis, das, des, wes, niemniéj w przyrostkach er, ver, ge, be.

III. *O akencie zgłoskowym.* W wymawianiu wyrazów uważamy, iż jedne zgłoski dobitniéj brzmią

od drugich. Takowe natężenie głosu nazywa się *akcentem zgłoskowym* (Silbenton).

Akcent czyli przycisk przypada w ogólności:

1ód w każdym niezłożonym wyrazie na piérwszą zgłoskę główną czyli pierwotną, np: Himmel niebo, Vâter ojciec, ſchréiben pisać, Gótt Bóg, hóch wysoki.

2re na tęż samę zgłoskę pierwotną w wyrazach pochodnych, np: góettlich boski, himmliſch niebieski, vácterlich ojcowski.

Wyjmują się od tego, a) zakończenia na ei i nazwiska miast na in, i te się tylko akcentują, np: die Abtéi opactwo, Schâferéi owczarnia, Berlin; b) nazwiska cudzoziemskie, np: Generál, Charákter, Chauſſée.

Uwaga. Za powiększeniem wyrazów obcych o jednę zgłoskę, posuwa się i akcent o jednę zgłoskę naprzód, np: Profeſſor Profeſſóren, Charákter Charaktére, das Theáter teatr, theatráliſch.

po 3cie w wyrazach złożonych przypada akcent na piérwszy wyraz główny, np: die Schlóßkirche kościół zamkowy, das Kirchenſchloß zamek kościelny, das Kindes alter wiek dziecinny, dúnkelgrún ciemnozielony.

Uwaga. W wyrazach złożonych z cząstek rozdzielnych i nierozdzielnych, (ob. Rozdział 10) akcentuje się tylko cząstka rozdzielna, a przy nierozdzielnéj przypada akcent zaraz na następującą zgłoskę, np: aúfſchréiben spisać, beſchréiben opisać, unterhálten zabawić, überſétzen tłumaczyć, ábgeben oddać, vergében darować.

Prócz głównego akcentu bywa jeszcze drugi, zwany *poboczny* albo *słaby* (Nebenton), mianowicie

w wyrazach złożonych z dwóch rzeczowników, np: Haùsváter ojciec *rodziny*, Gróſsmúth wspaniałomyślność, z dwóch przymiotników, np: dùnkelgélb ciemnożółty, héllblaù jasnobłękitny, albo z jednéj z tych końcówek; bar, heit, keit, haft, lein, ſchaft, thum, ung, ling, lich, np: dańkbàr wdzięczny, Geſúndhéit zdrowie, Réichthúm bogactwo, Hóffnúng nadzieja, Júngling młodzieniéc, herrlich świetnie, i t. p.

Końcówki e, el, em, en, er, ig, zaimek es, spójnik ſo i przyimek zu przed trybem bezokolicznym nieprzybierają tego akcentu.

Lecz obszerniejsza wiadomość o akcencie podaną będzie w Rozdziale 19 o iloczasie.

Uwaga. Dokładnego wymówienia zgłosek podług akcentu, a mianowicie samogłosek å, ò, ů, åu, eu, nie podobna opisać; można go nauczyć się tylko od osób czysto i gruntownie po niemiecku mówiących.

Przykłady czytania.

Die Lämmer blöcken, die Kühe brüllen, die Wölfe *Jagnięta beczą, krowy ryczą, wilki* heulen, die Gänſe ſchnattern, die Hähne krähen, die Störche *wyją, gęsi gęgają, koguty pieją, bociany* klappern, die Sperlinge zwitſchern, die Fröſche quacken, *klekoczą, wróble świergoczą, żaby skrzeczą,* die Schlangen ziſchen. Die Hunde beißen mit den Zähnen, *węże syczą. Psy kąsają zębami,* die Katzen kratzen mit den Klauen, die Pferde ſchlagen *koty drapią pazurami, konie wierzgają* mit den Hinterfüßen.
tylnemi nogami.

Fleißige Schüler besuchen regelmäßig die Schule.
Pilni uczniowie uczęszczają regularnie do szkoły.

Hilf, wenn du kannst, gern allen, die
Pomagaj, kiedy możesz, chętnie wszystkim, którzy
deiner Hülfe bedürfen; wenn sie auch nicht immer dieselbe
twojej pomocy potrzebują; chociaż nie zawsze na nię
verdienen! — Der Frühling ist die Zeit der Saat.
zasługują! — Wiosna jest porą zasiewu.
Freundschaft macht das Leben süß. Das Queckſilber hat
Przyjaźń osładza życie. Żywe srebro ma
sonderbare Eigenschaften. — Licht und Wärme sind für
szczególniejsze własności. — Światło i ciepło są do
das Wachsthum der Pflanzen und Thiere unentbehrlich.
wzrostu roślin i zwierząt nieodbicie potrzebne.
Xenophon war ein berühmter Geschichtschreiber und Feldherr
Xenofon był sławnym dziejopisem i wodzem
der griechischen Nation.
greckiego narodu.

Der Löwe und das Lamm.
Lew i jagnię.

Lamm, wehr dich, oder stirb! —
Baranku, broń się, albo umieraj! —
Ach! ich mich wehren?
Ach! ja się mam bronić?
Mir gab ja, wie du weißt, die waltende Natur!
Wszak mi niedała, jak wiesz, wszechwładna natura,
Nicht Waffen, gab mir Unschuld nur. —
Broni, dała mi tylko niewinność! —
An deine Unschuld werd' ich mich nicht kehren. —
Na twoją niewinność nie będę zważał. —

Thu, was du willſt, ich kann's nicht wehren.
Czyń, co chcesz, nie mogę tego zabronić.
Nur leiden kann ich fromm und ſtill,
Tylko cierpieć mogę pokornie i spokojnie,
Wenn Unſchuld mich nicht ſchützen will.—
Kiedy niewinność mnie nie chce obronić.—
Gefällſt mir Lamm mit deinem frommen Muth;
Podobasz mi się baranku z twoją pokorną odwagą;
Wer ſtiller Unſchuld Leides thut,
Kto cichéj niewinności krzywdę wyrządza,
In deſſen Adern fließt fürwahr kein edles Blut.
W żyłach takiego zaiste krew szlachetna nie płynie.
Geh, frommes Lamm, und bleibe ferner gut.
Idź pokorny baranku, a bądź i nadal dobrym.

Uwaga. Pisząc lub drukując niemczyznę łacińskiemi literami, pospolicie ſ długie i ş krótkie wyrażają się przez *s*, np: ſie ſind są = *sie sind*, (a nie *ſie ſind*,) podobnie *es iſt* jest, *ſo* tak, *ſitzen* siedzieć, *das Laſter* zbrodnia, *ſchön* piękny, etc. Zamiast ß używa się *ſs*, np: *ich ſaſs und aſs* siedziałem i jadłem, *heiſsen* nazywać się, *groſs* wielki, *Gröſse* wielkość, *Schweiſs* pot, *Straſse* ulica, etc. Podwójne ſſ oznacza się przez *ss*, np: *laſſen* kazać, *wiſſen* wiedzieć, *müſſen* musiéć, etc.

Die Biene.
Pszczoła.

Eine kleine Biene flog
Mała pszczoła latała
Emſig hin und her, und ſog
Skrzętnie tu i owdzie, i wysysała

Süſsigkeit aus allen Blumen.
Słodycz ze wszystkich kwiatów.
Bienchen! spricht die Gärtnerinn,
Pszczółko! rzecze ogrodniczka,
Die sie bei der Arbeit trifft,
Która ją przy pracy zastaje,
Manche Blume hat doch Gift?.
Nie jeden przecież kwiat ma truciznę?.
Ja, sagt sie zur Gärtnerinn,
Prawda, odpowie ogrodniczce,
Ja, das Gift lass' ich darin.
Ale ja truciznę w nich zostawuję.

ROZDZIAŁ II.

§. 5. *O pisowni czyli ortografii.*

Aby poprawnie pisać, trzeba uważać, na następujące prawidła: 1ód *Każdy wyraz tak napisać, jak go wymawiają dokładnie i czysto mowiący po niemiecku;* 2re *gdyby wymówienie wyrazu nie podawało dostatecznéj skazówki na zachowanie prawéj w nim pisowni, znaleść ją można w przedłużeniu takiego wyrazu przypadkowaniem lub czasowaniem, a niekiedy w udaniu się do źródłosłowu jego;* 3cie *w wyrazach wątpliwych albo też dwuznacznych poradzić się dobrego słownika.*

I. *O głoskach większych.*

Litera wielka zaczyna 1ód wszelki wyraz poczynający zdanie lub peryod. np: Es iſt geſchehen stało się.

2re wyraz po wykrzykniku (!) lub znaku pytania (?), gdy te myśl kończą, oraz po dwukropku przed cudzysłowem („—") t. j. przytaczając czyjeś wyrazy dosłownie, np: er sagte: „Nein, das thue ich nicht" *powiedział*: „*nie, tego nie uczynię*", niemniéj na początku każdego wiersza w poczyi.

3cie Rzeczowniki i wszelkie wyrazy za rzeczowniki wzięte, np: das Haus dom, das Schöne to co jest piękném, man lasse einem Jeden das Seinige, zostawmy każdemu, co jest jego, hier muß ein großes A stehen, tu wielkie A być powinno; das Stehen, Sitzen, Liegen, kurz Alles wird dem Kranken beschwerlich, stanie, siedzenie, leżenie, słowem wszystko przykrzy się choremu.

4te Zaimki osobiste ściągające się do osób, do których mówimy albo piszemy, np: haben Sie die Güte bądź Pan łaskaw, ich sage Ihnen powiadam Panu, Ihre Freundschaft W Pana przyjaźń, i wszelkie tytuły, np:
do Cesarza albo Króla: Ew. (Eure) Kaiserliche (Königliche) Majestät albo Allerhöchstdieselben Wasza Cesarska (Królewska) Mość.
do Wielkiego Xięcia albo następcy tronu: Ew. Kaiserliche) (Königliche) Hoheit albo Höchstdieselben Wasza Cesarzewiczowska (Królewiczowska) Mość,

5te Imiona przymiotne i liczbowe położone jako przydomki po imionach własnych, np: Karl der Große Karól Wielki, Friederich der Zweite Fryderyk II.

Uwaga. Przymiotniki pochodzące od imion własnych osób i miejsc, np: miast, wsi, (byleby nie krajów) zaczynają się pospolicie wielką głoską, np: die Krasicki'schen Fabeln bajki

Krasickiego, die Warschauer Zeitung gazeta warszawska.

II. *O Samogłoskach i spółgłoskach.*

W wyrazach pochodnych piszą się też samogłoski a, o, u, co i w pierwotnych, z różnicą tylko, że się kréskują, to jest: że się pisze å, ò, ů wtenczas, gdy zamiast pierwotnego a lub o słyszeć się daje głos podobny do e grubego, a u przybiera brzmienie y, np: das Gefängniß więzienie, że pochodzi od fangen więzić, łapać; die Größe wielkość od groß wielki, das Räthsel zagadka od rathen; mütterlich macierzyński od Mutter; häuslich domowy od Haus, die Fäulniß zgnilizna od faul i t. p.

Uwaga. W wyrazach zdrobniałych, a pochodzących od dwusamogłoskowych aa, oo, pisze się tylko jedna samogłoska kréskowana np. Härchen a nie Häärchen włosek, jako pochodzący od das Haar; podobnież Pärchen parka od das Paar, Schöschen od der Schoos łono.

ai pisze się tylko w następnych wyrazach: der Hain gaj, Kaiser Cesarz, der Laie osoba świecka, Lakai lokaj, Mai maj, die Maid (w poezyi) dziewica, der Main Men, Mainz Moguncya, die Saite struna, die Waid urzet (roślina), die Waise sierota i Baiern (Bayern) Bawarya.

ei używa się wszędzie, gdzie brzmi jak *ej*, oraz w zakończeniach na ei, co dawniéj pisano, a co i dotąd jeszcze niektórzy piszą przez ey, np: die Zeit czas, drei trzy, bei u, sein być.

eu ile razy w wymawianiu wyraźnie u słyszeć się daje, np: der Freund przyjaciel, das Ungeheuer potwor.

C, c, w wyrazach zniemczonych rzadko się używa, i to jedynie ze spółgłoską h, np: der Christ chrześcijanin, der Charakter charakter. Pospolicie pisze się k albo z w miarę brzmienia, np: der Kalender kalendarz, die Kanzelei kancelarya, das Kreuz krzyż, der Zirkel cyrkiel (okrąg), die Policei policya i t. p. Wszelako zachowują niektórzy literę c, gdy po niéj następują samogłoski a, o, u, i, bądź same, bądź ze spółgłoską, np: der Capitain kapitan, das Sacrament sakrament, die Communion komunia, der Calkulator, das Cirkular okólnik, das Spektakel widok (hałas), die Lection lekcya.

dt pisze się tylko w skróconych imiesłowach zamiast det, np: beredt wymowny, gesandt posłany, (za beredet, gesendet); podobnie w bewandt, gewandt zręczny, verwandt spokrewniony, todt umarły i w rzeczowniku die Stadt miasto.

Uwaga. W wyrazach zakończonych na niß i sam opuszcza się t, np: die Bewandniß styczność, die Wildniß puszcza, beredsam wymowny.

Objaśnienie prawidła zaraz na wstępie o pisowni pod Nr. 2. podanego. Ilekroć w wymawianiu wyrazów prawie jednakowo brzmiących zajdzie wątpliwość, jaką literę napisać wypada na końcu, czy b czy p, d czy t, g czy h albo ch, niemniéj pojedynczą czy podwójną spółgłoskę, np: k albo ck, f albo ff, l, ll, i t. d. trzeba tylko podobny wyraz przedłużyć bądź przypadkowaniem, bądź czasowaniem, albo też uważać, od czego pochodzi, a natychmiast zniknie trudność, gdyż po jakiéjkolwiek spółgłosce zawsze nastąpić musi samogłoska e. W tych np: wyrazach: das Kind dziecię, ewig wieczny, zeitig wczesny, grob gruby; chociaż tu d brzmi jak t, g jak k albo ch, b jak p, od-

mieniając wszelako takowe wyrazy, np: das Kind na des Kindes albo die Kinder, ewig albo grob na des ewigen, groben, łatwo się przekonamy z brzmienia, że nie trzeba, ani można pisać Kind przez t, grob przez p, ewig przez k albo ch, bo się nie wymawia przedłużając Kinter, gropen, ewichen albo ewiken, lecz Kinder i t. d. Podobnie er ſang śpiewał (ſie ſangen), ſank upadł (ſie ſanken), gdyż ſang pochodzi od ſingen, a ſank od ſinken.

f i v w wymawianiu bynajmniéj się nie różnią. V, v złacińskiego pochodzące, nigdy się nie kładzie przed u i ú ani przed spółgłoską, wyjąwszy das Vließ runo, pisze się zatem lód w wyrazach Vater ojciec i od niego pochodnych, np: väterlich, der Vetter kuzyn, das Veilchen fiołek, der Vogel ptak, der Vogt murgrabia, das Volk lud. 2re w *złożonych* z ver, viel wiele, voll pełno, von od, vor przed, vier cztery, np: verzeihen przebaczyć, vielleicht może, vollenden skończyć, davon z tego, vorwerfen zarzucić. 3cie w *zakończeniach* na av i iv, np: Guſtav, maſſiv. 4te w *w wyrazach cudzoziemskich* i wtedy v wymawia się jak w, np: brav dzielny, der Nerv żyła, das Pulver proch, der Slave Sławianin, Vega's, Logarithmen Wegi logarytmy i t. p.

f pisze się w wyrazach das Feſt święto, feſt mocny i w złożonych np: die Feſtung forteca. 2re w właściwie niemieckich, np: für dla, fegen zamiatać, a mianowicie przed spółgłoskami, np: der Freund przyjaciel, fromm pobożny i w zakończeniach na haft np. nahrhaft pożywny, ſtandhaft stały.

Co do g i ch posłużyć mogą następujące prawidła:

g pisze się lód w przymiotnikach pochodzących od rzeczowników, które kończą się pierwotnie na l, np: adelig szlachetny, ſchwefelig siarczysty, ſtachlig koleza-

sty. 2re w zakończeniach na ſelig, tig, zig albo ßig, np. mühſelig nędzny, glückſelig szczęśliwy, artig grzeczny, kothig błotnisty, geizig skąpy, treuherzig otwartego serca, ausſätzig trędowaty, dreißig 30, gehäſſig nienawistny.

ch w zakończeniach na icht, np. kupfricht miedziany, regnicht dżdżysty i na lich, (skoro l nie należało do poprzedzającéj sylaby przymiotnika, a ostatniéj rzeczownika jak w ſchwefelig od Schwefel siarka, ſtachelig kolczasty od der Stachel kolec), np. göttlich boski, jährlich roczny, gelblich żółtawy.

j długie kładzie się tylko przed samogłoskami a, ä, e, o, ö, u, ü, np. jammern narzekać, jährlich roczny, jeder każdy, das Joch jarzmo, die Jolle statek np; berlinka, Jude żyd, jüdiſch żydowski, Adjunkt.

k, ck.— ck zamiast kk pisze się tylko po samogłoskach dobitnie, t. j. krótko brzmiących, np. der Sack worek, trocken suchy; k zaś po samogłoskach z przedłużeniem wymawiających się, daléj po dwugłoskach, spółgłokach i wyrazach cudzoziemskich, mianowicie francuzkich na *que* zakończonych, np. der Haken hak, der Gaukler kuglarz, die Bank ławka, ~~der~~ das Adjektiv przymiotnik, die Bibliothek biblioteka.

Podobnie i spółgłoski podwójne ff, gg, ll, mm, nn, rr, tt używają się tylko po samogłoskach ostro brzmiących, t. j. ile razy przy odmianie wyrazu zakończonego na spółgłoskę, wyraźnie podwójna spółgłoska słyszeć się daje: pisze się przeto der Mann mąż przez podwójne n, albowiem przypadkując wymawiamy dobitnie nn w Mannes, Männer, a nie mówimy Manes, Maner; również das Schiff okręt, die Egge brona, der Schall głos, der Kamm grzebień, die Fürſtinn księ-

żna, der Narr głupiec, der Schritt krok, i dann wtedy, denn bo, wann kiedy, wenn jeżeli.

ph, rh, pisze się łód w wyrazach z greckiego pochodzących, np: Philosophie filozofia, Adolph Adolf, die Rhetorik nauka o wymowie, der Rhythmus rytm. 2re w niemieckich, der Rhein Ren, Westphalen Westfalia,

th używa się tak na początku, jak na końcu wielu wyrazów jednozgłoskowych, mianowicie w zakończeniach na ath, oth, uth i thum, np: die Heimath miejsce rodzinne, die Noth potrzeba, der Wermuth piołun, der Reichthum bogactwo, der Thaler talar, das Thal dolina, der Unterthan poddany, der Thron tron i t. d.

Uwaga. W wyrazach, które pochodzą od słów kończących się na hen, nie należy pisać th lecz ht, np: der Draht drót od drehen kręcić, die Nahtszew od nähen szyć, a zatém nie Drath, Nath

ſ, ß, ß, ſſ.—ſ długie kładzie się tylko na początku sylaby, np: ſorgen starać się, böſe zły, ſegnen błogosławić; ß na końcu wyrazów, np: Hanß Jan; ß na końcu i na początku środkowych sylab, np: groß wielki, vergrößern powiększyć, a ſſ we środku wyrazów między dwiema samogłoskami, z których pierwsza dobitnie wymawia się, np: daß Meſſer nóż, wiſſen wiedzieć.

ß krótkie pisze się łód gdy w wyrazie przedłużonym brzmi jak z, np: daß Haus dom, (deß Hauſes, die Häuſer); er blies dął (ſie bliesen od blaſen). 2re w wyrazach jednozgłoskowych, daß, es, was, bis, dies (wyjąwszy spójnik daß że), i w zakończeniach przypadku 2go na es, np. deß Goldes złota, deß Waſſers wody; nakoniec w pochodnych niby zdrobniałych, np. weiſlich mądrze, Röschen Rózia, różyczka (od weiſe, Roſe).

ß gdy w przedłużeniu brzmi jak *s*. np. der Fluß rzéka (des Flußes), er muß musi (sie müssen), nakoniec po długich samogłoskach i dwugłoskach, np. sie aßen jedli, reißen rwać; po ostrych bowiem zawsze ſſ, jak erblaſſen zblednąć.

Uwaga. ſ niepowinno zamieniać się na ß, gdy po ſ opuszcza się e i tylko apostrof się kładzie, np. er lieſ't czyta, weiſ' und gerecht mądrze i sprawiedliwie.

ſch odpowiada brzmieniu *sz*, np. waſchen prać, dreſchen młócić; ſp, ſt, gdzie się pisać powinny, (zobacz str. 5. ſp, ſt); ale dla x, gs, chs, cks, trudno jest wskazać prawidło.

x pisze się w następujących: die Axt siekiera, die Eidexe jaszczurka, die Hexe czarownica, der Buxbaum bukszpan, die Taxe taksa, der Text tekst, der Oxhoft okseft i w cudzoziemskich, np. das Examen examen, die Exequien żałobne nabożeństwo. W używaniu gs i cks uważać trzeba, od czego właściwie wyraz pochodzi, np. flugs zaraz, (od der Flug lot), mag's za mag eś niech, des Geſangs (od der Geſang śpiew); zaś der Knicks (od knicken zginać, przyklękiwać) ukłon (dyg), das Häckſel sieczka (od hacken siekać). Przez chs piszą się die Deichſel dyszel, der Drechsler tokarz, der Flachs len, der Fuchs lis, der Lachs łosoś, der Luchs ostrowidz, der Ochs wół, Sachſen Saxonia, das Wachs wosk, wachſen rosnąć, wichſen woskować, der Wechſel zmiana i w pochodnych.

ß, ß, — ß pisze się tylko po samogłoskach dobitnie wymawianych, np. der Schatz skarb, die Mütze czapka, benutzen korzystać, ſitzen siedzieć: zaś z po dwugłoskach, np der Geiz skąpstwo, das Kreuz krzyż; po

spółgłoskach, np. der Tanz taniec, das Malz słód, die Parzen parki, i w wyrazach cudzoziemskich, np. die Miliz milicya, die Polizei policya.

III. *O rozłączaniu zgłosek na końcu wiersza.*

1. W rozdzielaniu wyrazów na zgłoski uważać trzeba, iód że tak się rozdzielają, jak je sylabizujemy, np: hau=en rąbać, freund=lich uprzejmy, herr=lich wspaniały.

2re że spółgłoska podwójna między dwiema samogłoskami rozdziela się, np: Schif=fe, Stäm=me, Säf=ke (Säcke), Was=ſer (Waſſer), hat=te; podobnie się dzieje i z dwiema spółgłoskami różnemi, np: kin=diſch.

3cie ch, ph, pf, ſch, ß, ſt, ſp, i th, nigdy się nie rozłączają, owszem tworzą następującą sylabę, gdy niemają po sobie innéj spółgłoski, np. Spra=che mowa Pro=phet prorok, ſto=ßen popychać, lei=ſten wyświadczyć; Ru=then rózgi, räu=ſpern chrząkać, mie=then najmować, zaś menſch=lich ludzki, gräß=lich straszny i t. p.

ſp rozdziela się, np: Weſ=pe osa, die Knoſ=pe pączek.

4te gdy między dwiema spółgłoskami wyrzucone jest e, wyraz w tém samém miéjscu rozdziela się, np: ad=lig (od Adel) szlachetny, ſchwef=lig siarczysty.

II. Co do wyrazów złożonych, piszą się one jakby jeden wyraz, a w razie rozdzielenia uważać trzeba na źrzódłosłów, np. Ge=ſetz=ge=ber prawodawca, ſehn=ſuchts=voll wyglądany (oczekiwany).

Mogą czasem dwa lub więcéj wyrazów składać niby jeden, a przecież w tym składzie łącznikami (=)

je rozdzielać się zwykło. Bywa to w następujących przypadkach: 1) gdy z dwóch wyrazów do tego składu wchodzących jeden jest cudzoziemski, np: Konsistorial-Rath radca konsystorza; 2) gdy obadwa cudzoziemskie albo obadwa są imionami własnemi, np. Proviant-Kommissarius, Sachsen-Weimar 3) gdy jeden jest imieniem własném, drugi pospolitém, np: Groß-Polen Wielka Polska, Ost-Preußen Wschodnie Prusy; 4) dy wchodzi kilka wyrazów, np: Reichs-General-Feldmarschall; nakoniec 5) gdy końcowy wyraz do kilku poprzednich się ściąga, np: Morgen- und Abendgebethe modlitwy ranne i wieczorne, Hinter- und Vordertheil tylna i przednia część, zamiast Hintertheil, Vordertheil i t. p.

IV. *O znakach pisarskich.*

(,) Der Beistrich albo das Komma przecinek; (;) der Strichpunkt średnik; (:) der Doppelpunkt dwukropek; (.) Punkt albo der Schlußpunkt kropka; (!) das Ausrufungszeichen wykrzyknik; (?) das Fragezeichen znak pytania; ( ) albo [ ] das Einschaltungszeichen albo die Parenthese nawias; (-) das Bindezeichen łącznik; („“) das Anführungszeichen cudzysłów; (—) der Gedankenstrich pauza (myślnik); (*+(0)) das Anmerkungszeichen odsyłacz; (x,--,———) das Zeichen einer abgebrochenen Rede znak niedokończonego zdania; (') der Oberstrich albo der Apostroph odcinek, czyli znak opuszczonego e, np: ich sterb' und laß' euch meinen Segen, umieram i zostawiam wam moje błogosławieństwo.

V. Spis wyrazów jednakowo prawie brzmiących, ale różniących się co do pisowni i znaczenia.

A.

Der Aal węgorz, die Ahle szydło, alle wszyscy, die Alle rzeka w Prusach, die Allee aleja, szpaler.

Das Aas ścierwo, das Aß tuz w kartach, funt aptekarski o 24 łótach, as czyli 64ta część wagi dukata; er aß (od eſſen) jadł.

Ableſen *odczytać* co, np: z ambony, *zbierać* winogrona; ablöſen odwiązać, zmienić np: wartę.

Die Aecker (od der Acker) pola; die Ecker żołądź, lepiéj die Eichel.

Die Aehre kłos, die Ehre honor, das Oehr ucho u igły, igliczki.

Aengſtigen (ängſten) straszyć, die engſte Straße najciaśniejsza ulica.

B.

Das Bad kąpiel; er bat mich prosił mnie (od bitten.)

Die Bank ławka; mir bangt davor boję się.

Die Bahn tor, koléj; der Bann klątwa.

Bar, bares Geld gotowizna; die Todtenbahre mary.

Die Bären niedźwiedzie, die Beeren jagody; entbehren obywać się; gebären rodzić.

Die Bay zatoka morska; bei Tiſche u stołu.

Die Beete (das Beet) zagony wenn er mich bäte (od bitten) gdyby mnie prosił, die Böte (das Boot) łodzie, ich böte (od bieten) ofiarował bym, beten modlić się. die Betten (das Bett) pościel.

Begehren żądać, das Bier fängt an zu gähren piwo zaczyna robić.

Das Beil topor, die Beule guz, wrzód.

Bellen szczekać, mit Bällen (der Ball) spielen die Kinder piłkami bawią się dzieci.

Das Band wstążka, verbannt wyklęty, wygnany; er bahnt sich den Weg drogę sobie toruje.

Beräuchern okadzać, bereichern zbogacić.

Bereit gotów, er bereut żałuje.

Die Bösen źli, der Besen miotła, besehen oglądać, besäen obsiać.

Betrübt smutny, betriebsam pracowity.

Bewegen poruszyć, erwägen rozważyć.

Bezeigen okazywać, bezeugen zaświadczyć.

Die Biene pszczoła, die Bühne scena, teatr.

Die Blässe bladość, die Blöße nagość.

Der Biß ukąszenie, biß aż, büssen pokutować, der Bissen (Brod) kęs, kawałek chleba.

Das Blei ołów, die Bleihe leszcz, die Bläue siność.

Der Bothe posłaniec, das Boot łódź, er bot ihm Geld an dawał mu pieniądze.

Die Bräute (Braut) panny młode, (narzeczone), die Breite szerokość.

Die Brille okulary, brüllen ryczéć.

Die Bricke (Pricke) minog, die Brücke most.

Das Bund wiązka, bunt pstry.

D.

Das (przedimek), daß że (spójnik.)

Die Dänen Duńczykowie, denen (zaimek od der) tym, ausdehnen rozciągnąć.

Der Dienst usługa, die Dünste (der Dunst) wyziewy.

Dingen najmować, düngen mierzwić, der Dünger nawóz, die Dinger różne rzeczy.

Der Dinkel orkisz, der Dünkel uprzedzenie, duma.

E.

Die Eile szybkość, die Eule sowa, ich eile spieszę się.

Das Eis lód, das Eisen żelazo.

Der Eiter materya, das Euter wymię.

Das Elend nędza, das Elent łoś.

Ermahnen napominać, sich ermannen siły zebrać.

Die Eier (das Ei) jaja, euer wasz.

F.

Fahl płowy, der Pfahl pal, kołek, der Fall przypadek.

Fäden (der Faden) nici, die Fehde spór.

Die Fälle (der Fall) przypadki, die Felle (das Fell) skóry, Holz fällen drzewa ścinać, fehlen brakować.

Die Färse jałowica, die Ferse pięta, die Verse (der Vers) wiersze.

Die Fahne chorągiew, die Pfanne patelnia, rynka.

Ich fand (finden) znalazłem, das Pfand zastaw.

Die Feile pilnik, der Pfeil strzała, die Fäule albo Fäulniß zgnilizna, wohlfeil tani, das Veilchen fijołek.

Die Farren młode woły, die Pfarren plebanije, fahren jechać,

Fast prawie, er faßte ihn uchwycił go, er fastet pości

Die Fäuste (die Faust) pięści, feist tłusty.

Der Vetter kuzyn, ein fetter Schöps tłusty skop, die Väter ojcowie.

Das Feld pole, er fällt (fallen) upada, es fehlt brakuje.

Das Feuer ogień, die Feier uroczystość, feuern strzelać, palić; feiern święto obchodzić.

Er fiel upadł, viel wiele, der Pfühl poduszka, wałek, fühlen czuć, das Füllen zrzebię, füllen napełnić.

Der Flaum puch, die Pflaume śliwka.

Er flicht (flechten) Körbe plecie koszyki, die Pflicht powinność.

Die Fliegen fliegen muchy latają, die Ochsen pflügen woły orzą.

Flicken łatać, pflücken rwać.

Flehen błagać, flöhen pchły łapać.

Die Flöhe (der Floh) entflöhen (od entfliehen) nicht pchły ieuciekałyby.

Der Fluch przekleństwo, der Flug lot, der Pflug pług.

Fort precz, die Pforte drzwi ogrodu.

Er forscht bada, der Forst las.

Die Fracht ładunek, er fragt pyta się.

Die Fiber włókno, das Fieber febra.

Sich freuen cieszyć się, freien swatać, starać się o rękę.

Für za, vier cztery, führ prowadź.

Der Fund skarb, das Pfund funt.

Die Frist przeciąg czasu, das Pferd frißt (fressen). koń zrze.

G.

Das Gefühl czucie, er gefiel mir spodobał mi się.

Das Geheiß rozkaz, das Gehäuse koperta.

Das Geleite orszak, das Geläute dzwonienie.

Gelehrt uczony, geleert wypróżniony.

Die Geliebte kochanka, das Gelübde ślubowanie.

Gellen brzmić, vergällen (od die Galle żółć) zatruwać.

Gelt! (wykrzyknik), np. gelt! es iſt wahr o zakład, że prawda, das Geld pieniądze, unentgeltlich bezpłatnie.

Das Geräth sprzęt, das Gerede gadanina.

Das Gerüſt rusztowanie, er grüßt Sie kłania się Panu.

Das Gericht potrawa, sąd; das Gerücht wieść.

Die Gewähr zabezpieczenie, das Gewehr broń, einem eine Bitte gewähren wyświadczyć komu łaskę, ſie haben ſich aufs Aeußerſte gewehrt bronili się do ostatka.

Das Gewand odzienie, gewandt biegły, zdatny.

Das Glied członek, er glitt aus (od ausgleiten) pośliznął się.

Der Grind wyrzut, die Gründe (od der Grund) grunta, zasady, wąwozy.

Das Gitter krata, die Güter (od das Gut) dobra.

H.

Heute dziś, die Häute (od die Haut) skóry, heiter wypogodzony, der Bärenhäuter leniuch, ospalec.

Die Häfen (der Hafen) przystanie, die Hefen drożdże, bei Höfen (der Hof) przy dworach.

Heilen goić, heulen wyć.

Häuſer (das Haus) domy, heiſer ochrzypły.

Der Herd kominek, die Heerde trzoda, er hörte słyszał, die Härte twardość.

Das Heer wojsko, hehr szczytny, świetny, komm her chodź tu, der Herr pan, höre słuchaj, höhere Wiſſenſchaften wyższe nauki.

Die Höhle jaskinia, die Hölle piekło, die Helle jasność, hehlen (verhehlen) ukrywać.

Der Haken hak, hacken siekać.

Die Hindinn łania, die Hündinn suka.

Der Held bohatyr, er hält (od halten) trzyma.

Das Heu siano, der Hayfisch ludojad, ryba.

Der Höcker garb, der Höker kramarz.

Holen przynieść co, in hohlen Baumstämmen w wydrążonych pniach.

J.

Ihm jemu od er (zaimek), im zamiast in dem w (przyimek).

Er ist (od sein) jest, er ißt (od essen) je.

Die Jacht gatunek szybkich okrętów, die Jagd polowanie, er jagt goni, poluje.

Jäh spadzisty, je—desto im—tym, geh idź.

Jener ów, Jenner styczeń, Gönner łaskawca, dobrodziéj.

K.

Der Kahn czółno, ich kann mogę.

Der Kamm grzebień, er kam (od kommen) przyszedł, der Kahm pleśń, np. na occie.

Kälter zimniéj, die Kelter tłoczarnia,

Die Kehle gardło, die Kelle kielnia.

Der Keil klin, die Keule maczuga, die Schöpsenkeule udziec barani.

Die Kardätsche grępla, zgrzebło, die Kartätsche kartacz.

Der Keller piwnica, der Köhler węglarz.

Der Kellner piwniczny, Kölner Kolończyk.

Kärrner karownik, die Körner (das Korn) ziarna, die Kerne ziarna, pestki.

Die Kerbe karb, die Körbe (der Korb) kosze.

Der Kiel rurka u pióra, spód okrętu, okręt, kühl chłodno.

Das Kinn podbródek, der Kien łuczywo, kühn śmiały.

Das Kiſſen poduszka, küſſen całować.

Die Kiſte skrzynia, die Küſte brzeg morski, er küßte całował.

Der Kreiſel bąk (zabawka dziecinna), kräuſeln kędzierzawić.

Kriegen wojować, in den Krügen (der Krug) w karczmach, dzbanach.

Die Krippe żłób; der, die Krüppel kalcka.

Der Komet kometa, kommet przychodźcie.

Können módz, umieć, kennen znać.

L.

Der Lachs łosoś, woran lag's? (od liegen leżeć) jaka była przyczyna.

Der Laie niedoświadczony, laik, leihen pożyczyć, der Leu lew.

Das Lamm jagnię, lahm kulawy.

Die Laſt ciężar, laßt ihn los puszczajcie go, ihr laſ't czytaliście.

Die Leute ludzie, läuten dzwonić, leiten prowadzić.

Die Leere próżnia, die Lehre nauka,

Die Leichen (die Leiche) trupy, die Fiſche laichen ryby się trą.

Der Landsmann ziomek, der Lanzknecht halabardzista.

Leicht, leichter łatwo, łatwiéj, die Leuchte latarnia, der Leuchter lichtarz, świecznik.

Die Läuſe (die Lauß) wszy, leiſe zwolna.

Liegen leżeć, lügen kłamać.

Die Liſt podstęp, er lieſt czyta, die Lüſte (die Luſt) żądze.

Das Looß los, das Gewehr ging los broń wystrzeliła.

M.

Die Maas rzeka Moza, das Maß miara, die Masse massa.

Die Macht moc, die Magd dziewka.

Der Mais kukurydza, die Meise sikora, die Mäuse (od die Maus) myszy.

Der Meth miód (napój), die Mettwurst salceson.

Die Miene rys twarzy, die Mine korytarz podziemny.

Die Miete mól, die Miethe najem, komorne, die Mitte środek.

Die Müden zmordowani, sie mieden (od meiden) unikali.

Missen obywać się, müssen musieć.

Der Mist gnój, der Kaufman mißt (od messen) das Zeug mit Ellen kupiec mierzy materyą na łokcie; ihr müsset musicie.

Das Mahl znamię *i wzłożonych* np. das Gastmahl uczta, ein mal raz, zweimal dwa razy i t. d. das erste Mal pierwszy raz, das zweite Mal drugi raz.

Malen malować, mahlen mleć.

Das Meer morze, mehr więcéj, die Mähre powieść, die Möhre marchew.

Der Mohr murzyn, das Moor czarna bagnista ziemia np. z jakiéj torf wydobywają, Moorland.

Mus zacierki, powidła, garus, komput, np. Milchmus, Pflaum-Apfelmus, das Muß potrzeba, die Muße czas wolny od pracy.

Der Mann mąż, man sagt mówią.

N.

Der Nebel mgła, die Näbel (der Nabel) pępki.

Nein nie, neun dziewięć, die neuen Kleider nowe suknie.

Die Nuß, Nüſſe orzechy, die Niß, Niſſe gnidy.

Die Neſſel pokrzywa, das Nößel miara półkwartowa, die Nöſſel (Aſſel) stonóg.

Die Noth potrzeba, die Note nóta, przypisek.

Der Namen imię, ſie nahmen wzięli (od nehmen).

O.

Der Ofen piec, offen otwarty.

Der Ochs wół, der Oxhoft okseft.

P.

Der Paß pasport, aufpaſſen uważać.

Der Preis cena, der Preuße Prusak, Pf *patrz pod literą* F.

R.

Der Rath rada, das Rad koło.

Der Rain miedza, granica, rein czysty, der Rhein Ren.

Der Rang pierwszeństwo, der Rank, die Ränke intrygi, er rang (ringen) pasował się.

Sich rächen mścić się, rechen grabić,

Die Räthe radcy, die Röthe czerwoność.

Die Rede mowa, die Rehde, Rhede albo Reede stanowisko okrętów niedaleko lądu.

Räuber rozbojnik, Reiber rozcieracz kolorów.

Räumen rugować, reimen rymować.

Das Reis gałązka, zraz, der Reiß ryż.

Die Reiſe podróż, die Reuſe sieć, reißen drzeć, Reußen Rossya.

Biblioteka Główna Kielce

Die Reihe koléj, szereg, die Reue żal.

Das Rieß ryza, der Riß rozdarcie, rysa, der Riese olbrzym.

Der Rocken kołowrotek, der Roggen żyto, der Rogen ikra.

Der Raub łup; die Raupe gąsienica.

Der Riemen rzemień, rühmen wychwalać.

Das Rind bydlę, es rinnt cieczę.

Die Rinde kora, die Ründe okrągłość.

Reiten, ausreiten konno wyjechać, ausreuten pléć, wykorzenić.

S.

Der Saal sala, das Labsal posiłek.

Die Saat zasiew, nasienie, satt syty, ihr saht widzieliście.

Säen siać, sehen widzieć, die Seen (der See) jeziora.

Die Säge piła, der Segen błogosławieństwo.

Er sank od sinken padł, er sang od singen śpiewał.

Die Seite bok, strona, die Saite struna, die Seide jedwab'.

Der Sammet albo Sammt aksamit, samt wraz.

Die Sätze (der Satz) zdania, ich setze mich siadam.

Die Seife mydło, der Säufer pijak.

Das Schaf owca, das Schaff szafa.

Schal np. schales Bier zwietrzałe piwo, der Schall głos.

Die Scharen gromady, scharren grzebać.

Das Schiff okręt, schief pochyły.

Der Schlächter rzeźnik, schlechter gorzéj.

Die Schote strączek, der Schotte Szkot.

Schwer ciężki, schwören przysięgać, schwären nabrzmiewać.

Die Schärfe ostrość, der Schorf, die Schörfe wyrzuty, parchy.

Schälen obrać, jemanden scheel ansehen patrzeć się na kogo krzywém okiem, die Schelle dzwonek.

Es schalt łajał, es schallt brzmi.

Die Scheune stodoła, der Schein pozór.

Der Schüler uczeń, schielen zyzem patrzeć, schillern mienić się

Der Schlauch *l. m.* Schläuche wory skórzane n usikawek, schleichen czołgać się.

Siech schorzały, der Sieg zwycięztwo.

Sieden warzyć, der Süden strona południowa.

Der Sold żołd, ihr sollt powinniście.

Spielen grać, spülen płókać.

Der Staar albo Star katarakta oczna, szpak, starr zdrętwiały.

Der Staat państwo, die Stadt miasto, statt zamiast.

Stehlen kraść, stählen stalić, hinstellen postawić, in Ställen (der Stall) w stajniach.

Der Stiel trzonek, Styl styl, still cicho, die Stühl (der Stuhl) krzesła.

Die Sträuche krzaki, dumme Streiche głupstwa.

Das Schmer sadło, der Schmäher bluźnierca.

Schwemmen pławić, die Schwämme (der Schwamm) grzyby, gąbki.

Der Sparren krokiew, sparen oszczędzać.

Die Sehne cięciwa, die Söhne synowie.

T.

Der Talg łój, der Talk (Talkstein) słoniniec, magnezya.

Der Thau rosa, das Tau lina okrętowa.

Der Teich staw, der Teig ciasto.

Die Thräne łza, trenne auf rozpruj.
Der Thon glinka, der Ton ton, głos.
Der Tod śmierć, todt umarły.
Die Thür drzwi, das Thier zwiérzę.
Der Trieb pociąg, trübe mętny.
Die Trift pastwisko, er trifft (od treffen) trafia.

U.

Die Uhr zegar, zaś ur w wyrazach złożonych np. uralt starożytny, die Ursache przyczyna.

V.

Verhören wysłuchać, verheren spustoszyć.
Der Vorwand pozór, verwandt spokrewniony.
Verweisen odsyłać, wygnać, verwaisen osierociéć.

W.

Die Waare towar, er war był, wahr prawdziwy, verwahren schować.
Der Wall wał, die Wahl wybór.
Der Wahn szał, zdanie błędne, wann kiedy.
Wälle okopy, wały, Wellen (die Welle) fale, bałwany, wählen obierać, wällen przewracać się np. woda wrząca.
Wägen ważyć, wegen dla.
Währen trwać, wehren bronić, sie wären byliby, werth wart, es währt trwa.
Die Waise sierota, die Weise sposób, weislich mądrze, weißlich biały.
Die Wand, Wände ściany, ich wende mich an ihn udaję się do niego.
Wenn jeżeli, wen kogo, wehen wiać, Wehen bóle.
Der Widder baran, wieder znów, wider ihn przeciwko niemu.

Der Wirth gospodarz, er wird od werden staje się.

Wer kto, die Wehr obrona.

Die Wonne rozkosz, ich wohne mieszkam.

Die Wüste pustynia, wenn ich wüßte (od wiſſen) gdybym wiedział.

Das Werk dzieło, das Werg pakuły.

Z.

Zäh (e) elastyczny, die Zehe palec u nogi.

Zählen liczyć, die Zelle cela, die Zölle (der Zoll) cła.

Die Zähren łzy, zehren trawić.

Zeigen pokazać, die Zeugen świadkowie, der i das Zeug materya, das Zeichen znak.

Die Ziege koza, die Geſichtszüge rysy twarzy.

Der Ziegel cegła, die Zügel cugle.

Das Zelt namiot, er zählt liczy.

Die Zähne (der Zahn) zęby, eine Zehne dziesiątka.

Das Zimmer pokój, der Ziemer krzyżowa sztuka mięsa.

Der Zwerg karzeł, zwerch zamiast quer w poprzek np. das Zwerchfell diafragma (błona poprzeczna).

ROZDZIAŁ III.

§. 6. *O częściach mowy.*

Dziewięć jest części mowy, ponieważ prócz ośmiu wspólnych polszczyznie mają Niemcy jeszcze jednę, to jest przedimek.

Te więc części mowy są:

1. Przedimki (Geschlechtswörter) jak der, die, das, ein.
2. Imiona (Nennwörter) jako to: rzeczowniki Hauptwörter, przymiotniki Beiwörter i imiona liczbowe Zahlwörter np: der Vater ojciec, gut dobry, zwei dwa.
3. Zaimki (Fürwörter) np. ich ja, mein mój, unser nasz.
4. Słowa (Zeitwörter) np. sehen widzieć, laufen biegać.
5. Imiesłowy (Mittelwörter) np. geliebt ukochany, sterbend umierający.
6. Przysłówki (Nebenwörter) np. sehr bardzo, bald wnet.
7. Przyimki (Vorwörter) np. von od, unter pod.
8. Spójniki (Bindewörter) np. und i, weil ponieważ.
9. Wykrzykniki (Empfindungslaute) np. o! ach! weh! biada!

Z tych pierwsze pięć są odmienne, drugie zaś cztery nieodmienne.

ROZDZIAŁ IV.

§. 7. *O rodzajach imion rzeczownych.*

Rodzaj rzeczowników poznaje się albo *z ich znaczenia* albo *z zakończenia*, ale najwięcéj *z używania*.

I. *Rodzaju męzkiego* są ze znaczenia:

1. Wszelkie imiona żywotne męzczyzn i zwierząt samców np. der Bauer chłop, der Bär niedźwiedź, der Adler orzeł, der Hecht szczupak, der Käfer chrząszcz.

Uwaga. Wiele zwierząt mają oddzielne nazwiska na oznaczenie samca i samicy, jak i w polskim języku, np. der Bock kozioł, die Ziege koza, der Hahn kogut, die Henne kura, der Hengſt ogier, die Stute klacz; gdzie zaś tylko jedno jest zakończenie, tam na oznaczenie płci męzkiéj albo samca, mianowicie ptaków, używają Niemcy wyrazów daś (ein) Männchen albo der Hahn, na oznaczenie zaś samicy daś (ein) Weibchen, albo eine Henne (a gminnie eine Sie).

2. Imiona bożków i duchów np. der Engel anioł, der Geiſt duch, der hinkende Vulkan kulejący Wulkan, *Wyjmuje się* daś Geſpenſt strach (zobacz str. 38. 4.)

3. Imiona wiatrów, pór roku, miesięcy, dni, czterech okolic świata, gór, lasów i jezior np. der Boreaś (Nordwind) wiatr północny, der Sephir zefir, der Frühling wiosna, der Márz marzec, der Sonnabend sobota, der Oſt wschód, der Hekla Hekla, der Veſuv Wezuwiusz, der Brocken, der Harz najwyższe góry w Niemczech, der Ladoga-See jezioro Ladoga.

Wyjmują się daś Jahr rok, die Woche tydzień.

4. Kamienie, sole i niedokwasy, np. der Marmor marmur, der Kalk wapno, der Salpeter saletra, der Alaun hałún, der Roſt rdza, *wyjąwszy* daś Salz sól.

II. *Rodzaju żeńskiego* ze znaczenia są:

Imiona bogiń, niewiast i zwierząt samic, np. Juno Junona, Anna Anna, die Schweſter siostra, die Tochter córka, die Frau pani, die Kuh krowa. *Wyjmują się na rodzaj nijaki* daś Weib kobieta, tudzież zdrobniałe (zobacz str. 47.) daś Mädchen dziewczyna, daś Fräulein panna i (str. 48. jako wyraz złożony) daś Frauenzimmer dama.

2. Nazwiska rzek, drzew, kwiatów i owoców: *Co do rzek*, np: die Donau Dunaj, die Weichsel Wisła. *Wyjmują się na rodzaj męzki* der Rein Ren, der Main Men, der Nil, der Dniepr, i inne, które u polaków są rodzaju męzkiego; z przydaniem zaś der Fluß, albo der Strom (jako złożone str. 47) wszystkich użyć można w rodzaju męzkim np. der Weichselstrom Wisła, der Raabfluß rzeka w Węgrzech.

Z drzew np. die Eiche dąb, die Linde lipa, die Kiefer świerk. *Wyjmują się na rodzaj męzki*: der Hollunder bez, der Wachholder jałowiec i wszystkie imiona drzew i krzewów zakończone na Baum, Busch, Stock, i Strauch (str: 47) np. der Apfelbaum jabłoń, der Haselbusch leszczyna, der Rosenstock krzak róży, der Brombeerstrauch krzew jeżynowy.

Co do kwiatów, np. die Blume kwiat, die Rose róża, die Nelke goździk. *Wyjmują się* zdrobniałe na chen (st: 47.) np. das Veilchen fiołek, das Tausendschönchen stokrotka i das Vergißmeinnicht niezapominajka.

Z owoców, np. die Mandel migdał, die Pflaume śliwka, die Gurke ogórek; *wyjąwszy* der Apfel jabłko, der Knoblauch czosnek, der Kürbiß bania.

III. *Rodzaju nijakiego* ze znaczenia są:

1. Nazwiska zwierząt młodych, a w ogóle nazwiska zwierząt wyraźnéj płci nie oznaczające, np: das Kind dziecię, das Lamm jagnię, das Kalb cielę, das Füllen zrzebię, das Pferd koń, das Kamel wielbląd.

2. Imiona krajów, miast, wsi, zamków np. das gelehrte Europa uczona Europa, das alterthümliche Krakau starożytny Kraków. *Wyjmują się na rodzaj żeński*: die Mark Marchia, die Lausitz Luzacya, die Pfalz Pala-

tynat, die Krimm Krym, i kraje zakończone na ei i au np: die Schweiz Szwajcarya, die Wallachei Wołoszczyzna, die Moldau Mołdawia; *na rodzaj męzki zaś* der Pelepones i złożone z gau np. der Breisgau Bryzgowia.

3. Kruszce np. das Blei ołów, das Zinn cyna, das Messing mosiądz, das Silber srebro, *wyjąwszy na rodzaj męzki*, der Stahl stal, der Tomback, der Zink i der Kobalt.

4. Wszelkie imiona zbiorowe i częstotliwe, jakiegobądź zakończenia zaczynające się od ge i be np. das Gebirge góry, das Gewölk chmury, das Gebrüll ryk, das Geflügelptaswo, das Gewitter burza, das Gebüsch krzaki, das Geschrei krzyk, das Versteck sztuciec, das Gesinde czeladź i t. d.

5. Nazwiska głosek i wszelkie wyrazy, mianowicie tryby bezokoliczne, za rzeczowniki wzięte np. das A A, das C C, das Gute dobre, das Uebel złe, das Lesen czytanie, das Schreiben pisanie, wenn kein Wenn oder Aber wäre gdyby żadnego *żeby* albo *ale* nie było.

6. Nakoniec rzeczowniki złożone z przymiotników oznaczających kolor np. das Bergblau, Berlinerblau błękit pruski, das Bleiweiß bleiwas.

IV. Z zakończenia *są rodzaju męzkiego*:

1. Rzeczowniki na el i er oznaczające po większéj części narzędzie jakie, tudzież zakończone na en i ing.

Z zakończonych na el, np. der Schlüssel klucz, der Hobel hebel, der Säbel pałasz, der Nebel mgła, der Himmel niebo, der Ziegel cegła, der Spiegel zwierciadło.

Wyjątki z el *na rodzaj żeński:* die Achsel ramie, die Amsel kos, die Deichsel dyszel, die Distel oset, die Gurgel gardło, die Gabel widelec, die Geißel bicz, die Klingel dzwonek, die Schindel gąt, die Sichel sierp, die Spindel wrzeciono, die Staffel stopień, die Striegel zgrzebło, die Trommel bęben, die Wurzel korzeń, die Orgel organy i wszystkie obce, np. die Insel wyspa, die Fabel bajka i t. d.

Uwaga. Rzeczowniki zakończone na el i er będące w obu językach rodzaju żeńskiego, nie są tu umieszczone w wyjątkach na rodzaj żeński, jak np: die Nadel igła, die Leiter drabina.

Wyjątki z el *na rodzaj nijaki:* 1. das Mandel mendel, das Scharmützel utarczka, das Segel żagel, das Siegel pieczęć 2. zdrobniałe na el, np. das Bündel wiązka, das Mädel zamiast Mädchen dziewczyna. 3. na tel pochodzące od liczb, np. das Viertel czwarta część, das Drittel trzecia część, tudzież das Mittel środek. Nakoniec na sel jak np. das Räthsel zagadka, das Häcksel sieczka.

Z zakończonych na er, np. der Hammer młot, der Bohrer świder, der Leuchter lichtarz.

Wyjątki z er *na rodzaj żeński:* die Butter masło, die Dauer trwanie, die Faser włókno, die Feder pióro, die Klafter sążeń, die Lauer czaty, die Mauer mur, die Nummer numer, die Schulter barki, die Steuer podatek, i niektóre obce, np. die Vesper nieszpory.

Wyjątki z er na rodzaj nijaki: das Abenteuer awantura, das Alter wiek, das Bauer klatka, das Euter wymię, das Fenſter okno, das Feuer ogień, das Fieber febra; das Fuder fura, das Futter pasza, das Gitter krata, das Kloſter klasztor, das Lager obóz, das Laſter zbrodnia, das Leder skóra, das Malter miara 16tu korcy gdańskich, das Meſſer nóż, das Muſter wzor, das Opfer ofiara, das Pflaſter bruk, das Polſter wysłana poduszka, das Pulver proch, das Regiſter regestr, das Ruder wiosło, das Steuer stér, das Theater teatr, das Ufer brzeg, das Ungeheuer potwór, das Waſſer woda, das Wetter pogoda, das Wunder cud, das Zimmer pokój, i das (der) Zepter berło.

Z zakończonych na en, np. der Beſen miotła, der Degen szpada, der Ofen piec, der Segen błogosławieństwo.

Wyjątki z en na rodzaj nijaki: das Almoſen jałmużna das Becken miednica, das Füllen zrzebię, das Gewiſſen sumienie, das Gebrechen ułomność, das Kiſſen poduszka, das Lehen lennictwo, das Wappen herb, das Weſen istota, das Zeichen znak. 2. *cudzoziemskie*, np. das Examen popis. 4. *zdrobniałe na* chen (lein) (zob. str. 46.) np. das Häuſchen domeczek (*).

(*) imiona zdrobniałe tworzą się przez przydanie końcówki chen zgłosce pierwotnéj, kreskując razem samogłoski a, o, u, np. der Mantel płaszcz, das Mäntelchen płaszczyk, die Tochter córka, das Töchterchen córeczka, der Bruder brat, das Brüderchen braciszek.

Z zakończonych na ing, np. der Hänfling makolągwa, der Häring śledź, der Schilling szeląg.

2re zakończone na b, d, f, pf, g, ch, sch, chs, k, l, m, n, s, st, icht, t, z, tz.

Na b, jak der Hieb cięcie, der Staub kurz, der Stab laska. *Wyjmują się* das Sieb przetak, das Lab podpuszczka, das Laub liście, das Lob pochwała.

Na d, jak der Sand piasek, der Stand stan, der Mord zabójstwo, der Mond księżyc.

Wyjątki na rodzaj żeński. die Gegend okolica, die Hand ręka, die Jugend młodość (młodzież), die Tugend cnota, die Wand ściana.

Wyjątki na rodzaj nijaki: das Band wstążka, das Bund wiązka, das Brod chleb, das Dutzend tuzin, das Elend nędza, das Kleid ubiór, das Kleinod klejnot, das Land kraj, das Pfand zastaw, das Wild zwierzyna.

Na f, pf, np: der Hof dwór, der Huf kopyto, der Zopf warkocz, der Dampf para, *wyjmują się na rodzaj nijaki* das Haff zatoka, das Schiff okręt, das Schilf trzcina.

Na g, np. der Krieg wojna, der Sieg zwycięztwo, der Betrug oszukaństwo, der Gesang śpiew *oprócz* die Burg gród, das Ding rzecz.

W imionach pierwotnie zakończonych na en albo e odrzucają się en, e, np. der Garten ogród, das Gärtchen ogródek, die Hütte chata, das Hüttchen chatka.

Z pomiędzy wyrazów zdrobniałych na lein niegdyś bardzo używanych, teraz używają się tylko das Fräulein panna, das Büchlein książeczka i das Kindlein Jesus dzieciątko Jezus.

Na h, ch, np. der Schuh trzewik, der Floh pchła, der Besuch odwiedziny, der Geruch powonienie. *Wyjmują się na rodzaj żeński*: die Milch mleko, die Schmach obelga; *na rodzaj nijaki* zaś das Reh sarna, das Stroh słoma, das Vieh bydło, das Buch książka, das Fach przegroda (umiejętność), das Dach dach, das Reich państwo, das Tuch sukno, das Ungemach nieszczęście.

Na sch, np. der Fisch ryba, der Frosch żaba, der Wisch ścierka, *wyjąwszy* das Fleisch mięso, i zaczynające się od g, (str. 37. 4.) które są rodzaju nijakiego, np, das Gebüsch krzak:

Na chs, jak der Ochs wół, der Fuchs lis, der Flachs len, der Lachs łosoś, *wyjąwszy* das Wachs wosk.

Na k, np. der Dank dzięki, der Rock suknia, der Stock kij. *Wyjmują się*: die Bank ławka, *na rodzaj nijaki* zaś das Glück szczęście, das Mark szpik, das Schock kopa, das Stück kawał, das Werk dzieło.

Na l to jest: al, ahl, all, ell, eil, oll, jak der Saal sala, der Pfahl słup, der Ball piłka (bal), der Quell źrzódło, der Pfeil strzała, der (niekiedy i das) Theil część, der Groll złość, nienawiść, der Zoll cal, cło.

Wyjątki a) *na rodzaj żeński*: die Nachtigall słowik, die Qual udręczenie, die Wahl wybór, die Zahl liczba.

b) *Na rodzaj nijaki*: das Beil topór, das Fell skóra, das Heil zbawienie, das Oel olej, das Mehl mąka, das Seil lina, das Spiel gra, das Thal dolina, das Kapital kapitał, das Ziel cel, das Erbtheil dziedzictwo, i złożone z mahl, np. das Abendmahl wieczerza, das Gastmahl uczta-

Na m, jak der Arm ramie, der Ruhm sława, de Dom kopuła, kapituła,

Na n, jak der Kahn czółno, der Dorn cierń. *Wyjmują się na rodzaj nijaki* das Bein kość, das Garn przędza, das Horn róg, das Korn zboże, das Kinn podbródek, *rodzaju żeńskiego* jest die Bahn tór.

Uwaga. Wyrazy złożone z Lohn wynagrodzenie, są po części rodzaju męzkiego, np. der Dienstlohn zasługi albo zapłata służącym, po części rodzaju nijakiego, np. das Fuhrlohn, das Macherlohn, Schneiderlohn zapłata od furmanki, roboty np. krawieckiéj.

Na s, ß, mianowicie na eis, uß, np. der Fleiß pilność, der Preis cena, der Genuß użycie, der Kuß pocałowanie. *Wyjmują się na rodzaj nijaki* das Eis lód, das Reis chróst, das Gleis koléj, das Paradies raj, das Rieß ryza i zaczynające się od ge (str: 38.4.) np. das Geschmeiß nieczystość. Die Nuß orzech jest *r. ż.* ze znaczenia jako owoc (str: 37.).

Na st, jak der Ast gałąź, der Trost pociecha, der Frost mróz, der Dunst wyziew.

Wyjątki na rodz. żeński: die Frist przeciąg czasu, die List chytrość, die Kost strawa, die Post poczta, die Last ciężar, die Mast tuczenie, die Pest zaraza, die Kunst sztuka.

Wyjątki na rodz. nijaki: das Fest święto, das Obst owoce.

Na cht, jak der Unterricht nauka.

Wyjątki na rodz. żeński: die Gicht podagra, die Nachricht wiadomość, die Pflicht obowiązek; *na rodzaj nijaki* zaś das Licht światło i zaczynające się od ge, np. das Gesicht twarz, das Gewicht ciężar, das Gericht sąd:

Na tt, jak der Schutt gruz, der Spott szyderstwo, er Schritt krok, der Schnitt krój.

Na ż, ź, jak der Lenz wiosna, der Putz strój, der Schutz obrona, der Kranz wieniec, der Tanz taniec.

Wyjątki na rodzaj żeński: die Milz śledziona, *na rodzaj nijaki* zaś: das Antlitz oblicze, das Harz żywica, das Malz słód, das Netz sieć, das Salz sól, das Schmalz smalec.

V. Z zakończenia *są rodzaju żeńskiego*:

1. Rzeczowniki na ei, heit, keit, ung, aft, schäft, tudzież na acht, au, ift, uld, ut, ur, ucht, uft, unft, np. na ei, die Zauberei czarodziéjstwo, die Gaukelei kuglarstwo. *Wyjmują się*: der Brei lemieszka, *na rodzaj nijaki* zaś: das Ei jaje i wszystkie zaczynające się od ge (38) np. das Geschrei krzyk.

heit, jak die Sicherheit bezpieczeństwo, die Schönheit piękność.

keit, die Mäßigkeit mierność, die Nachläßigkeit niedbalstwo.

ung, die Veränderung zmiana, die Trennung rozłączenie; *wyjąwszy* der Sprung skok.

aft, schaft, np. die Kraft siła, die Haft areszt, die Freundschaft przyjaźń, die Gesellschaft towarzystwo. *Wyjmują się na rodzaj męzki*: der Saft sok, der Schaft drzewce, der Taft kitajka, der Verhaft areszt.

acht, die Pracht okazałość, die Nacht noc, *wyjąwszy* der Schacht szyba w górnictwie.

au, die Au błonie; *wyjmują się* der Bau budowla, der Thau rosa, das Tau lina.

ift, die Schrift pismo, die Trift pastwisko, *oprócz* das Gift trucizna.

uld, die Unschuld niewinność, die Huld łaskawość, die Geduld cierpliwość.

ut, uth, die Glut żar, die Wuth wściekłość, *oprócz* der Hut kapelusz, das Blut krew i der Muth odwaga.

Uwaga. Rzeczowniki złożone z muth wszystkie są rodzaju męzkiego np. der Edelmuth szlachetność, der Heldenmuth bohaterstwo, *wyjąwszy na rodzaj żeński* następujące:

die Anmuth przyjemność. die Langmuth powolność.
die Demuth pokora. die Sanftmuth łagodność.
die Großmuth wielkomyśl- die Schwermuth melancholia.
(ność. die Wehmuth żałość.

ur, jak die Spur ślad, die Uhr zegarek, die Flur pole.

ucht, die Flucht ucieczka, Zucht karność (chów).

uft, die Luft powietrze, die Kluft przepaść, die Gruft grób, *wyjąwszy* der Duft wyziew.

unft, die Vernunft rozum, die Ankunft przybycie.

2. Nazwiska zwierząt zakończone *a* na e, np. die Lerche skowronek, die Taube gołąb, die Schlange wąż, *wyjąwszy na rodzaj męzki*: der Löwe lew, der Affe małpa, der Rabe kruk, der Hase zając, der Falke sokół.

b) Rzeczowniki na e, pochodzące od przymiotników z kreskowaną pierwotną samogłoską, np. die Güte dobroć, die Höhe wysokość, die Größe wielkość, die Röthe rumieniec, pochodzące od gut, hoch, roth, groß; gdy zaś takowe przymiotniki rzeczownie użyte nie kreskują samogłosek, wówczas *są rodzaju nijakiego*, (str. 38 5) np. das Gute, das Große, das Hohe, das Rothe, co jest dobre, wielkie, wysokie, czerwone.

c) Wszystkie inne rzeczowniki na e, np. die Glocke dzwonek, die Ehre honor, *wyjąwszy na rodzaj męzki* der Glaube wiara, der Friede pokój, der Gedanke myśl, der Name imię, der Wille wola, *a na rodzaj nijaki* das Ende koniec, das Hemde koszula, das Auge oko.

3. Cudzoziemskie zakończone na ät, enz, ik, ie, ion.

ät, np. die Universität Uniwersytet, die Majestät Majestat.

enz, die Conferenz konferencya, die Differenz różnica.

ik, die Physik Fizyka, die Arithmetik Arytmetyka.

ie, die Astronomie Astronomia, die Geographie Geografia.

ion, die Religion religia, die Communion komunia.

VI. Z zakończenia są *rodzaju nijakiego.*

Imiona tak narodowe, jak cudzoziemskie, na ad at, ech, et, ent, int, ier, iv, o, och, ot or, oś, ix, um, thum, zdrobniałe na lein, chen i na koniec na niß.

ad, at, np: das Rad koło, das Bad kąpiel, das Rektorat posada rektora. *Wyjmują się na rodzaj męzki:* der Pfad ścieszka, der Rath rada, der Staat kraj, der Magistrat, Senat, *na rodzaj żeński* zaś, die Saat siew, die Heimath ojczyzna.

ech, jak das Blech blacha, das Pech smoła.

et, das Biret biret, *oprócz* der Komet kometa, der Magnet magnes, der Planet planeta.

ent, int, das Regiment pułk, das Parlament parlament, das Labyrinth labirynt.

ier, das Bier piwo, das Papier papier.

iv, das Perspectiv perspektywa, das Motiv powód.

o, och, das Echo odgłos, das Joch jarzmo, das Loch dziura.

ot, oth, das Boot łódź, das Loth łót, *oprócz* der Koth nieczystość, błoto, die Noth potrzeba.

ohr, das Ohr ucho, das Rohr trzcina.

oß, oß, jak das Moos mech, das Schloß zamek; *wyjąwszy* der Klos kluska, der Stoß uderzenie, der Schooß łono, der Schoß podatek.

íx, das Kruzifix krucyfix.

um, thum, das Gymnaſium Gimnazyum, das Chriſtenthum chrześcijaństwo.

lein, das Büchlein książeczka, das Kindlein dzieciątko.

chen, das Wäldchen lasek, das Städtchen miasteczko.

niß, np. das Geheimniß tajemnica, das Verhältniß stosunek, wyjąwszy następujące, które są *rodzaju żeńskiego*:

die Bedrängniß ucisk.
die Begegniß zdarzenie.
die Bekümmerniß kłopot.
die Betrübniß smutek.
die Beſorgniß obawa.
die Erkentniß poznanie.
die Erſparniß oszczędzenie.
die Erlaubniß pozwolenie,
die Empfängniß poczęcie.
die Erlaubniß pozwolenie.
die Bewandniß stosunek, własność
die Fäulniß zgnilizna.
die Finſterniß ciemność.
die Kenntniß znajomość.
die Verdamniß potępienie.
die Verſäumniß zaniedbanie.
die Wildniß puszcza.
die Befugniß prawo.

VII. *O wyrazach złożonych.*

Wyrazy złożone z rzeczowników, zachowują rodzaj i znaczenie rzeczownika ostatniego, np. der Tannenwald las jodłowy, złożony z die Tanne jodła i der Wald las, der Waſſerfall wodospad, z das Waſſer woda i der Fall spadek. Podobnie das Rathhaus ratusz,

der Hausrath sprzęt domowy, der Kirchhof cmentarz, die Hofkirche kościół nadworny, die Mansperson mężczyzna, das Frauenzimmer dama, der Donaustrom Dunaj, der Birnbaum gruszka (drzewo) der Genfersee jezioro genewskie, das Handtuch ręcznik, der Handschuh rękawiczka, das Jahrhundert wiek (stulecie), das Frühjahr wiosna.

Wyjmują się od tego prawidła: die Antwort odpowiedź, der Abscheu wstręt, chociaż się mówi das Wort słowo, die Scheu lękliwość, i złożone z Lohn i Muth (str. 43. 45.) nakoniec nazwiska miast np. das bekannte Heilsberg znany Heilsberg, niegdyś rezydencya biskupów Warmińskich, das berühmte Wittenberg sławny Wittenberg.

VIII. *O rzeczownikach dwóch rodzajów.*

Są niektóre rzeczowniki odmieniające znaczenie wtenczas, kiedy odmieniają rodzaj, np:

rodzoju męzkiego:	*rodzaju żeńskiego:*
der Band tom.	das Band wstążka.
der Bund przymierze.	das Bund wiązka (pęk).
der Bauer chłop.	das Bauer klatka.
der Erbe dziedzic.	das Erbe dziedzictwo.
der Mensch człowiek.	das Mensch kobieta, dziewka (wzgardliwie).
der Pack paka, pęk.	das Pack tłuszcza.
der Schild tarcza.	das Schild znak (szyld).

der Stift ćwiek	das Stift zakon (instytut).
der Verdienſt zarobek.	das Verdienſt zasługa.
der Meſſer miernik.	das Meſſer nóż.
der Thor głupiec.	das Thor brama.
der Theil część.	das Theil udział (scheda).
der Chor chor do śpiewania.	das Chor chór śpiewających.
der Zeug materya.	das Zeug rzeczy.
der Gehalt objętość, wartość.	das Gehalt pensya, płaca.

Rodzaju męzkiego: *Rodzaju żeńskiego:*

der Buckel garb.	die Buckel ozdoba na szorach.
der Heide poganin.	die Heide stepa.
der Hut kapelusz.	die Hut straż.
der Kunde znajomy, u jednego zawsze kupujący.	die Kunde wiadomość.
der Leiter przewodnik.	die Leiter drabina.
der Mangel niedostatek.	die Mangel magiel.
der Maſt maszt.	die Maſt karm bydła.
der See jezioro.	die See morze.
der Sproſſe potomek.	die Sproſſe szczebel.
der Geißel zakładnik,	die Geißel bicz.
der Kiefer szczęka.	die Kiefer sosna.

Rodzaju męzkiego: *Rodzaju żeńskiego:*

die Steuer składka.	das Steuer stér.
die Mandel migdał.	das Mandel mendel.
die Mark grzywna ($\frac{1}{2}$ f. srebra)	das Mark szpik.
die Wehr obrona.	das Wehr grobla.

Mówi się także stósownie do płci osób:

der (die i daś) Mündel dziecię na opiece będące.
der i die Waiſe sierota.
der i die Pathe ojciec albo matka chrzesna.

ROZDZIAŁ V.

O przypadkowaniu przedimków i ich użyciu.

§. 8. Przedimek (das Geſchlechtswort albo der Artikel) służy nie tylko do oznaczenia rodzaju, przypadku i liczby rzeczowników, przed któremi prawie zawsze się kładzie, ale nadto wskazuje, czy wyraz rzeczowny wzięty jest w znaczeniu pewném, czyli też niepewném.

§. 9. Przedimek jest dwojaki: *pewny* czyli *określny* (das beſtimmte albo beſtimmende Geſchlechtswort) der, die, das, i *niepewny* albo *nieokreślny* (das unbeſtimmte albo nicht beſtimmende Geſchlechtswort) ein, eine, ein.

§. 10. Rodzajów jest trzy: *męzki* (das männliche Geſchlecht), *żeński* (das weibliche Geſchlecht), i *nijaki* (das ſächliche albo ungewiſſe Geſchlecht).

Liczb dwie: *pojedyncza* (die einfache Zahl albo Einheit) i *mnoga* (die vielfache Zahl albo Mehrheit).

Przypadków cztery: *pierwszy* (erſter Fall albo Beugfall) na pytanie kto? wer? co? was?, *drugi* (zweiter Fall) na pytanie czyj, czego? weſſen?, *trzeci* (dritter Fall) na pytanie komu? wem?, *czwarty* na pytanie kogo? wen? co? was?

Uwaga. Przypadek 5ty w języku polskim wyraża się po niemiecku przez przypadek 1szy bez przedimka, np: ojcze! Vater! matko! Mutter! zaś 6ty i 7my przypadek przez przypadek 3ci z przyimkami mit z, i in w, np: nożem mit dem Meſſer, z ojcem mit dem Vater, w ogrodzie in dem Garten.

§ 11. *Przypadkowanie przedimka pewnego.*

	Liczba pojedyncza			*Liczba mnoga*
Rodzaj	*męzki:*	*żeński:*	*nijaki:*	*na trzy rodzaje.*
Przypadek I.	der,	die,	daś,	die,
2.	deś,	der,	deś,	der,
3.	dem,	der,	dem,	den,
4.	den,	die,	daś,	die,

§. 12 *Przypadkowanie przedimka niepewnego.*

Liczba pojedyncza.

Rodzaj męzki:		*żęński:*	*nijaki:*
Przypadek 1.	ein,	eine,	ein,
2.	eineś	einer,	eineś,
3.	einem,	einer,	einem,
4.	einen,	eine,	ein,

§. 11. *O użyciu przedimków.*

1. *Przedimek pewny* używa się, ile razy o rzeczy jakiéj z taką pewnością mówimy, że ją druga osoba, do któréj się mówi, zaraz od innéj rzeczy rozróżnić potrafi, tak właśnie, jak gdyby się na tę rzecz palcem wskazywało, np: reiche mir daś Meſſer podaj mi nóż, znaczy ten sam nóż, jaki u kogoś widzę, albo jak gdyby o jednym tylko nożu mowa była.

Przedimek pewny kładzie się więc lód przed wszystkiemi imionami pospolitemi, ile razy takowe jako znajome wystawiamy sobie, mianowicie gdy jest mowa o przedmiocie jakim z dokładnością oznaczonym, albo też o całym rodzaju np. der Mond ſcheint hell

księżyc świeci jasno (gdyż jeden tylko jest księżyc wszystkim znany), das Schaf iſt geduldig owca jest cierpliwa (znaczy każda owca, czyli każda do rodzaju owiec należąca); podobnie: mit der rechten Hand nähen szyć prawą ręką; der Thurm auf dem Rathhauſe iſt rund wieża na ratuszu jest okrągła.

2. Przed częściami mowy rzeczownie użytemi, np. der Weiſe zieht das Nützliche dem Angenehmen vor mądry przekłada użyteczne nad przyjemne, das Lernen war ihm nur eine Luſt uczyć się była tylko rozkosz dla niego.

3. Przed przymiotnikami w stopniu najwyższym, np: die größten Künſtler waren allgemein auch die beſcheidenſten najwięksi artyści byli w ogóle i najskromniéjsi.

4. Przed przydomkami imion własnych albo tytułów, np. Peter der Große Piotr wielki, Sigismund der III. Zygmunt III. Seiner Majeſtät dem Könige von Preußen Najjaśniéjszemu Królowi Pruskiemu.

5. Przed imionami własnemi ludzi, krajów, miast, wsi poprzedzonemi od przymiotników, np: das weitläufige Rußland rozległa Rossya, das volkreiche Wien ludny Wiedeń, oraz przed imieniem Gott, gdy je poprzedza przymiotnik, albo po niém następuje rzeczownik w drugim przypadku, np. der barmherzige Gott Bóg miłosierny, der Gott des Friedens Bóg pokoju.

6. Przed imionami własnemi krajów, ale tylko rodzaju żeńskiego, np: die Türkei Turcya, die Moldau Mołdawia, albo rodzaju męzkiego jak der Peloponeſ i złożone z gau, np: der Breisgau Bryzgowia, tudzież przed nazwiskami narodów, gór, lasów, jezior, mórz, i rzek, np: die Sachſen Sasi, der Etna Etna, das Rieſengebirge góry olbrzymie, der Thüringerwald las tu-

ryngski, der Bodenſee jezioro bodnickie, die Oſtſee morze baltyckie, die Donau Dunaj.

7, Wymieniając imie autora zamiast jego dzieła, np. den Gellert (zamiast Gellert's Werke) ſoll man leſen Gellerta (to jest dzieła jego) trzeba czytać.

8. Przed imionami osób, mówiąc o nich poufale lub z pogardą, albo też porównywając, np: der Joſeph hat es gethan Józef to zrobił; die Luiſe iſt fleißiger als der Carl Ludwika jest pilniéjsza od Karola, Sarbiewski war der (albo ein) Horaz ſeiner Zeit Sarbiewski był Horacyuszem swego czasu, Martin Kromer der Livius Polens, Marcin Kromer Liwiusz polski.

9. Nakoniec zrasta się często przedimek pewny z przyimkami w jeden wyraz, przydając do przyimka ostatnią literę przedimka, jak:

am	zamiast	an dem	np: am Tage w dzień.
ans	—	an das	— ans Licht do światła.
aufs	—	auf das	— aufs Feld w pole.
durchs	—	durch das	— durchs Waſſer przez wodę.
im	—	in dem	— im Himmel w niebie.
ins	—	in das	— ins Feuer w ogień.
vom	—	von dem	— vom Uebel od złego.
übers	—	über das	— übers Meer przez morze.
zum	—	zu dem	— zum Guten do dobrego.
zur	—	zu der	— zur Mutter do matki.

§. 14. *Przedimek niepewny.*

ein, używa się, gdy jest mowa o rzeczy jakiéj w ogólności, której nie oznaczamy ściśle, to jest nie dajemy względu na jéj przymioty, albo gdy z ogółu czyli z całego rodzaju jeden tylko przedmiot wyłączamy np: leihe mir eine Feder pożycz mi pióra, zna-

czy jakiegokolwiek pióra, czy ono dobrze lub źle pisze, czy jest długie lub krótkie i t. p. er hat ſich ein Haus gekauft kupił sobie dom.

Kładzie się najczęściéj po słowach haben mieć, ſein być, i wünſchen życzyć, np. ich habe einen guten Vater mam dobrego ojca, er war ſtets ein fleißiger Schüler ciągle był pilnym uczniem, ich wünſche Ihnen eine glückliche Reiſe życzę panu szczęśliwéj podróży.

§. 15. *Opuszcza się przedimek.*

1. Przed imionami, które w liczbie pojedynczéj wyrażały się z przedimkiem niepewnym, np: haſt du Freunde? czy masz przyjaciół? albowiem się mówi w licz. pojed. ich habe einen Freund mam przyjaciela; überall ſtehen Soldaten wszędzie stoją żołnierze.

2. Przed imieniem Gott w znaczeniu najwyższéj istności i to bez przymiotnika, np: Gott ſei Dank! Bogu dzięki! zur Ehre Gottes na chwałę Boga.

3. Przed imionami własnemi miéjsc rodzaju nijakiego, oraz ludzi w przypadku pierwszym i innych przypadkach, gdy zakończenia tychże różnią się od przypadku pierwszego, np. Gallizien iſt reich an Getreide und Salz Galicya obfituje w zboże i sól, Krasicki war Biſchof von Ermland Krasicki był biskupem Warmińskim, Geſſner's Idillen Gesnera sielanki.

4. Przed tytułami książek, napisów wziętych w znaczeniu bezwzględném np; deutſche Sprachlehre grammatyka niemiecka, Inhalt treść, erſter Theil pierwsza część, Tuchhandel handel sukienny, Gewürzladen sklep korzenny.

5. Wołając, mówiąc do kogo, pytając się, prosząc, w czém Polacy używają przypadku piątego, np.

Kinder lernet! dzieci uczcie się! komm Freund! chodź przyjacielu! lieber Bruder hilf mir kochany bracie pomóż mi.

6. Przed zaimkami np. ich armer Mann ja biedny człowiek, meine Mutter moja matka, ihre Aeltern ich rodzice, deine Kinder twoje dzieci, sein Sohn jego syn, jener Wald ów las, dieses Pferd ten koń.

7. Gdy drugi przypadek nie następuje po rzeczowniku lecz go poprzedza, np. des Vaters Segen zamiast der Segen des Vaters błogosławieństwo ojca, Gottes Allmacht wszechmocność Boga, des Kaisers Befehl rozkaz Cesarza, meines Bruders Kinder dzieci mojego brata.

Uwaga. Błędnie mówią: des Bruders albo dem Bruder sein Sohn, der Mutter ihre Schwester, meiner Schwester ihr Sohn, des Herrn N. albo dem Herrn N. sein Haus, zamiast des Bruders Sohn albo der Sohn des Bruders syn brata, die Schwester der Mutter siostra matki, das Haus des Herrn N. dom pana N.

8. Przed imionami zbiorowemi czyli rzeczami podzielnemi, kiedy Polacy zwykle używają przypadku drugiego, tudzież przed wyrazami poprzedzonemi od imienia liczbowego nieoznaczonego (str. 122. §. 68) jak od: viel wiele, mehr więcéj, wenig mało, kein żaden, all wszystko, jeder każdy, mancher nie jeden, einige niektórzy, etliche kilka, verschieden rozmaity, np. ich brauche Holz, Tuch potrzebuję drzewa, sukna; er trinkt nur Wasser mit Wein pije tylko wodę z winem; kaufe mir zwei Schock Krebse, eine Flasche Wein, fünf Ellen Leinwand kup mi dwie kopy raków, butelkę wina, pięć łokci płótna, jedes Kind każde dziecię, mancher Schüler

nie jeden uczeń, einige, etliche Aepfel kilka jabłek. Er hat viel Geld, aber wenig Verstand wiele ma pieniędzy ale mało rozumu. Er hat mehr Feinde als Freunde ma więcéj nieprzyjaciół jak przyjaciół; man bäckt verschiedenes Brod rozmaity chleb pieką, alle Häuser sind neu aufgebaut wszystkie domy na nowo są odbudowane, kein Mensch ist von Fehlern frei żaden człowiek nie jest wolny od błędów.

Uwaga. (zobacz str: 51. 1) Gdyby się zaś mówiło o rzeczy jakiéj podzielnéj z pewnością, rozróżniając ją od innéj tegoż gatunku, mianowicie w przypadku pierwszym, kłaść trzeba przedimek pewny, np. bringe mir das Brod, den Zucker przynieś mi chleb, cukier; das Holz ist theuer drzewo jest drogie.

9. Gdy kilka rzeczowników oznaczających pewne przymioty duszy lub ciała następuje po sobie, np. sei nicht stolz auf Rang und Reichthum, oder Schönheit deines Körpers, nie wynoś się z dostojeństwa i bogactwa lub piękności twego ciała, wer reich an Weisheit und Tugend ist, fühlt Ruhe und Friede am Grabe, kto bogaty w mądrość i cnotę, ten doznaje spokojności i pokoju przy zgonie; tudzież w przysłowiach, np. Glück und Unglück sind zwei Nachbarn szczęście i nieszczęście są sobie sąsiedzi, Müßiggang ist aller Laster Anfang próżnowanie jest wszystkich zbrodni początkiem, Sanftmuth richtet mehr aus als Gewalt łagodnością więcéj się dokaże aniżeli przemocą.

10. Przed rzeczownikami z przyimkami w znaczeniu ogólném, np. aus Liebe z miłości, vor Freude z radości, vor Schrecken z przelęknienia, durch Fleiß przez pilność, ohne Hülfe bez pomocy, ohne Fug und

Recht bez upoważnienia, nach Westen ku zachodowi, nakoniec w tych sposobach mówienia: zu Wasser wodą, zu Lande lądem, zu Fuß na piechotę, zu Pferd konno. Gefahr laufen być w niebespieczeństwie, Athem holen tchu złapać, Feuer schlagen ogień krzesać, Unrecht thun krzywdę wyrządzić, Acht geben uważać, niemniéj ze słowem haben, np Recht haben mieć słuszność, Zeit, Lust, Geduld haben, mieć czas, ochotę, cierpliwość, Hunger, Durst haben być głodnym, mieć pragnienie, Kopfweh, Zahnschmerzen haben mieć ból głowy, ból zębów i t. p.

ROZDZIAŁ VI.

1. *O przypadkowaniu rzeczowników i ich składni.*

Forma pierwsza.

dla rzeczowników rodzaju męzkiego i nijakiego.

§. 16. *Wzory przypadkowania.*

Liczba pojedyncza.

1. der (ein) Vater ojciec.	das (ein) Wesen istota.
2. des (eines) Vater-s ojca.	des (eines) Wesen-s istoty.
3. dem (einem) Vater ojcu	dem (einem) Wesen istocie.
4. den (einen) Vater ojca.	das (ein) Wesen istotę.

Liczba mnoga.

1. die Väter ojcowie.	die Wesen istoty.
2. der Väter ojców.	der Wesen istot.
3. den Väter-n ojcom.	den Wesen istotom.
4. die Väter ojców.	die Wesen istoty.

Cechą téj formy jest, że rzeczowniki w przypadku drugim liczby pojedynczéj przybierają głoskę s,

a w 3cim liczby mnogiéj głoskę n, (wyjąwszy, gdy już pierwotnie na en się kończą); w innych zaś przypadkach są nieodmienne.

§. 17. *Prawidła.*

Podług formy pierwszéj przypadkują się rzeczowniki na rodzaj męzki i nijaki zakończone na el, em, en, er, np. der Engel anioł, der Athem oddech, der Wagen wóz, das Meſſer nóż. 2re zdrobniałe na chen i lein, np. das Wäldchen lasek, das Büchlein książeczka. 3cie imiona zbiorowe zakończone na e, a zaczynające się od ge, lub be, np. das Getreide zboże, das Gebäude zabudowanie, das Beſchläge okucie, das Belege listwa u sukni. Niektóre rzeczowniki r. m. kreskują samogłoski a, o, u, t. j. zamieniają je na ä, ö, ü, jak der Apfel jabłko, die Aepfel jabłka, der Bogen łuk, die Bögen łuki, der Bruder brat, die Brüder bracia, podobnież der Acker rola, der Faden nić, der Garten ogród, der Graben rów, der Hafen przystań, der Hammer młot, der Nabel pępek, der Nagel gwóźdź, der Mantel płaszcz, der Ofen piec, der Sattel siodło, der Schnabel dziób, der Schwager szwagier, der Vogel ptak, der Mangel niedostatek (w liczbie mnogiéj die Mängel wady), der Handel handel, sprawa, die Händel kłótnie. W rodzaju nijakim kreskuje się tylko das Kloſter klasztor; u niektórych i das Waſſer woda.

§. 18. Należą jeszcze do téj formy następujące rzeczowniki, które zwykle dwojakie mają zakończenie na e, i na en, jako to: der Friede (der Frieden) pokój, der Funke (der Funken) iskra, podobnież der Gedanke myśl, der Glaube wiara, der Name imię, der Schade szkoda, der Same nasienie, der Wille wola, tudzież

das Herz serce i der Schmerz ból, i wszystkie kończą się w przyp. 2gim liczby pojedynczéj na ens, w 3cim i 4tym na en, wyiąwszy w przyp. 4, das Herz i den Schmerz; w liczbie mnogiéj zaś przez wszystkie przypadki na en, np. die, der, den, die Namen, Herzen, Schmerzen.

Uwaga. der Schmerz przypadkuje się w liczbie pojedynczéj i podług formy trzeciéj.

§. 19. *Wyjątki co do liczby mnogiej.*

Der Hader szmata (kłótnia), der Pantoffel pantofel, der Stachel żądło, der Neger murzyn przybierają w liczbie mnogiéj na wszystkie przypadki n, np. die Stacheln; podobnież następujące: der Bauer chłop, der Gevatter kum, der Vetter kuzyn, der Baier Bawarczyk, der Pommer Pomorzanin. Podług nowszych Grammatyków ostatnie pięć wyrazów i w liczbie pojedynczéj kończą się na głoskę n, jak des, dem, den Bauern.

§. 20. *Z cudzoziemskich przypadkują się podług formy pierwszéj.*

Iód Imiona żywotne r. m. zakończone na or, ale w liczbie mnogiéj przybierają en, np. der Senator senator die Senatoren, der Professor Professor. 2re wyrazy z francuzkiego pochodzące, zakończone na ier, np. der Offizier oficer, Grenadier grenadyer, ale w liczbie mnogiéj kończą się na e, i idą podług formy trzeciéj. 3cie wyrazy francuzkie na eur i tym podobne, brzmienie właściwe zachowujące, np. der Acteur aktor, der Friseur fryzer, der Balkon balkon, der Chef naczelnik, der Tambour dobosz, das Gouvernement rząd (gubernija), der Souverain panujący, i t. p. i takie przybierają we

wszystkich przypadkach liczby mnogiéj głoskę s, np. die Friseurs, albo też kończą się na e, i przypadkują się podług formy III. np. der Balkon balkon, die Balkone.

Przykłady na używanie przypadków.

Nauczyciel naucza dzieci.

Pytanie. Kto naucza dzieci? *Odpowiedź.* Nauczyciel (przypadek 1szy). *Pytanie. Kogo* nauczyciel naucza? *Odpowiedź.* Dzieci (4ty przypadek).

Przybycie bocianów zapowiada wiosnę.

P. Co zapowiada wiosnę? *Od.* przybycie (1szy przypadek) *P. Czyje* przybycie zapowiada wiosnę? *Od.* Bocianów (2gi przypadek). *P. Co* zapowiada przybycie bocianów? *Od.* Wiosnę (4ty) przypadek).

Kwiaty podobają się dziewczętom.

P. Co się podoba dziewczętom? *Od.* Kwiaty (przypadek 1szy) podobają się. *P. Komu* podobają się kwiaty? *Od.* Dziewczętom (przypadek 3ci).

Inne trzy przypadki w języku polskim t. j. 5ty, 6ty i 7my wyrażają się po niemiecku w ten sposób (§. 10. Uwaga):

5ty przypadek (wołając) np. Dzieci! (5ty przyp.) słuchajcie rodziców i przełożonych.

6ty przypadek na pytanie *czém, kim?* np. krawiec szyje igłą *P. Czem* szyje krawiec? *Od.* Igłą (6ty przypadek).

Beispiele über den Gebrauch der Beugfälle.

Der Lehrer unterrichtet die Kinder.

Frage. Wer unterrichtet die Kinder? Antwort. Der Lehrer (erster Fall). Fr. Wen unterrichtet der Lehrer? Ant. Die Kinder (vierter Fall).

Die Ankunft der Störche verkündiget den Frühling.

Fr. Was verkündiget den Frühling? Ant. Die Ankunft (erster Fall). Fr. Wessen Ankunft verkündiget den Frühling? Ant. Der Störche. (zweiter Fall). Fr. Was verkündiget die Ankunft der Störche? A. Den Frühling, (vierter Fall).

Die Blumen gefallen den Mädchen.

Fr. Was gefällt den Mädchen? Ant. Die Blumen (erster Fall) gefallen Fr. Wem gefallen die Blumen? Ant. Den Mädchen (dritter Fall).

Die übrigen drei Fälle in der polnischen Sprache, nämlich der fünfte, sechste und siebente, werden im Deutschen dergestalt ausgedrückt:

Der fünfte Fall (rufend) zB. Kinder! (5ter Fall) gehorchet den Aeltern und Vorgesetzten.

Der sechste Fall auf die Frage womit? mit wem? zB. der Schneider nähet mit der Nadel. Fr. Womit nähet der Schneider? Ant. Mit der Nadel (sechster Fall).

Siódmy przypadek na pytanie *w kim? w czém?* np. W ogrodzie kwitną drzewa. *P.* Gdzie (w czém) kwitną drzewa? *Od.* W ogrodzie (7my przypadek).

Der siebente Fall auf die Frage in wem? wo? worin? z. B. In dem Garten blühen die Bäume? Fr. Wo blühen die Bäume? Ant. In dem Garten (siebenter Fall).

Przykłady na formę pierwszą.

Brat ojca jest moim stryjem.

Herb pieczęci jest dobrze wyrznięty.

Myśliwy ustrzelił ptakowi skrzydło.

Grad zawsze wyrządza szkodę.

Intendent więzienia przechowuje klucze od więzienia.

W więzieniach siedzą zbrodniarze.

Ogrodnik kopie w ogrodzie rydlem.

W Polszcze znajduje się wiele klasztorów.

Po polach rośnie pszenica, żyto i owies.

Piekarze pieką strucle i ciasta wielkanocne (baby).

W lecie brzęczą chrząszcze.

W zimie jeżdżą saniami.

Uczniowie powinni nauczycieli kochać i szanować.

Dzioby ptaków drapieżnych są krzywe.

Rowy ściągają wodę.

Krawcy potrzebują nici jedwabnych i zwyczajnych do szycia.

Dziewczętom podobają się zwierciadła.

Nazwiska rzemieślników są rozmaite.

Der Bruder des Vaters ist mein Vetter.

Das Wappen des Siegels ist gut gestochen.

Der Jäger hat dem Vogel einen Flügel abgeschossen.

Der Hagel richtet immer Schaden an.

Der Kerkermeister verwahret die Schlüssel des Kerkers.

In den Kerkern sitzen die Verbrecher.

Der Gärtner gräbt in dem Garten mit dem Spaten.

In Polen giebt's viele Klöster.

Auf den Aeckern wächst Weitzen, Roggen und Hafer.

Die Bäcker backen Stritzel und Osterkuchen.

Im Sommer schwirren die Käfer.

Im Winter fährt man mit Schlitten.

Die Schüler sollen die Lehrer lieben und ehren.

Die Schnäbel der Raubvögel sind krumm.

Die Gräben leiten das Wasser ab.

Die Schneider brauchen Seidenfäden und Zwirnsfäden zum Nähen.

Den Mädchen gefallen die Spiegel.

Die Namen der Handwerker sind verschieden.

Szewcy robią bóty i pantofle podług kopyta.	Die Schuster machen die Stiefel und Pantoffeln nach dem Leisten.
Chłopi młócą zboże cepami.	Die Bauern dreschen das Getreide mit den Flegeln.
Sąsiedzi nie zawsze żyją z sobą zgodnie.	Die Nachbarn leben nicht immer mit einander verträglich.
Żądła pszczółek sprawują boleści.	Die Stacheln der Bienchen verursachen Schmerzen.

§. 22. *Forma druga na rodzaj męzki.*

Wzory przypadkowania.

Liczba pojedyncza.

1. der Menſch człowiek.	der (ein) Zeuge świadek.
2. des Menſch=en człowieka.	des (eines) Zeuge=n świadka.
3. dem Menſch=en człowiekowi	dem (einem) Zeuge=n świadkowi.
4. den Menſch=en człowieka.	den (einen) Zeuge=n świadka.

Liczba mnoga.

1. die Menſch=en ludzie.	die Zeuge=n świadkowie.
2. der Menſch=en ludzi.	der Zeuge=n świadków.
3. den Menſch=en ludziom.	den Zeuge=n świadkom.
4. die Menſch=en ludzi.	die Zeuge=n świadków.

Do téj formy należą imiona same żywotne rodzaju tylko męzkiego i we wszystkich przypadkach tak liczby pojedynczéj jak mnogiéj przybierają zgłoskę en, (albo n, kiedy pierwotnie kończą się na e,) wyjąwszy przypadek pierwszy liczby pojedynczéj, który rozmaitego bywa zakończenia.

Należą więc lód nazwiska cudzoziemskie zakończone na d, t, (jakoto: na at, ant, et, it, iſt, kt,) tudzież na g, ch, ph, ar, ai, om. np. der Advocat, der Adjutant, der Präſident, der Poet poeta, der Eremit pustelnik, der Juriſt prawnik, der Architekt, der Adjunkt, der Gimnaſiaſt uczeń gimnazyalny. der Theolog, der Monarch Monarcha, der Philoſoph, der Huſar, der Lakai lokaj, der Aſtronom, der Cameraд towarzysz, oraz der Komet kometa i der Planet planeta.

2re Imiona narodowe, (wyjąwszy zakończone na er, które do formy 1. należą) np. der Kosak Kozak, der Grieche Grek, der Pohle Polak, der Kroat Kroat, der Hottentot, der Kalmuck Kałmuk, der Mohr murzyn. Zakończone zaś na ar, jak der Tartar Tatar, der Ungar Węgier i t. p. wyrzucają e, przed n, podobnie der Nachbar sąsiad, np. das Nachbarn.

3cie Rzeczowniki zakończone na e, albo też utworzone z przymiotników, np. der Rabe kruk, der Hase zając der Löwe lew, der Knabe chłopiec, der Gehülfe pomocnik, der Junge (od jung) chłopiec, der Reiche (od reich) bogacz, der Weise mędrzec, der Gute dobry, der Große wielki i t. p.

4te Następujące imiona jednozgłoskowe: der Fürst książe, der Prinz syn panującego, der Graf hrabia, der Herr pan, der Held bohatér, der Hirt pasterz, der Gesell czeladnik, der Knapp giermek, der Schulz wójt, der Schütz strzelec, der Narr (Thor) głupiec, der Geck fircyk, der Ahn (der Vorfahr) przodek, der Unterthan poddany, i okolice świata der Ost wschód, der West zachód, der Süd południe, der Nord północ; co do zwierząt tylko der Ochs wół, der Bär niedźwiedź, der Pfau paw'.

Uwagi. Imiona z łacińskiego albo z greckiego pochodzące i zakończone naum, są w liczbie pojedynczéj, (wyjąwszy niekiedy przypadek 2gi), nieodmienne; w licz. mnog. zaś zamieniają um na en, np. das Studium nauka, des Studium(s) dem, das Studium, w licz. mnog. die Studien, podobnie das Gymnasium, Lyceum, Individuum i t. p.

Zakończone zaś na us, w licz. pojed są nieodmienne, a w licz. mnog. zamieniają us na en, np. Actuarius pisarz: Actuarien, Clerikus kleryk: Clerikeu,

albo, i to najczęściéj, na i, np. Medicus lekarz, Medici; z resztą wszystkie inne są nieodmienne. Z zakończeniem niemieckiém należą do formy III. np. der Aktuar ma liczbę mnogą die Aktuare, podobnież: der Präses prezes ma die Präsesse.

Przykłady na formę drugą.

Hrabia O. jest Polak.
Posłaniec pana B. jest Czech.
Sokoł strzelca bije zające, kruki i pawie.
Żołnierze posłuszni są wodzowi.
Książe mianował kuzyna dziedzicem.
Człowiek poskramia nietylko niedźwiedzie, ale nawet lwy i słonie.
Bohaterów wysławiają potomkowie.
Bogacze rzadko się ujmują za sierotami.
Polacy są sąsiadami Rossyan i Prusaków.
Poddani powinni być przywiązani do Monarchy.
Professorowie sprzyjają studentom.
Pasterze ubili bawołu.

Czém się różnią chrześcijanie od pogan?
Pomiędzy posłami byli senatorowie, dyrektorowie, hrabiowie i adwokaci.

Der Graf O. iſt ein Pohle.
Der Bothe des Herrn B: iſt ein Böhme.
Der Falke des Schützen tödtet Haſen, Raben und Pfauen.
Die Soldaten gehorchen dem Feldherrn.
Der Fürſt hat den Neffen zum Erben ernant.
Der Menſch bändigt nicht nur Bären, aber auch Löwen und Elephanten.
Die Helden werden von den Nachkommen gerühmt.
Die Reichen nehmen ſich ſelten der Waiſen an.
Die Pohlen ſind Nachbarn der Ruſſen und Preußen.
Die Unterthanen ſollen dem Monarchen ergeben ſein.
Die Profeſſoren ſind den Studenten gewogen.
Die Hirten haben einen Büffelochſen erlegt.
Worin unterſcheiden ſich die Chriſten von den Heiden?
Unter den Landbothen waren Senatoren, Derektoren, Grafen und Advocaten.

§. 23. *Forma trzecia na rodzaj męzki i nijaki.*

Wzory.

Liczba pojedyncza.

1. der Sohn syn.	das Amt urząd.
2. des Sohn=es syna.	des Amt=es urzędu.
3. dem Sohn=e synowi.	dem Amt=e urzędowi.
4. den Sohn syna.	das Amt urząd.

Liczba mnoga.

1. die Söhn=e synowie.	die Aemt=er urzędy.
2. der Söhne synów.	der Aemt=er urzędów.
3. den Söhn=en synom.	den Aemt=ern urzędom.
4. die Söhn=e synów.	die Aemt=er urzędy.

Podług téj formy przypadkują się wszystkie inne rzeczowniki rodzaju męzkiego i nijakiego, które co do zakończenia i znaczenia nie należą ani do formy I. ani do II. Cechą téj formy jest, że w liczbie pojedynczéj przypadek 2gi kończy się na es, 3ci na e ciche, 4ty jak 1szy; w licz. mnog. zaś przypadek 1szy, 2gi i 4ty są jednakowego zakończenia, t. j. na e, albo er; 3ci bowiem przypadek przybiera jeszcze n, jak we wszystkich formach.

Uwaga. Dla przykrego wymawiania często się opuszcza e w przypadku 2 i 3. np. des Königs, des Generals, des Sonntags, des Abends: cudzoziemskie rzadko się kończą w przypad. 3. na e, np. dem General, dem Capellan, dem Hofmarschall.

§. 24. *O liczbie mnogiéj rzeczowników formy III.*

Prawidło. W ogólności kończą się rzeczowniki rodzaju męzkiego w liczbie mnogiéj na e, rodzaju zaś nijakiego na er, z tą różnicą, że jedne tak rodzaju męz-

kiego jak nijakiego kréskują samogłoski a, o, u, drugie ich nie kréskują np.

na rodzaj męzki.

der Abt opat (die Aebte).
der Baum drzewo (Bäume).
der Papſt papież (Päpſte).
der Propſt proboszcz (Pröpſte).
der Herzog książe (Herzoge).
der Grad stopień (Grade).
der Luchs ostrowidz (Luchſe).
der Kranich żóraw (Kraniche).

na rodzaj nijaki.

das Buch książka (Bücher).
das Haus dom (Häuſer)
das Kalb cielę (Kälber).
das Roß rumak (Roſſe).
das Moos mech (Mooſe).
das Tau lina (Taue).

A. *Wyjątki rzeczowników rodzaju męzkiego.*

. *Z zakończeniem na* er, *które oraz kréskują samogłoski* a, o, u: der Geiſt duch (die Geiſter), der Gott bożek (Götter), der Leib ciało (Leiber), der Mann mąż (Männer), der Rand brzeg, der Vormund opiekun, der Wald las, der Wurm robak, der Böſewicht złoczyńca, der Irrthum błąd i der Reichthum bogactwo (Reichthümer).

II. *Z zakończeniem na* e, *ale nie kréskują samogłosek.*

1ód *które mają w sylabie podwójną samogłoskę, albo dwugłoskę, albo* h *po samogłosce*, np. der Aal węgorz die Aale, der Kapaun kapłon, der Gemahl małżonek, der Schuh trzewik.

2re *Cudzoziemskie* np: der Ozean ocean, der Official oficyał, der Bibliothekar bibliotekarz, der Poſtillion pocztylion, der Kamin kominek, der Balſam balsam, der Kriſtall kryształ, *wyjąwszy* der Canal kanał, der Admiral admirał, der Kapellan i der Cardinal kardynał, które się kréskują, np. die Canäle.

3cie *Następujące:* der Amboß kowadło (Ambosse), der Arm ramię (Arme), der Dachs borsuk (Dachse), der Lachs łosoś, der Docht knot, der Dolch sztylet, der Habicht jastrząb, der Hund pies, der Leichnam zwłoki, der Monat miesiąc, der Tag dzień, der Pfad ścieszka, der Pfropf korek, der Stoff materya, der Vielfraß żarłok, der Wiedehopf dudek i zakończone na bold i such np. der Kobold strach (duch w górnictwie), der Versuch doświadczenie.

B. *Wyjątki na rzeczowniki rodzaju nijakiego z zakończeniem na* e, *nie kréskujące samogłosek.*

1ód *Zakończone* na ein, niß i sal np. das Bein kość (noga) die Beine, das Zeugniß świadectwo, das Schicksal los (przypadek).

2ro *Cudzoziemskie*, np. das Diadem, das Diplom, das Institut, das Kameel wielbląd, das Arsenal arsenał, das Element żywioł, *wyjąwszy na* er: das Hospital (Spital) szpital, (Hospitäler), das Regiment pułk, das Parlament które ma (Parlament-e i er); zaś das Capital kapitał, das Mineral minerał i das Material materyał mają na e i ien np. die Minerale, Mineralien.

3cie *Zaczynające się od* ge *i nie kończące się na* e, np. das Gesteck (Besteck) sztuciec, das Gedicht wiersz (poema), *wyjąwszy na* er: das Gemach gmach, pokój, (Gemächer), das Gemüth umysł, das Geschlecht rodzaj, das Gespenst straszydło, i das Gewand ubiór, (die Gewänder).

4te *Wszystkie, które w wymawianiu przedłużają się, albo też mają samogłoskę podwójną, lub* h *przy*

samogłosce, np: das Schaf owca (Schafe), das Haar włos, das Loos los, das Meer morze, das Jahr rok, das Kreuz krzyż, das Seil lina.

5te *Imiona materyalne, tudzież oznaczające miarę lub wagę.* np. das Brod bochen chleba, das Erz kruszec, das Harz żywica, das Salz sól, das Loth łót, das Schock kopa, das Pfund funt, das Stück sztuka.

6te *Następujące:* das Fell skóra, das Fest święto, das Heft poszyt, das Kinn podbrodek, das Pferd koń, das Recht prawo, das Schaff szafa i das Schiff okręt.

C. *Kończą się nareszcie jeszcze niektóre rzeczowniki w liczbie mnogiéj na en, nie kréskując samogłosek* jako to: das Auge oko (Augen), das Ohr ucho (Ohren), das Bett pościel, das Hemd koszula, das Canapé kanapa (Canapeen), das Ende koniec, das Gliedmaß członek, das Insekt owad, das Juvel brylant, der Mast maszt, der Staat państwo, der Strahl promień, der See jezioro, der Unterthan poddany, der Zierrath ozdoba, der Buchstab litera, der Papagei papuga.

§. 25. *Uwagi.* Niektóre rzeczowniki mają podwójną liczbę mnogą, a to stósownie do odmiennego znaczenia.

Liczba pojedyncza.	*Liczba mnoga.*
der Band tom, oprawa.	die Bände.
das Band wstążka.	die Bänder.
das Band związek.	die Bande więzy.
der Zoll cło.	die Zölle podatki.
der Zoll cal.	die Zolle cale.
der Dorn cierń ma die Dornen ciernie i Dörner kolce.	
der Fuß noga, (stopa, miara) die Füße nogi, die Fuße stopy.	
das Gesicht twarz.	die Gesichter.
das Gesicht widmo, zjawienie.	die Gesichte.
der Hut kapelusz.	die Hüte.
die Hut straż, dozór.	die Huten

das Horn róg, Hörner rogi (instrumenta), Horne rzeczy rogowe.

das Ding rzecz, die Dinge; die Dinger różne kawałki.

das Licht świeca, Lichter (gwiazdy), palące się świece, Lichte nie palące się świece.

das Land kraj (wieś), Länder kraje; Lande prowincye jednego państwa.

der Mond księżyc die Monde, zaś Monden miesiące.

der Ort miejsce, die Oerter, zaś Orte okolice.

der Sporn, die Spornen ostrogi, die Sporne bodźce.

Liczba pojedyncza.	*Liczba mnoga.*
der Schild tarcza.	die Schilde.
das Schild znak.	die Schilder.
der Stift ćwiek, sztyft.	die Stifte.
das Stift zakon, institucya, ma	die Stifter i Stifte.
der Strauß struś.	die Strauße.
der Strauß bukiet (zwada).	Sträuße.
das Tuch chustka.	die Tücher.
das Tuch sukno.	Tuche różne gatunki sukna.
das Wort słowo, die Worte wyrazy ciągłe, Wörter wokabuły.	

Wyrazy złożone z mann kończą się pospolicie w liczbie mnog. na leute, niekiedy na männer. Leute używa się, mówiąc o ludziach w ogólności, bez względu na płeć. np. der Ehemann, die Eheleute małżonkowie, der Bettelmann, die Bettelleute żebraki, Arbeitsleute robotniki. Männer, mówiąc o osobach poważania godnych np. Staatsmänner politycy, Ehemänner mężowie, Schulmänner nauczyciele; *wyjąwszy*, der Edelmann szlachcic, die Edelleute szlachta i der Hauptmann, Hauptleute kapitanowie.

Przykłady na formę trzecią.

Brzeg szklanki jest rznięty i pozłacany.	Der Rand des Glases ist geschliffen und vergoldet.

Obwód lasu jest wielki.

Der Umfang des Waldes ist groß.

Smak miodu jest słodki, a piołunu gorzki.

Der Geschmack des Methes ist süß, und des Wermuthes bitter.

Kret nie jest bez wzroku.

Dem Maulwurfe fehlt nicht das Gesicht.

Feldmarszałek postanowił na radzie wojennéj zaczepkę nieprzyjaciela.

Der Feldmarschall beschloß im Kriegsrathe den Angriff des Feindes.

Koń boi się ukłucia ostrogi.

Das Pferd fürchtet den Stich des Spornes.

Król szuka tylko dobra kraju.

Der König sucht nur das Wohl des Landes.

Na rynku sprzedają się kury, cielęta, jagnięta, ryby, węgorze i raki.

Auf dem Markte verkauft man Hühner, Kälber, Lämmer, Fische, Aale und Krebse.

Snieg leży jeszcze na dachu.

Der Schnee liegt noch auf dem Dache.

Widok grobów przejmuje umysł żałością.

Der Anblick der Gräber erfüllt das Gemüth mit Herzeleid.

Zęby grzebienia są wyłamane.

Die Zähne des Kammes sind ausgebrochen.

Knoty świéc palą się jasno.

Die Dochte der Lichter brennen hell.

Połów śledzi zatrudnia wiele narodów.

Der Fang der Häringe beschäftigt viele Völker.

Dzieci przysłuchują się śpiewaniu szczygłów.

Die Kinder hören dem Gesange der Stieglitze zu.

Rogi jeleni i sarn nazywają się rosochy.

Die Hörner der Hirsche und der Rehe nennt man Geweih.

Kozły biją się głowami.

Die Ziegenböcke stoßen sich mit den Köpfen.

Na wiosnę i w jesieni burze są najgwałtowniéjsze.

Im Frühlinge und im Herbste sind die Stürme am heftigsten.

Wieśniacy mieszkają po wsiach.

Die Landleute wohnen in den Dörfern.

Ryby łowią się sieciami.

Die Fische fängt man mit den Netzen.

Kupcy mają różne wina.	Die Kaufleute haben vielerlei Weine.
Psy gonią za lisami.	Die Hunde jagen den Füchsen nach.

§. 26. *Forma czwarta na rodzaj żeński.*

Wzory.

Liczba pojedyncza.

1. die Hand	ręka.	Schweſter siostra.	Tugend cnota.
2. der Hand	ręki.	Schweſter siostry.	Tugend cnoty.
3. der Hand	ręce.	Schweſter siostrze.	Tugend cnocie.
4. die Hand	rękę.	Schweſter siostrę.	Tugend cnotę.

Liczba mnoga.

1. die Händ=e	ręce.	Schweſter=n siostry	Tugend=en cnoty.
2. der Händ=e	rąk.	Schweſter=n siostr.	Tugend=en cnót.
3. den Händ=en	rękom	Schweſter=n siostrom	Tugend=en cnotom.
4. die Händ=e	ręce.	Schweſter=n siostry.	Tugend=en cnoty.

Do téj formy należą wszystkie rzeczowniki rodzaju żeńskiego. W liczbie pojedynczéj są nieodmienne, w licz. mnog. zaś kończą się jedne na e, i kréskują samogłoski a, o, u, drugie na en, albo n nie kreskując samogłosek.

Na *e, mają* lód *zakończone na* niß, np. die Kenntniß znajomość die Kentniſſe, die Finſterniß ciemność.

2re *wszystkie jednozgłoskowe*, np die Braut narzeczona die Bräute, die Nacht noc die Nächte, die Wand ściana, die Axt siekiera i t. d. *wyjąwszy następujące, które nie kréskując samogłosek kończą się na* en: die Au błonie Auen, die Art sposób Arten; podobnie die Bahn droga, die Burg zamek, die Fahrt jazda, die Form forma, die Flur pole, die Fluth powódź, die Frau pani (żona), die Glut żar, die Jagd polowanie, die Kur kuracya (wybór), die Laſt ciężar, die Poſt poczta, die Qual męka, die Saat zasiew, die Schlacht bitwa, die Schrift pi-

smo, die Trift pastwisko, die Schuld dług, die Stirn czoło, die Spur ślad, die That czyn, die Thür drzwi, die Tracht ubiór, die Uhr zegar, die Welt świat, die Zahl liczba, die Zeit czas i złożone z kunft np. die Zusammenkunft miejsce zebrania się,

Głoskę n, *przybierają rzeczowniki dwu lub kilkugłoskowe, zakończone na* e, el, er, np. die Schule szkoła die Schulen, die Kugel kula die Kugeln, die Jungfer panna die Jungfern, die Ceremonie ceremonija; *oprócz* die Mutter matka i die Tochter córka, które mają w licz. mnog. die Mütter, die Töchter.

Przybierają en *wszystkie inne rzeczowniki jakiegokolwiek zakończenia* np. die Person osoba Personen, die Gräfinn hrabina die Gräfinnen, die Schönheit piękność die Schönheiten, die Cancellei kancelarya, Cancelleien.

§. 27. *Uwagi nad imionami nieforemnemi i ułomnemi.*

Nie mają liczby mnogiéj następujące rzeczowniki: 1ód *oznaczające odmiany powietrza*, np. der Schnee śnieg, der Hagel grad, das Wetter stan powietrza. 2re *nazwiska zbóż*, np. der Weizen pszenica, der Hafer owies, *wyjąwszy* die Bohnen bób, die Erbsen groch, die Linsen soczewica, które szczegółowo i w licz. pojed. używają się np. wie eine Erbse groß, jak ziarko grochu wielkie. 3cie *korzenie i kruszce*, np: der Pfeffer pieprz, der Schwefel siarka. 4te *Imiona zbiorowe i materyalne* jak die Milch mleko, das Fleisch mięso, das Geld pieniądze, das Gesinde czeladź, das Holz drzewo, das Heu siano, das Stroh słoma, das Vieh bydło, das Obst owoce i t. d. 5te *nazwiska różnych namiętności i chorób*, np. der Haß nienawiść, der Verrath zdrada, die Schwindsucht suchoty.

Używają się zaś tylko w liczbie mnogiéj; die Aeltern rodzice, die Beinkleider (Hosen) spodnie, Einkünfte dochody, Fastnachten zapusty, Hefen, drożdże, Kosten koszta, Nudeln makaron, Ostern wielkanoc, Pfingsten zielone świątki, Kleien otręby, Graupen krupy, Ferien wakacye, Trümmer zwaliska, Weihnachten boże narodzenie, *nakoniec cudzoziemskie*, np. die Truppen wojsko, Exequien żałobne nabożeństwo, Mobilien ruchomości.

Przykłady na formę czwartą:

Skromność jest ozdobą panien, i podoba się matkom.

Die Sittsamkeit ist eine Zierde der Jungfern, und gefällt den Müttern.

Kawka jest bardzo podobna do wrony, ale prawie o połowę mniéjsza.

Die Dohle ist der Krähe sehr ähnlich, aber fast um die Hälfte kleiner.

Wilgoć ścian w stancyach szkodzi zdrowiu słabowitych osób.

Die Feuchtigkeit der Wände in den Stuben schadet der Gesundheit schwächlicher Personen.

Któżby się nie dziwił pracowitości pszczół i mrówek?

Wer wollte wohl die Emsigkeit der Bienen und Ameisen nicht bewundern?

Przekładam głos przepiórki nad głos kosa.

Ich ziehe die Stimme der Wachtel, der Stimme der Amsel vor.

Płótno piorą ługiem, albo mydłem.

Die Leinwand wäscht man mit Lauge oder mit Seife.

Owoce są po większéj części skorupą okryte.

Die Früchte sind größten Theils mit einer Schale bedeckt.

Mieszkania pokrywają się albo słomą, albo gątami, albo dachówką.

Die Wohnungen werden entweder mit Stroh, oder Schindeln, oder Dachpfannen gedeckt.

Śliwki są owocem pory jesiennéj.

Die Pflaumen sind eine Frucht der Herbstzeit.

Pióra gęsi są użyteczniéjsze, niż pióra kaczek.	Die Federn der Gänse sind nützlicher als die Federn der Enten.
Koty czatują na myszy.	Die Katzen lauern den Mäusen auf.
Cebule są przyprawą wielu potraw.	Die Zwiebeln sind eine Würze vieler Speisen.
Słoje zawiązują się pęcherzami, ażeby pozaprawiane rzeczy, jakoto: ogórki, wiśnie, groch i inne owoce długo zachować.	Die Flaschen bindet man mit Blasen zu, um eingemachte Sachen, als Gurken, Kirschen, Erbsen und andere Früchte lang aufzubewahren.
Krowy dają mleko, z którego robi się masło.	Die Kühe geben Milch, wovon die Butter gemacht wird.

II. *O przypadkowaniu imion własnych.*

§. 28. Imiona własne osób niemieckie i obce przypadkują się dwojako: z przedimkiem i bez przedimka.

1. *Z przedimkiem są nieodmienne w liczbie pojedynczéj*, np. Ludwig, der, des, dem, den Ludwig; Hostius, der, des, dem, den, Hostius, *w liczbie mnogiéj zaś przybierają albo e*, np. die Ludwige, die Hostiusse; *albo ne, gdy pierwiastkowo kończą się na o*, np. Cato, Scipio; die Catone, Scipione wyjąwszy 1ód zakończone na a, e, el, (en) er, którym tylko w przyp. 3 liczby mnogiéj dodaje się n, np. die, der Seneca, (Schiller), den Seneca'n, (Schiller'n) die Seneca (Schiller). Imiona żeńskie na chrzcie dane, kończą się w liczbie mnogiéj na en, albo n, np. die Luisen Ludwiki, Bertha'n, Sophien Zofje.

2. *Bez przedimka* przybierają w liczbie pojedynczéj w przypadku 2 s, lub ens, (wyjąwszy zakończone już na s), w 3. i 4tym n, lub en, albo są jak pierwszy; w liczbie mnogiéj zaś kończą się wszystkie (wyjąwszy

na er, i el,) we wszystkich przypadkach na e, przydając im jeszcze w przypadku 3. jak zwykle, n.

Uwaga. Najwłaściwiéj jest, imion własnych, oprócz w przyp. 2. wcale nieodmieniać; bo co się tyczy liczby mnogiéj, ta albo rzadko kiedy, albo nigdy w mówieniu nie przytrafia się, chyba że zechcemy imie jakie szczególne wystawić jako ogólne, nadając mu przymiot charakterystyczny bądź z dobréj, bądź ze złéj strony np. die Cicerone, die Nerone.

Przykłady.

Bajki Gellerta są nauczające.	Gellert's Fabeln ſind lehrreich.
Getego Ifigenia i Szyllera Dziewica orleańska podobają się każdemu.	Göthe's Iphigenia und Schiller's Jungfrau von Orleans gefallen Jedermann.
Adelunga słownik jest szacownem dziełem.	Adelung's Wörterbuch iſt ein ſchätzbares Werk.
Zasługi Lejbnica.	Leibnitz'ens Verdienſte.
Herderowi, Lesyngowi, Wilandowi i Fossowi winni Niemcy wiele dzieł uczonych.	Herder'n, Leſſing'en, Wieland'en und Voß'en verdanken die Deutſchen viele gelehrte Werke.
Znałem osobiście Geca, Getego i Szyllera.	Ich habe Götz'en, Göthe'n und Schiller'n perſönlich gekannt.
Śmierć Maryi Teresy.	Maria Thereſi'ens Tod.
Rządy Maryi Ludwiki.	Maria Luiſe'ns Regierung.
Ten bukiet należy do Cecylii, a tamten do Eufemii.	Dieſer Strauß gehört Cecilien und jener Euphemien.
Kto się ożenił z Ludwiką?	Wer hat Luiſe'n geheirathet?
Do potęgi państwa Rossyjskiego dwie w dziejach świata sławne Katarzyny wielce się przyczyniły.	Zur Macht des ruſſiſchen Reichs haben zwei weltberühmte Katharinen viel beigetragen.

§. 29. *Wzory przypadkowania na rodzaj męzki i nijaki.*

Liczba pojedyncza.

I.	II.	III.	IV.
1. Schlegel	Moritz	Adelung	Solon
2. Schlegel=s	Moritz=ens	Adelung=s	Solon=s
3. Schlegel(n)	Moritz(en)	Adelung(en)	Solon
4. Schlegel(n)	Moritz(en)	Adelung(en)	Solon

Liczba mnoga.

1. Schlegel	Moritz=e	Adelung=e	Solon=e
2. Schlegel	Moritz=e	Adelung=e	Solon=e
3. Schlegel=n	Moritz=en	Adelung=en	Solon=en.
4. Schlegel	Moritz=e	Adelung=e	Solon=e

Na rodzaj żeński.

Liczba pojedyncza.		*Liczba mnoga.*	
I.	II.	I.	II.
1. Adelheid	Marie	Adelheid=en	Mari=en
2. Adelheid's	Mari=ens	Adelheid=en	Mari=en
3. Adelheid=en	Mari=en	Adelheid=en	Mari=en
4. Adelheid (en)	Mari (en)	Adelheid=en	Mari=en.

Podług wzoru I. odmieniają się imiona własne zakończone na el, er, en, i zdrobniałe osobiste np. Hegel, Klügel, (Klügel's Enzyklopädie), Ramler, (Ramlers Oden), Hagen, Schiller, Hannchen Joasia, Böhmen's Bäder wody czeskie.

Podług II. zakończone lód na e, ß, ß, sch, x, z, np. Bode, Göthe, Hans Jan, Voß, Dusch, Max, Franz Franciszek, Leibnitz. 2re nazwiska części świata, krajów i miast powyższych zakończeń, tudzież na a, np. Euro=

pa Europ'ens, Asien Paris Paris'ens, Genua: Genuens Seltenheiten osobliwości Genui.

Podług III. wszystkie inne tak osobiste, jak na chrzcie nadane rodzaju męzkiego różnego zakończenia, np. Bernhard, Friedrich, Adolph, Gottlieb, Gottfried, Hagedorn, Hannibal, Brand, Emil, Ovid, tudzież złożone z man, np. Hartman, ale te niemają liczby mnogiéj na männer, lecz na manne, jakoto: Hartmanne, a nie Hartmänner, podobnież Fuchs, Wolf, Sturm i t. p. mają Fuchse, Wolfe, Sturme.

Podług IV. nie kończące się na s, sch, albo z, np: Berlin, Warschau, Wien i nazwiska osób na a, o, i, np. Skarga Cato, Krasicki, które tylko mają przypadek 2gi Skarga's, Krasicki's, tudzież na on, np. Melanchthon (e).

Według II wzoru (Marie) na rodzaj żeński przypadkują się imiona bogiń i kobiet zakończone na a, ie, np. Flora, Latona, Katharina, Sophie, Julie, Wilelmine.

Uwagi. 1. Częstokroć nazwisk miast i wsi mianowicie zakończonych na s, x, z, niewypada odmieniać; w takim więc razie użycie ich w przypadku 2gim zastępuje się dodaniem przyimka von, albo wyrażenia der Stadt, des Dorfes np. die Gegenden von Cadix albo die Gegenden der Stadt Cadix okolice Kadyksu, zamiast Cadixens Gegenden, die Einwohner Lublin's albo von Lublin albo der Stadt Lublin mieszkańcy Lublina.

2. Kiedy imie własne rodowe poprzedzone jest jakim rzeczownikiem z przedimkiem oznaczającym *godność* lub *stan*, wówczas tylko rzeczownik się odmienia, imie zaś własne pozo-

staje nieodmienne, np. die Thaten des Kaisers Alexander czyny Cesarza Alexandra, die Reisen des-Freiherrn von Humboldt podróże barona Humbolta.

3. Kiedy zaś nazwisko osoby poprzedzone jest od rzeczownika bez przedimka albo od imienia na chrzcie nadanego, w tenczas tylko właściwe nazwisko osoby odmienia się, np. König Friedrich's Schriften króla Fryderyka pisma, Johann Heinrich Voß'ens Uebersetzung Jana Henryka Fossa tłumaczenie.

4. Kiedy nakoniec przed nazwiskiem osoby jest imie i przyimek von oznaczający stan szlachecki, wtedy tylko imie się odmienia, np: Ewald Christian's von Kleist Gedichte Ewalda Krystyana Klejsta poezye; odmienia się zaś nazwisko, gdy je poprzedza samo von, np. von Kleist's Gedichte.

5 Nazwiska osób żeńskich w liczb. pojed. nie powinny się kończyć na inn, en, albo sche (jak gminnie mówią); one bowiem zakończenie rodzaju męzkiego zachowują, a zatem nie die Meier'inn Mejerowa, Mejerówna, die Sommer'n albo die Sommer'sche Zomerówna, Zomerowa, chociaż weszło w zwyczaj, dom albo rodzinę przydatkiem głoski s oznaczać, np. er ist bei Schmit's jest u Szmitów, Ich gehe zu Müller's idę do Mylerów.

6, Co się tyczy imion własnych łacińskich, te odmieniały się niegdyś podług deklinacyi łacińskich bez przedimka, np. Ciceronis Reden, Phädri Fabeln, der Reichthum Crösi; teraz zaś lepiéj zostawić je nieodmienne bez, albo z przed-

imkiem, np. Cicero's Reden albo die Reden des Cicero mowy Cycerona, Phädrus Fabeln albo die Fabeln des Phädrus bajki Fedra. Imie tylko Chriſtus zachowuje jeszcze zakończenia łacińskie np. drugi przypadek Chriſti Geburt narodzenie Chrystusa, 3ci vor Chriſto przed Chrystusem; i Maria w drugim przyp. ma Mariä, np. Mariä Himmelfahrt Wniebowzięcie N. P. M.

III. O składni rzeczowników.

§. 30. Dwa lub więcéj rzeczowników w jedném zdaniu po sobie następujących kładą się albo wszystkie w tymże, albo każdy w odmiennym przypadku.

Kładą się w tymże samym przypadku 1ód gdy nazwiska kilku rzeczy razem się wyliczają, to jest gdy są w tym samym stosunku ze słowem np. Reichthümer, Ehre und Anſehen machen uns nicht immer glücklich bogactwa, dostojeństwo i znaczenie nie zawsze nas uszczęśliwiają.

2reg dy do rzeczownika albo zaimka, aby go tym dokładniéj oznaczyć, dodajemy inny rzeczownik, co się nazywa *dodatnią* czyli *apozycyą*, np. dieſes Haus gehört dem Herrn N. meinem Nachbarn ten dom należy do pana N. mego sąsiada; unter Conſtantin dem erſten chriſtlichen Kaiſer za Konstantyna pierwszego chrześcijańskiego cesarza.

3cie gdy dwa rzeczowniki są połączone spójnikami: und i, oder albo, ſo—wie tak—jak, als jak, aniżeli, entweder—oder albo—albo, ſowohl—als tak—jak, weder—noch ani—ani, np. er hat Vater und Mutter verloren stracił ojca i matkę. Der Bruder und die Schwe-

ſter ſind in der Kirche brat i siostra są w kościele. Sage es dem Vater oder der Mutter powiedz to ojcu albo matce. Der Herr iſt ſo gut wie die Frau pan jest tak dobry jak pani. Der Mann iſt beſſer als die Frau mąż jest lepszy aniżeli żona. Ich leſe entweder den Warſchauer Courier, oder die Berliner Zeitung czytam albo kuryera warszawskiego, albo gazetę berlińską. Fiſche und Krebſe leben ſowohl in den Flüßen als in den Seen ryby i raki żyją zarówno w rzekach jak w stawach. Ich habe weder den Bruder, noch die Schweſter geſehen nie widziałem ani brata, ani siostry.

4te gdy jeden z rzeczowników, choćby połączony z przymiotnikiem, oznacza rzecz podzielną albo materyalną; w czém Polacy używają zawsze przypadku drugiego np. hier iſt eine Flaſche rother Wein (zamiast rothen Wein's oto jest butelka czerwonego wina; geben Sie mir eine Flaſche rothen Wein daj mi Pan butelkę czerwonego wina, ein Glas friſches Waſſer szklankę zimnéj wody; mit einem Glaſe kaltem Waſſer den Durſt löſchen szklanką zimnéj wody pragnienie ugasić; ein Gericht Fiſche porcya ryb, fünf Ellen grünes Tuch pięć łokci zielonego sukna; ein Fuder Heu fura siana; hundert Pfund Stroh sto funtów słomy; zwanzig Scheffel Roggen-Mehl dwadzieścia korcy żytnéj mąki, zwei Tonnen Branntwein dwie beczki wódki.

II. *Kładą się każdy w odmiennym przypadku.* lód Gdy jeden z rzeczowników wyraża się przez przypadek drugi na pytanie *czyj, czyja, czyje*, np. der Eigenthümer des Hauſes właściciel domu.

2re wyrażając stan, ród, czas i wtedy przypadek drugi poprzedza rzeczownik, np. ſeines Handwerks ein Schneider z rzemiosła krawiec; ſeiner Geburt ein Deut

ſcher rodem Niemiec, ſeines Geſchlechts ein Edelmann stanu szlacheckiego, tudzież w tych wyrażeniach des Abends wieczorem, des Nachts w nocy, Sonntags w niedzielę, frohes Muthes wesołej myśli.

Uwaga. Zamiast przypadku drugiego kładzie się i przypadek trzeci z przyimkiem von, lód przed imionami własnemi osób i miejsc, np. der König von Preußen król pruski, zamiast Preußens König, die Idyllen von Geſſner zamiast Geſſners Idyllen sielanki Gesnera; ein Pohle von Geburt rodem (rodowity) Polak.

2re Oznaczając miarę, wagę, wielkość i t. p. np. ein Brunnen von 20 Ellen Tiefe studnia 20tu łokci głębokości; eine Kiſte von 100 Pfund Gewicht skrzynia 100 funtów ważąca; ein Gehalt von 6000 Gulden pensya 6000 złotych.

ROZDZIAŁ VII.

O przypadkowaniu przymotników i ich użyciu.

§. 31. Przymiotniki położone przed rzeczownikami przypadkują się trojakim sposobem: 1ód z *przedimkiem pewnym*, 2re z *przedimkiem niepewnym*, 3cie *bez przedimka.*

§. 32. *Forma pierwsza z przedimkiem pewnym.*

Z przedimkiem pewnym przymiotniki tak się odmieniają: w przypadku pierwszym licz. pojed. na wszystkie rodzaje, oraz w przypadku czwartym tejże liczby na rodzaj żeński i nijaki kończą się na e, w innych zaś przypadkach obu liczb na en.

Wzor przypadkowania.

	Liczba pojedyncza.			*L. mnoga.*
	rodz. męzki.	*żeński.*	*nijaki.*	*na 3 rodzaje.*
1.	der gut=e	die gut=e	das gut=e	die gut=en
	dobry	dobra	dobre	dobrzy (e)
2.	des gut=en	der gut=en	des gut=en	der gut=en
3.	dem gut=en	der gut=en	dem gut=en	den gut=en
4.	den gut=en	die gut=e	das gut=e	die gut=en.

Przykłady **na przymiotnik lieb, wraz z rzeczownikami.**

Liczba pojedyncza.

	rodzaj męzki.	*żeński.*	*nijaki.*
1.	der liebe Bruder	die liebe Mutter	das liebe Kind
	kochany brat.	kochana matka.	kochane dziecię.
2.	des lieben Bruders	der lieben Mutter	des lieben Kindes
3	dem lieben Bruder	der lieben Mutter	dem lieben Kinde
4.	den lieben Bruder	die liebe Mutter	das liebe Kind.

Liczba mnoga.

1.	die lieben Brúder	die lieben Múttr	die lieben Kinder
2.	der lieben Brúder	der lieben Múttr	der lieben Kinder
3.	den lieben Brúdern	den lieben Múttern	den lieben Kindern
4.	die lieben Brúder	die lieben Múttr	die lieben Kinder.

Przykłady.

Zadziwiający bieg komet przestrasza lud prosty.

Der wunderbare Lauf der Kometen erſchrecket das gemeine Volk.

Prawdziwa przyjaźń może tylko pomiędzy cnotliwymi istnieć.

Die echte Freundſchaft kann nur unter den Tugendhaften beſtehen.

Zycie ludzkie wystawione jest na wiele niebespieczeństw.

Das menſchliche Leben iſt vielen Gefahren ausgeſetzt.

Widok wschodzącego słońca jest wspaniały.	Der Anblick der aufgehenden Sonne iſt prachtvoll.
Dobroć wszechmocnego Boga jest nieograniczona.	Die Güte des allmächtigen Gottes iſt unbegrenzt.
Wiekopomnemu Alexandrowi Cesarzowi państwa rossyjskiego winna była Europa przywrócenie powszechnego pokoju.	Dem verewigten Alexander, Kaiſer des ruſſiſchen Reichs verdankte Europa die Wiederherſtellung der allgemeinen Ruhe.
W młodocianym wieku popełniają się różne błędy.	In dem jugendlichen Alter werden manche Fehler begangen.
Konie arabskie są najszybsze.	Die arabiſchen Pferde ſind die ſchnellſten.
Korzyści szkół publicznych są wielkie.	Die Vortheile der öffentlichen Schulen ſind groß.
Prawom boskim i ludzkim trzeba być posłusznym.	Den göttlichen und menſchlichen Geſetzen muß man gehorchen.

§. 33 *Forma druga z przedimkiem niepewnym.*

Z przedimkiem niepewnym przymiotniki przybierają w przyp. 1szym liczby poje. zakończenie przedimka pewnego stósownie do rodzaju; podobnie i w przypadku czwartym na rodzaj żeński i nijaki. W innych przypadkach kończą się na en.

Wzory przypadkowania.

Liczba pojedyncza.

rodzaj męzki.	*żeński.*	*nijaki.*
1. ein gut-er	eine gut-e	ein gut-es
2. eines gut-en	einer gut-en	eines gut-en
3. einem gut-en	einer gut-en	einem gut-en
4. einen gut-en	eine gut-e	ein gut-es

Uwaga. Ponieważ przedimek niepewny nie ma liczby mnogiéj, mogą więc przymiotniki odmieniać się bez przedimka (podług formy 3.) biorąc zakończenie liczby mnogiéj przedimka pewnego.

Przykłady na przymiotniki jung, reich, ſchön.

Liczba pojedyncza.

	rodzaj męzki.	*żeński.*	*nijaki.*
1.	ein junger Mann	eine reiche Frau	ein ſchönes Dorf
	młody człowiek (mąż)	bogata pani (żona)	piękna wieś.
2	eines jungen Manneś	einer reichen Frau	eines ſchönen Dorfes
3.	einem jungen Mann(e)	einer reichen Frau	einem ſchönen Dorfe
4.	einen jungen Mann.	eine reiche Frau.	ein ſchönes Dorf.

Liczba mnoga.

1.	junge Männer	reiche Frauen	ſchöne Dörfer
2.	junger Männer	reicher Frauen	ſchöner Dörfer
3	jungen Männern	reichen Frauen	ſchönen Dörfern
4.	junge Männer	reiche Frauen	ſchöne Dörfer

Przykłady.

Niewdzięczność jest szkaradnym występkiem, a przecież ze wszystkich najpowszechniéjszym.	Undankbarkeit iſt ein häßliches Laſter, und dennoch das häufigſte von allen.
Grzeczne słowo i uprzejme spojrzenie rozweselają i częstokroć przyjemniéjsze są od wielkiego daru.	Ein freundliches Wort und ein freundlicher Anblick erfreuen, und ſind oft angenehmer als eine große Gabe.
Ucho angielskiéj igły jest małe.	Das Oehr einer engliſchen Nähnadel iſt klein.

Nieznanemu psu nie trzeba dowierzać.

Nielubię pisać miękkiém piórem.

Byliśmy w wielkiém niebespieczeństwie.

Ojciec kupił mi mosiężny cyrkiel, niemiecką grammatykę i angielski scyzoryk.

Woda jest zdrowym napojem i częstokroć milszym z dzbanka glinianego, aniżeli ze szklanki kryształowéj albo ze złotego pubara.

Upór młodego człowieka jest kary godném wykroczeniem,

Einem fremden Hunde iſt nicht zu trauen.

Ich ſchreibe nicht gern mit einer weichen Feder.

Wir waren in einer groſen Gefahr.

Der Vater hat mir einen meſſingenen Zirkel, eine deutſche Sprachlehre und ein engliſches Federmeſſer gekauft.

Das Waſſer iſt ein geſundes Getränk, und ſchmeckt oft beſſer aus einem irdenen Kruge, als aus einem kriſtallenen Glaſe oder aus einem goldenen Becher.

Die Hartnäckigkeit eines jungen Menſchen iſt ein ſtrafbares Vergehen.

Forma trzecia bez przedimka.

§. 34. Przymiotniki bez przedimka biorą we wszystkich przypadkach zakończenie przedimka pewnego, stósownie do rodzaju.

Wzór przypadkowania.

	Liczba pojedyncza.		*L. mnoga:*
rodzaj męzki	*żeński.*	*nijaki, na 3 rodzaje.*	
1. Gut=er	gut=e	gut=es	gut=e
2. gut=es (en)	gut=er	gut=es (en)	gut=er
3. gut=em	gut=er	gut=em	gut=en
4. gut=en	gut=e	gut=es	gut=e

Uwaga. Drugi przypadek liczby pojedynczéj w rodzaju męzkim i nijakim najczęściéj się kończy na en, a to dla zapobieżenia powtórzeniu s, razem w przymiotniku i rzeczowniku, np. männlichen (zamiast männliches) Geſchlechts rodzaju męzkiego, (ſeligen zamiast ſeliges) Andenkens świętéj pamięci:

Podobnież przymiotniki zakończone pierwotnie na m, np. arm, bequem, fromm, lahm przybierają dla łagodniéjszego wymówienia w przypadku trzecim n, zamiast m, np. von vornehmen (zamiast vornehmem) Stande znakomitego stanu.

Przykłady na przymiotniki: roth, ſchwarz, grün.

Liczba pojedyncza.

rodzaj męzki.	*żeński.*	*nijaki.*
1. rother Wein	ſchwarze Erde	grünes Tuch
czerwone wino.	czarna ziemia.	zielone sukno.
2. rothes / rothen } Weines	ſchwarzer Erde	grünes / grünen } Tuches
3. rothem Weine	ſchwarzer Erde	grünem Tuche
4. rothen Wein	ſchwarze Erde	grünes Tuch.

Liczba mnoga.

1. rothe Weine	ſchwarze Erden	grüne Tuche
2. rother Weine	ſchwarzer Erden	grüner Tuche
3. rothen Weinen	ſchwarzen Erden	grünen Tuchen
4. rothe Weine	ſchwarze Erden	grüne Tuche

Stare wino dodaje choremu nowych sił.

Słodkie mléko, czysta woda, wystałe piwo są zdrowemi napojami.

Złe przykłady psują dobre obyczaje.

Szklanka zimnéj wody orzeźwia znużonego wędrownika.

Przyjemnie jest spoczywać w cieniu chłodnych drzew na zielonéj trawie.

Oto Pan masz surową szynkę, ser holenderski, świeże masło, dobrze wypieczony chleb i na miękko gotowane jaja.

Nie dobrzy to obywatele, którzy tylko z bojaźni są posłusznemi.

Nie ma on żadnego przyjaciela, żadnego wsparcia, żadnego majątku.

We wszystkich stolicach znajdują się uczeni ludzie.

Zapach róż kwitnących zachwyca.

Alter Wein giebt dem Kranken neue Kräfte.

Süße Milch, klares Waſſer, ausgeſtandenes Bier ſind geſunde Getränke.

Böſe Beiſpiele verderben gute Sitten.

Ein Glas friſches (en) Waſſer(s) erquickt den müden Wanderer.

Es ruhet ſich ſanft im Schatten kühler Bäume auf grünem Graſe.

Hier haben Sie rohen Schinken, holländiſchen Käſe, friſche Butter, wohlausgebackenes Brod und weich gekochte Eier.

Das ſind nicht gute Bürger, die nur aus Furcht gehorchen.

Er hat keinen Freund, keine Unterſtützung, kein Vermögen.

In allen Hauptſtädten giebt's gelehrte Männer.

Der Geruch blühender Roſen entzücket.

II. *O stopniowaniu przymiotników i przysłówków* (Von der Steigerung der Beiwörter und Nebenwörter).

§. 35. Przymiotniki, gdy są położone przed rzeczownikami, stopniują się w ten sposób: *z przedimkiem pewnym w przypadku pierwszym na wszystkie trzy rodzaje przybierają w stopniu wyższym* (in der zweiten oder höheren Stufe) zakończenie 're, a w stopniu najwyż-

szym (in der dritten oder höchsten Stufe)'ste, *dodając tymże zakończeniom w innych przypadkach końcówki stósowne do trzech wzorów przypadkowania przymiotników* (zobacz §. 32. 33. 34).

Przykłady z przedimkiem pewnym.

Schön na r, m. der schöne piękny, der schön're piękniéjszy, der schön'ste (Tag) najpiękniéjszy (dzień)*

Breit na r. ż. die breite szeroka, die breit're szersza, die breiteste (Straße) najszersza (ulica).

Hell na r. n. das helle jasne, das hell're jaśniéjsze, das hell'ste (Auge) najjaśniéjsze (oko).

Z przedimkiem niepewnym.

Klein, ein kleiner mały, ein kleinerer (Knabe) mniéjszy (chłopiec).

Leicht, eine leichte łatwa, eine leichtere (Sache) łatwiéjsza (rzecz).

Schwer, ein schweres ciężkie, ein schwereres (Gewissen) cięższe sumienie.

Uwaga. Stopień najwyższy z przedimkiem niepewnym nie używa się, wyjąwszy ein höchstes Wesen najwyższa istota, albo *gdy przymiotnik będzie złożony z wyrazu* aller, np. ein allerliebstes Kind najukochańsze dziecię.

Bez przedimka.

Süß, süßer słodki, süßerer słodszy, süßester (Honig) najsłodszy (miód).

Fruchtbar, fruchtbare żyzna, fruchtbarere żyzniéjsza, fruchtbarste (Erde) najżyzniéjsza (ziemia).

Theuer, theures drogie, theureres droższe, theuerstes (Werk) najdroższe (dzieło).

**Uwagi.* Przymiotniki piérwotnie zakończone na el, en, er, odrzucają zwykle dla lepszego brzmie-

nia e, przed el, en, er, w stopniu wyższym np. edel szlachetny, daß ed'le, daß ed'lere (Geſchöpf stworzenie); vollkommen doskonały, die vollkommne, die vollkommnere, (Geſtalt postać); bitter gorzki, der bittere, der bittrere (Geſchmack smak).

Podobnież i w stopniu najwyższym wyrzuca się wszędzie e przed ſt, byleby wyrazy nie kończyły się na d, t, ß, ß, np. wild dziki, der wilde, wildere, wildeſte (Strom potok); ſanft łagodny, die ſanfte, ſanftere, ſanfteſte (Tugend cnota); kurz krótki, der kurze, kürzere, kürzeſte (Augenblick moment); ſüß słodki, daß ſüße, ſüßere, ſüßeſte (Andenken pamiątka).

§. 36. Przymiotniki w znaczeniu przysłówków, to jest: gdy są położone po rzeczownikach, albo raczéj po słowie osobistém np. ſein, werden (odczytaj §. 41. str. 93. 94.) tak się stopniują: *w stopniu wyższym dodaje się do ich pierwotnego zakończenia zgłoska* er, np. ſchön piękny (ie), er ſchreibt ſchöner als ich pisze piękniéj odemnie; heute iſt der Tag ſchöner als geſtern dzisiaj jest dzień piękniéjszy aniżeli wczoraj; reich bogaty (o), ſie waren reicher gekleidet als wir bogaciéj byli ubrani aniżeli my, nicht jeder Kaufmann wird täglich reicher nie każdy kupiec staje się co dzień bogatszym.

W stopniu zaś najwyższym dodaje się *do pierwotnego zakończenia zgłoskę* ſten, *albo* (ſte), *z przydatkiem przyimka zrośniętego* am, lub (aufs zamiast auf daß) *przed wyrazem* np. fleißig pilny (ie), glücklich szczęśliwy (ie), er arbeitet am fleißigſten (aufs fleißigſte) pracuje najpilniéj (jak najpilniéj, aber er lebt auch am glücklichſten (aufs glücklichſte), ale żyje też najszczęśliwiéj (jak najszczęśliwiéj). Wer unter euch wird am fleißig-

sten (zamiast der fleißigste) sein? kto z pomiędzy was będzie najpilniéjszym?

Uwaga. Niektóre tylko przysłówki zakończeniem w stopniu najwyższym na st, dotąd zachowują się, jak gnädigst najłaskawiéj, allergnädigst, huldreichst, najmiłościwiéj, allerliebst prześlicznie, ergebenst, gehorsamst, unterthänigst najuniżeniéj, gütigst najłaskawiéj, demüthigst najpokorniéj, längst bardzo dawno, jüngst, unlängst nie bardzo dawno, innigst, herzlichst, inständigst najserdeczniéj, zunächst najpierw'; podobnie z zakończeniem na stens, jak wenigstens przynajmniéj, bestens najlepiéj, höchstens najwyżéj, nächstens przy najbliższéj okazyi, meistens po większéj części np:

Cesarz raczył deputowanych miasta najmiłościwiéj wysłuchać.	Der Kaiser geruhete die Abgeordneten der Stadt allergnädigst anzuhören.
Dziękuję Panu najuniżeniéj.	Ich danke Ihnen ergebenst.
Wybacz Pan z łaski swojéj,	Verzeihen Sie gütigst.
Prosił go najpokorniéj o przebaczenie.	Er bat ihn demüthigst um Verzeihung.
Nie dawno chciałem róż narwać i ukłółem się w rękę.	Jüngst wollt' ich Rosen brechen und stach mich in die Hand.
Poleć mnie Pan jak najlepiéj kochanemu ojcu swojemu.	Empfehlen Sie mich bestens Ihrem lieben Vater.
Najwięcéj trzy talary dał bym za to.	Ich würde höchstens drei Thaler dafür geben.

Karol uczy się pilnie, Paulina uczy się pilniéj, Piotr uczy się najpilniéj wszelako	Carl lernt fleißig, Pauline lernt fleißiger, Peter lernt doch am fleißigsten.

Gwiazdy świécą jasno, księżyc świéci jeszcze jaśniéj, ale najjaśniéj świéci słońce.

Ja rano wstaję, moja siostra wstaje jeszcze raniéj, ale ojciec zawsze najraniéj wstaje.

Die Sterne ſcheinen hell, der Mond ſcheint noch heller, am hellſten aber ſcheint die Sonne.

Ich ſtehe früh auf, meine Schweſter ſteht noch früher auf, aber der Vater ſteht immer am frühſten auf.

§. 37. Niektóre przymiotniki kréskują samogłoski a, o, u, w stopniu wyższym i najwyższym, np. lang długi *jako przysłówek* ma länger dłużéj, am längſten najdłużéj albo aufs längſte jak najdłużéj; *jako przymiotnik* ma np. na rodzaj męzki der lange długi, der längere dłuższy, der längſte (Tag) najdłuższy (dzień).

Kréskują się więc w stopniowaniu następujące: alt stary, arg zły, arm ubogi, fromm pobożny, grob gruby, groß wielki, hart twardy, jung młody, kalt zimny, klug mądry, krumm krzywy, kurz krótki, lang długi, roth czerwony, ſcharf ostry, ſchwach słaby, ſchwarz czarny, ſtark mocny i warm ciepły.

§. 38. *Stopniują się nieforemnie* w znaczeniu przymiotników:

Gut, der gute dobry, der beſſere lepszy, der beſte najlepszy.
Hoch, der hohe wysoki, der höhere wyższy, der höchſte najwyższy.
Nah, der nahe blizki, der nähere bliższy, der nächſte najbliższy.
Viel, viele wielu, mehr kilku, die meiſten największa część.

w znaczeniu przysłówków:

viel wiele, mehr więcéj, am meiſten najwięcéj.
bald rychło, eher rychléj, am eheſten najrychléj.
gern chętnie, lieber chętniéj, am liebſten najchętniéj.
oft często, öfter częściéj, am öfteſten najczęściéj.

Niektórym brakuje jednego ze stopni, jako to:

Stopień równy	*wyższy*	*najwyższy.*
der äußere ostatni, zewnętrzny.	„ „	der äußerſte od samego końca,
der erſte pierwszy,	der erſtere wcześniéjszy.	„ „
der hintere tylny, ostatni.	„ „	der hinterſte od samego tyłu.
der innere wewnętrzny	„ „	der innerſte od samego środka.
der letzte ostatni,	der letztere późniéjszy.	„ „
„ „	der mindere mniéjszy,	der mindeſte najmniéjszy.
der untere dolny,	„ „	der unterſte od samego spodu.
der vordere przedni,	„ „	der vorderſte od samego przodu.

Uwagi. Erſter i letzter w stopniu wyższym używają się ldd porównywając dwie rzeczy z sobą, zamiast jener ów (tamten) i dieſer ten, albo *pierwszy i drugi*, np. Ehrliebe und Ehrgeiz ſind zwei verwandte Eigenſchaften; erſtere hebt, letzterer vernichtet den Menſchen, miłość honoru i duma są dwa spokrewnione przymioty; pierwsza wznosi człowieka, druga go poniża.

2re w znaczeniu (*późniejszy*, *przedostatni*, *wcześniéjszy*, *pierwszy*), np. ich habe deine erſteren Briefe noch alle aufbewahrt, aber der erſte iſt doch verloren gegangen, pierwsze twoje listy dotąd wszystkie zachowałem, najpierwszy wszelako zaginął. Laut den letzteren Nachrichten wird es noch nicht die letzte Schlacht ſein, podług najpóźniéjszych (przedostatnich) wiadomości nie będzie to jeszcze ostatnia bitwa.

§. 39. Porównanie dwóch rzeczy w stopniu równym wyraża się przez ſo—wie, (a nie alś), po stopniu wyższym przez alś, (a nie denn), po stopniu zaś naj-

wyższym dodaje się do przymiotnika przedimek pewny *z przyimkiem* von albo unter rządzącym przypadkiem 3, albo niekiedy sam tylko przypadek drugi, np. ich bin so reich, wie du, ja jestem tak bogaty jak ty; du biſt ſtärker, alś ich ty jesteś silniéjszy odemnie; ſie iſt die ſchönſte von (albo unter) allen ona jest najpiękniéjszą ze wszystkich; das kleinſte ſeiner Kinder zamiast von ſeinen Kindern najmniéjsze z pomiędzy jego dzieci.

§. 40. Na podwyższenie stopni używają się często przysłówki viel, weit, mehr daleko; ungleich nierównie, recht, ſehr bardzo; höchſt, erz nader; zu, all, aller, np. ich bin ſehr ſtark ja jestem bardzo silny; du biſt weit (bei weitem albo ungleich) ſtärker ty jesteś daleko (nierównie) silniéjszy; er aber iſt der allerſtärkſte on zaś iest (z pomiędzy wszystkich) najsilniéjszy. Podobnie zu gut zbyt dobry, allzu gut aż nadto dobry, allgütig najdobrotliwszy; allerliebſte Aeltern najukochańsi rodzice.

Niemcy mają jeszcze przymiotniki złożone z rzeczowników, które w porównaniu uważać można niejako za stopień najwyższy np. ſchnee-milchweiß biały jak śnieg (mleko), gallbitter gorzki jak żółć, brühheiß gorący jak ukrop, ſtockfinſter ciemno jak w lochu (w więzieniu), eiskalt zimny jak lód, honigſüß słodki jak miód, raben-pech-kolhſchwarz czarny jak kruk (smoła, węgiel), blut-bettelarm ubożuchny, blutjung młodziuchny, wunderſchön przecudny, himmelhoch niebotyczny, feuerroth ognistego koloru, todblaß blady jak śmierć, grasgrün zieleniutenki, ſtein-uralt odwieczny, ſteinhart twardy jak kamień, weltberühmt sławny i t. p.

§. 41. *O składni przymiotników.*

Co do składni zgody przymiotników z rzeczownikami ta zachodzi różnica między mową polską

a niemiecką, że w polszczyznie przymiotniki zawsze się zgadzają ze swojemi rzeczownikami w rodzaju, liczbie i przypadku, czy położone przed, czy po rzeczowniku, przed, czy po słowie, czy na samym końcu zdania; *w niemczyznie zaś wtenczas tylko zgadzają się przymiotniki, niemniéj imiesłowy i zaimki dzierżawcze, kiedy jako epitety* (Eigenschaftswörter) *położone są przed rzeczownikiem*, np.

Stare wino wzmacnia schorzałe członki osłabionego starca.	Alter Wein ſtärkt die kranken Glieder des entnervten Greiſes.
Swieże masło i dobrze wypieczony chléb są posilném pożywieniem znużonego wieśniaka.	Friſche Butter und wohl ausgebackenes Brod ſind eine kräftige Nahrung des ermüdeten Landmannes.
Czuła matka daje posłusznemu i grzecznemu dziecięciu rozmaite podarunki.	Eine zärtliche Mutter macht einem gehorſamen und artigen Kinde verſchiedene Geſchenke.
Kochana siostro, pamiętaj też o naszym starym, dobrym, kochanym ojcu.	Liebe Schweſter, gedenke doch unſers alten, guten, lieben Vaters!
Twoim tępym nożem nie można gładko krajać.	Mit deinem ſtumpfen Meſſer kann man nicht glatt ſchneiden.
W dobrze urządzonym hotelu dostanie rożnych potraw i napojów.	In einem wohl eingerichteten Gaſthauſe bekommt man verſchiedene Speiſen und Getränke.

Przymiotniki zaś lub imiesłowy, tudzież zaimki dzierżawcze położone jako predykaty (Beſchaffenheitswörter) *po rzeczowniku, albo po słowach* bleiben *zostać, być*, ſein *być i* werden *stać się, nie odmieniają się* np.

Ojciec jest dobry, matka jest dobra, i dziecię jest dobre.	Der Vater iſt gut, die Mutter iſt gut, auch das Kind iſt gut.
Pieniądze twoje, ale pierścionek mój.	Das Geld iſt dein, doch der Ring ſei mein.
Wszyscy uczniowie byli pilni.	Alle Schüler waren fleißig.
Chłodne wieczory są w lecie przyjemne.	Die kühlen Abende ſind im Sommer angenehm.
Bądź Pan zdrów, bądź Pani zdrowa, bądźcie Panowie (Państwo) zdrowi.	Bleiben Sie geſund.
Robota została źle wynagrodzona.	Die Arbeit wurde ſchlecht belohnt.
On się staje co dzień słabszym, a ona staje się codziennie spokojniejszą.	Er wird alle Tage ſchwächer, und ſie wird mit jedem Tage ruhiger.
Stół jest długi, i ławka jest długa.	Der Tiſch iſt lang, die Bank iſt auch lang.

Co jest dłuższe?	Was ist länger?
Ławka jest dłuższa.	Die Bank ist länger.
A z pomiędzy wszystkich ławek ta tu jest najdłuższa,	Und unter allen Bänken ist diese hier die längste (am längsten).

Wyjątki stanowią 1ód przydomki i liczby porządkowe, gdy stoją po imieniu własném, np. Peter der Große Piotr Wielki, Heinrich der Vierte Henryk IV.

2re przymiotniki nadające się samemu Bogu, kładą się przed i po imieniu Gott, np. der allmächtige Gott, albo Gott, der Allmächtige Bóg wszechmocny.

3cie przymiotniki w stopniu najwyższym położone po słowie sein, np. die ausländischen Waaren sind nicht immer die besten towary zagraniczne nie zawsze są najlepsze.

Prawidło. Ilekroć przymiotnik lub imiesłów zgadzający się z rzeczownikiem ma przy sobie jakie wyrazy do jednego z nich należące, natenczas kłaść je należy nietylko przed przymiotnikiem lub imiesłowem, ale nawet wypada je położyć zaraz po właściwym przedimku albo zaimku: t. j. *wyraz określny zawsze musi być poprzedzony od wyrazów określających go.*

W takim razie kładzie się 1ód *przedimek albo zaimek okazujący*, np. der liebe Vater kochany ojciec, dieses gottesfürchtige Kind to bogobojne dziécię.

2re ile razy się trafia *zaimek dzierżawczy*, *imie liczbowe, albo przysłówek*, np. diese meine drei schönen Bücher te moje trzy piękne książki; jene seine zwei neu aufgebauten Häuser owe jego dwa nowo wystawione domy; die se seine zwei stets fleißigen Söhne sind belohnungswerth ci jego dwaj synowie ciągle pilni są godni nagrody; ich werde deiner sich so löblich aufführenden Kinder gedenken będę pamiętał o twoich dzieciach sprawujących się tak chwalebnie.

3cie inne wyrazy np. *przypadki rządzone od przyimka, przymiotnika lub imiesłowu*, np. das unter August's Regierung glückliche Reich za rządów Augusta szczęśliwe państwo; eine ihrer Kinder beraubte Mutter

matka z swych dzieci ogołocona; ein ſich der Armen mit Thätigkeit annehmender Mann mąż gorliwie ujmujący się za ubogiemi.

4te *sam przymiotnik albo imieszłów*, nakoniec *rzeczownik*, np. Wie hieß doch der im Jahre 1759, in der Schlacht bei Kunnersdorf durch einen Kartätſchenſchuß in das rechte Bein tödtlich verwundete Major und Dichter zugleich? Jakże się nazywał ów major i poeta razem, od kartaczowego strzału śmiertelnie w prawą nogę raniony w bitwie pod Kunersdorfem w r. 1759? Ewald Chriſtian von Kleiſt, der Verfaſſer des unſterblichen Frühlings Ewald Krystyan Klejst, autor nieśmiertelnéj Wiosny.

Uwagi. Nieodmienne są przymiotniki pochodzące od imion własnych miast i wsi, a zakończone na er, chociaż znajdują się przed rzeczownikiem, np. die Berliner zamiast (die berliniſche) Zeitung gazeta berlińska, Pariſer Moden mody paryzkie.

Podobnież nie przypadkują się, eingedenk pamiętny, gewärtig oczekujący, verluſtig pozbawiony, kundig wiadomy, unpaß słaby, zugegen przytomny, i wiele innych. (zobacz niżéj o rządzie przymiotników).

U poetów często się przekłada przymiotnik po rzeczowniku, np: ein Körper ſtark gebaut ciało mocno zbudowane, a przed rzeczownikami r. n. nie odmienia się, np, glühend Eiſen rozpalone żelazo, ein ſchön Geſicht piękna twarz, zamiast glühendes Eiſen, ein ſtark gebauter Körper.

Przymiotnik z rzeczownikiem poprzedzony od innego rzeczownika w przypadku drugim, odmienia się bez przedimka (str. 55. 7.) np. meines Bruders älteſte Tochter mego brata najstarsza córka.

III. O rządzie przymiotników.

§. 42. Przymiotniki rządzą przypadkiem 2. 3. i 4. nakoniec trybem bezokolicznym.

1) *Drugim przypadkiem rządzą:* bedürftig i benöthigt (sein) potrzebny, bewußt przekonany, eingedenk (sein) pamiętać, fähig zdolny, froh kontent, gewahr (werden) spostrzedz, gewärtig (sein) spodziewać się, gewiß (sicher) pewny, gewohnt zwyczajny, habhaft (werden) schwycić, dostać, kundig świadomy, los uwolniony, mächtig możny (posiadający), müde zmęczony, satt syty, schuldig winny, theilhaft mający w czém udział, überdrüßig zniechęcony, verdächtig podejrzany, verlustig (werden) stracić, voll pełny, werth i würdig godzien, i złożone z un np unwürdig niegodzien. *Przykłady.*

Sprzykrzył sobie życie.	Er ist des Lebens überdrüßig.
Czy potrzebujesz jego, pomocy?	Bist du seiner Hülfe bedürftig?
Pamiętaj na ojcowskie przestrogi.	Sei eingedenk der väterlichen Lehren.
Nie poczuwa się do żadnéj zbrodni, a zatem nie zasłużył na karę.	Er ist sich keines Verbrechens bewußt, folglich keiner Strafe schuldig.
Posiadasz pan język niemiemiecki?	Sind Sie der deutschen Sprache mächtig?
Nie znam tego języka.	Ich bin dieser Sprache nicht kundig.
Była podejrzaną o kradzież.	Sie war des Diebstahls verdächtig.
Pełen najsłodszéj nadziei.	Voll der süßesten Hofnung.
Niewart żadnego podziękowania.	Er ist keines Dankes werth, würdig.
Stracił urząd i majątek.	Er wurde des Amtes, auch des Vermögens verlustig.

Uwaga. Voll kładzie się raz z przyp. 1szym, np. ein Glas voll Waſſer pełna szklanka wody; drugi raz z przyimkiem von, np; die Straße ist voll von Menſchen na ulicy pełno ludzi; werth wznaczeniu ceny z przyp.

4tym (str. 98 3.) np. das Messer ist einen Thaler werth ten nóż wart talara.

2) *Trzecim przypadkiem rządzące* przymiotniki wspólne są polszczyznie, a zatem te tylko znich wymieniamy, których rząd mowie niemieckiéj jest właściwy: ähnlich podobny (dir do ciebie), gewachsen biegły w czém, odpowiadający, angehörig i anhängig należący, angelegen ważny, angemessen stosowny, anstößig gorszący, dienlich użyteczny, entbehrlich bez czego obéjść się można, erinnerlich pamiętać co, erwünscht pożądany, gleichgültig obojętny, heilsam zbawienny, lästig uciążliwy, nah bliski, überflüßig zbyteczny, unausstehlich, unerträglich nieznośny, unerwartet, unverhofft niespodziany, unvergeßlich czego zapomnieć nie można, verderblich zgubny, vortheilhaft korzystny, werth szacowny, willkommen pożądany, zugänglich przystępny, zugethan przywiązany, zuhoch nieprzystępny, nad pojęcie.

To dziecię podobne jest do ojca.	Das Kind ist dem Vater ähnlich.
Witam Pana.	Sein Sie mir willkommen.
Któżby nie słuchał swoich rodziców.	Wer wollte wohl seinen Aeltern nicht gehorsam sein.
Złe obyczaje zgubne są dla młodzieży.	Schlechte Sitten sind der Jugend verderblich.

3) *Czwartym przypadkiem rządzą* na pytanie jak wiele, jak długo, szeroko, i t. p. alt stary, breit szeroki, dick gruby, groß wielki, hoch wysoki, klein mały, lang długi, schuldig winien, schwer ciężki, tief głęboki, weit daleki, np.

Jego syn ma dopiero lat 14, a już 5 stóp i 6 cali jest wysoki.	Sein Sohn ist erst vierzehn Jahre alt, und schon fünf Fuß und sechs Zoll groß.
Znak krawca jest 2 łokcie długi, a na stopę szeroki.	Das Schild des Schneiders ist zwei Ellen lang und einen Fuß breit.

Podwładni winni swoim przełożonym posłuszeństwo, a dzieci rodzicom wdzięczność.

Die Untergebenen ſind ihren Vorgeſetzten Gehorſam, die Kinder den Aeltern Dank ſchuldig.

4) *Trybem bezokolicznym z przyimkiem* zu *rządzą* przymiotniki położone ze słowem ſein, które wyrażają chęć lub gotowość (do uczynienia czego), możność lub niepodobieństwo, powinność, łatwość lub trudność, np. Es iſt ſchwer zu erzählen, unmöglich auszuhalten trudno jest opowiedzieć, nie podobna wytrzymać, leicht zu erlangen łatwo nabyć, ſchlecht zu fahren źle jechać, er iſt neugierig zu ſehen ciekawy widzieć, ſchuldig zu bezahlen winien zapłacić, bereit (bereitwillig) Dir zu folgen gotów iść za tobą, geneigt (nicht abgeneigt) zu helfen skłonny dopomódz it. d.

ROZDZIAŁ VIII.

O Zaimkach i ich użyciu.

§. 43 Zaimki są sześciorakie:

1) *osobiste* (perſönliche Fürwörter), np. ich ja, du ty er on, ſie ona, es ono, wir my, ihr wy, ſie oni, one.
2) *dzierżawcze* (beſitzliche Fürwörter), np. mein mój, dein twój, unſer nasz, euer wasz.
3) *wskazujące i oznaczające* (hinweiſende und beſtimmende), np. der, dieſer ten, jener ów, derjenige ten, derſelbe ten sam.
4) *względne* (beziehliche Fürwörter), np. welcher, welche welches, der, die, das który, która, które.
5) *pytające* (fragende Fürwörter), np. wer kto? was co?
6) *nieoznaczone* (unbeſtimmte Fürwörter) np. Jemand ktoś, Niemand nikt, man, es.

1. *O zaimkach osobistych.*

§. 44. Przypadkowanie zaimków osobistych.

Liczba pojedyncza.

Pierwsza osoba.	*Druga osoba.*
Na trzy rodzaje.	
1. Ich ja.	Du ty.
2. meiner mnie.	deiner ciebie
3. mir mnie, mi.	dir tobie, ci,
4. mich mnie.	dich ciebie, cię.

Liczba mnoga na trzy rodzaje.

1. wir my.	ihr wy.
2. unſer nas.	euer was.
3. uns nam.	euch wam.
4. uns nas.	euch was.

Liczba pojedyncza.

Trzecia osoba na rodzaj

męzki.	*żeński.*	*nijaki.*
1. er on.	ſie ona.	eś ono.
2. ſeiner jego.	ihrer jéj.	ſeiner jego.
3. ihm jemu, mu, (ſich sobie.)	ihr jéj, (ſich sobie.)	ihm onemu, (ſich sobie.)
4. ihn jego, go, (ſich siebie.)	ſie ją, (ſich siebie.)	eś ono, je, (ſich siebie.)

Liczba mnoga na trzy rodzaje.

1. ſie oni one.	Sie.	W. Pan, W. Pani, W. Panna, Panowie, Panie, Panny, W. Państwo.
2. ihrer ich.	Ihrer.	
3. ihnen im (ſich sobie)	Ihnen.	
4. ſie ich, je (ſich siebie)	Sie.	

Przykłady.

Jeżeli ty mnie tak kochasz, jak ja ciebie kocham, to nasza przyjaźń będzie nierozłączną.	Wenn du mich ſo liebſt, wie ich dich liebe, ſo bleibt unſere Freundſchaft unzertrennlich.
Będę się za tobą tak ujmował, jak ty się za mną ujmujesz.	Ich werde mich deiner ſo annehmen, wie du dich meiner annimmſt.
Daruj mi swój pierścionek.	Schenke mir deinen Ring.
Ja ci podaruję mój.	Ich will dir den meinigen ſchenken.
On jéj nie widzi, ona go także nie widzi.	Er ſieht ſie nicht, ſie ſieht ihn auch nicht.

Nie mogę go, (jéj, ich) sobie przypomnieć.	Ich kann mich seiner, (ihrer) nicht entsinnen.
Lubię każde dziecię, kiedy jest grzeczne.	Ich liebe jedes Kind, wenn es artig ist.
Nie może sobie poradzić.	Er kann sich nicht helfen.
Boją się.	Sie fürchten sich.
Muszę wam (im) co powiedzieć.	Ich muß euch (ihnen) was sagen.
Kiedy nas (ich, je) odwiedzicie?	Wann werdet ihr uns (sie) besuchen?
Zlitujcie się nad nami.	Erbarmet euch unser.
My idziemy do ogrodu, a zkąd wy idziecie?	Wir gehen in den Garten, und woher kommt ihr?
Wywichnął sobie prawą nogę.	Er hat sich den rechten Fuß verrenkt.
Nie mnie, ale siebie samego Pan obwiniaj.	Klagen Sie nicht mich, sonden sich selbst an.

Uwagi. 1. Zaimek osobisty trzeciéj liczby mnogiéj Sie, Ihrer, it.d. odpowiada tytułom polskim W Pan Pan, Jegomość, Jéjmość, W Pani, Pani, W Panna, W Państwo i t. p. mówiąc do kogo grzecznie albo z uszanowaniem, np. wo waren Sie? gdzie Pan byłeś, Pani, Panna byłaś, gdzie Państwo byliście? Sie sind so gütig gewesen, ich werde Ihrer gedenken byłeś Pan tak łaskaw, będę pamiętał o Panu; ich danke Ihnen dziękuję Pani; ich bitte Sie proszę Pana.

2. Mówiąc do ludzi niższego stanu, rozkazującym tonem używają niemcy (chociaż to gminnie) zaimka er albo sie w liczbie pojedynczéj, np. Johann, wo fährt er hin? dokąd Jan jedzie, albo Janie dokąd jedziesz? Marie hole sie mir Wasser Maryanno! przynieś mi wody, was will er (sie) czegoto chce? (czego chcesz)?

3. Z trzema przyimkami halben, um—willen, wegen dla (§. 82. str. 203) zaimki osobiste w przypadku dru-

gim liczby pojedynczéj zamieniają końcówkę r, na t, np. um meinet willen dla mnie, deinet wegen dla ciebie, ihrethalben dla niéj; a w liczbie mnogiéj unſer, euer, przybierają t, jak unſerthalben dla nas, euretwegen dla was.

Za meiner, deiner, ſeiner, w poczyi używają choć źle mein, dein, ſein, np. gedenke mein, vergiß mein nicht, nie zapominaj o mnie; man ſpottet ſein szydzą z niego.

II. O zaimkach dzierżawczych.

§. 45. Zaimki dzierżawcze mein mój, dein twój ſein swój (jego), ihr swój (jéj), unſer nasz, euer wasz, ihr swój (ich) przypadkują się w liczbie pojedynczéj jak *przedimek* ein; w liczbie mnogiéj zaś przybierają *zakończenie przedimka pewnego*.

Wzory przypadkowania.

Liczba pojedyncza.

	Rodz. męzki.		*żeński.*		*nijaki.*	
1.	mein	unſer.	meine	unſere.	mein	unſer.
2.	meines	unſeres.	meiner	unſerer.	meines	unſeres.
3.	meinem	unſerem.	meiner	unſerer.	meinem	unſerem
4.	meinen	unſeren.	meine	unſere.	mein	unſer.

Liczba mnoga na trzy rodzaje.

1.	meine moi, moje.	unſere nasi, nasze.
2.	meiner moich.	unſerer naszych.
3.	meinen moim.	unſeren naszym.
4.	meine moich, moje.	unſere naszych, nasze.

Wzór

na przypadkowanie zaimka dzierżawczego, wraz z przymiotnikiem i rzeczownikiem.

Liczba pojedyncza.

Rodzaj męzki.	*żeński.*	*nijaki.*
1. dein weißer Vogel	deine weiße Turteltaube.	dein weißes Lamm.
twój biały ptak.	twoja biała synogarlica.	twoje białe jagnię.
2. deines weißen Vogels.	deiner weißen Turteltaube.	deines weißen Lammes.
3. deinem weißen Vogel	deiner weißen Turteltaube.	deinem weißen Lamme.
4. deinen weißen Vogel.	deine weiße Turteltaube.	dein weißes Lamm.

Liczba mnoga na trzy rodzaje.

1. deine weißen Vögel.	deine weißen Turteltauben.	deine weißen Lämmer.
2. deiner weißen Vögel.	deiner weißen Turteltauben.	deiner weißen Lämmer.
3. deinen weißen Vögeln.	deinen weißen Turteltauben.	deinen weißen Lämmern.
4. deine weißen Vögel.	deine weißen Turteltauben.	deine weißen Lämmer.

Uwagi i prawidła. 1. W przypadkowaniu unſer i euer, często się wyrzuca e przed lub po r, np. zamiast unſereſ, unſerer, euereſ, euerem, i t. d. mówi się unſerſ albo unſreſ, unſerm albo unſrem, eureſ eurem, i t. d.

2. Zaimki dzierżawcze pod względem składni, mają te same własności co i przymiotniki, to jest: są *odmienne*, gdy się znajdują przed rzeczownikiem, a *nieodmienne*, po nim; (jednakże jako nieodmienne teraz używać się nie zwykły), np. das Geld iſt dein

to twoje pieniądze, ſein iſt die Macht jego to potęga, dein iſt die Ehre twoja cześć.

3. Gdy zaimki dzierżawcze mają rzeczownik domyślny, z którym się zgadzają, podlegają dwojakiemu zakończeniu, to jest: *albo przybierają w przypadku pierwszym zakończenie przedimka pewnego, zachowując w innych przypadkach zakończenie właściwego wzoru* (§. 11. *str.* 51) *jak* meiner, meine, meines, i t. d. *albo też dodaje im się na końcu zgłoskę* ig, *i wtenczas przypadkują się jak przymiotniki z przedimkiem pewnym* (§. 32 *str.* 81) np. der unſrige, die unſrige das unſrige, i ta odmiana lepsza jest od pierwszéj np.

To nie mój kapelusz, tylko twój albo jego.

Das iſt nicht mein Hut, ſondern deiner (der deinige), oder ſeiner (der ſeinige).

Czy to twoja chustka?

Iſt das dein Tuch?

Nie, ja mam moją i Jaś ma swoją; ale Andzia swojéj znaleźć nie może.

Nein, ich habe meines (das meinige), auch Hänſchen hat ſeines (das ſeinige), aber Annchen kann ihres (das ihrige) nicht finden.

Czyja okolica piękniejsza? nasza, ich, czy wasza?

Weſſen Gegend iſt ſchöner? unſere (die unſrige), ihre (die ihrige), oder eure (die eurige)?

Ich braciom podoba się lepiéj na wsi, aniżeli naszym albo waszym w mieście.

Ihren Brüdern gefällt es beſſer auf dem Lande, als unſern oder euren (den unſrigen, den eurigen) in der Stadt.

Jego siostry są pilniéjsze od moich i twoich.

Seine Schweſtern ſind fleißiger als meine (die meinigen) und deine (die deinigen).

Książki mojego brata są czyste, a twojego zbrudzone.

Die Bücher meines Bruders ſind rein, und deines (die des deinigen) beſchmutzt.

4. Zaimek polski *swój* wyraża się w niemczyźnie już przez ſein, już przez ihr, już przez mein, dein unſer, euer, i dla tego Polacy zaczynający mówić po niemiecku często w tych wyrażeniach błądzą. Uważać więc potrzeba: *że ilekroć rzeczownik jakiego bądź rodzaju, przypadku i liczby, z którym się zgadza zaimek dzierżawczy* (*swój*) *należy do pierwszego przypadku* (którym jest rzeczownik) *rodzaju męzkiego albo nijakiego w liczbie pojedynczéj, wtedy zawsze* ſein *kłaść trzeba; jeżeli zaś tenże przypadek pierwszy będzie rodzaju żeńskiego w jakiéjkolwiek liczbie*, albo *też rodzaju męzkiego lub nijakiego ale w liczbie mnogiéj, w tedy używa się* ihr, np.

Der Vater liebt ſeine Kinder; das Kind liebt ſeinen Vater, ſeine Mutter, ſein Geſchwiſter; die Väter lieben ihre Kinder; die Kinder lieben ihren Vater, ihre Mutter; die Mutter liebt ihren Bruder, ihre Söhne, ihre Töchter.

W tych przykładach Polak wszędzie zaimku *swój* używa.

Nakoniec, gdy przypadek pierwszy jest zaimkiem *osoby pierwszéj*, kładzie się stósownie do liczby mein, unſer; jeżeli *osoby drugiej*, dein, euer; jeżeli *osoby trzeciéj* liczby pojedynczéj rodzaju męzkiego lub nijakiego, wtedy kładzie się ſein, a jeżeli *osoby trzeciéj* rodzaju żeńskiego, albo innego rodzaju ale liczby mnogiéj, wtedy kładzie się ihr, np.

Ja mam swój kapelusz ich habe meinen Hut, ty masz swój du haſt deinen Hut, on, ono ma swój er, (es) hat ſeinen Hut, ona ma swój kapelusz ſie hat ihren Hut, my mamy swoje kapelusze wir haben unſere Hüte, wy macie swoje ihr habet eure Hüte, oni (one) mają swoje kapelusze ſie haben ihre Hüte. Ja swoje napisałem ich habe das

Meinige (Meine) geschrieben; napiszcież i wy swoje schreibet doch auch das Eurige (Eure).

W innych okolicznościach, gdy niema osoby dzierżącéj, zaimek polski *jego* tłumaczy się przez sein, a *jéj ich* przez ihr, czy to przypadek pierwszy będzie zaimkiem, czy rzeczownikiem i jakiegobądź rodzaju albo liczby, np. ich kenne seinen (dessen) Vater znam jego ojca; du kennst ihre (deren) Mutter znasz jéj matkę; mein Bruder kennt ihre (derer) Schwestern mój brat zna ich siostry str. (III. 2.)

5. Zaimek Ihr pisząc i wielką literą, odpowiada wyrazom Pański, Pańska, Pańskie, Panin, albo położonym w przypadku drugim wyrażeniom polskim W Pana. W Pani i t. d. np. ich schätze Ihre Mutter szacuję matkę W Pana; grüßen Sie Ihren Bruder kłaniaj się W Pan swemu (Pańskiemu) bratu; Ihr Vater hat es mir gesagt ojciec Pański mi to mówił.

6. Nakoniec sein, ihr i euer używają się w tytułach godność oznaczających, np. mówiąc o Monarsze.

Najjaśniejszy Cesarz i Król raczył najłaskawiéj wysłuchać moję najpokorniejszą prośbę.	Seine (Se.) Majestät der Kaiser und König haben (lepiéj hat) allergnädigst geruhet, meine unterthänigste Bitte zu genehmigen.
Najjaśniejsza Pani wróciła szczęśliwie z podróży.	Ihre Majestät die Kaiserinn sind (lepiéj ist) von der Reise glücklich zurückgekommen.
Mój ojciec wiernie służył Najjaśniejszemu Państwu.	Mein Vater hat Seiner (Se.) Majestät dem Könige, so wie auch Ihrer Majestät der Königinn treu gedient.
Najjaśniejsze Państwo wyjechali z Petersburga do Rygi.	Ihre Kaiserliche Majestäten (Ihre Majestäten der Kaiser und die Kaiserinn) sind von St. Petersburg nach Riga abgereist.

Jego Cesarzewiczowska Mość Wielki Książe Michał.	Seine Kaiserliche Hoheit, der Großfürst Michael.
Jéj Cesarzewiczowska Mość Wielka Księżna Helena.	Ihre Kaiserliche Hoheit, die Großfürstinn Helena.
Jaśnie Oświecony Książe Biskup.	Seine Durchlaucht der Fürstbischof.
Jaśnie Oświeconéj Księżnie.	Ihrer Durchlaucht der Fürstinn.
Jaśnie Wielmożny Minister.	Seine Excellenz, der Minister.

Mówiąc żaś lub pisząc do osoby znakomitéj używa się: Eure (przez skrócenie Ew.) lub Ihre, np.

Wasza Cesarska (Królewska) Mość, Najjaśniéjszy Panie.	Ew. (Eure) Kaiserliche (Königliche) Majestät.
Waszéj Cesarzewiczowskiéj Wielko-Książęcéj Mości.	Ew. (Eurer) Kaiserlichen Großfürstlichen Hoheit.
Jaśnie Oświecony Panie.	Eure (lepiéj Ihre) Durchlaucht.
Jaśnie Wielmożny Panie.	Eure Excellenz (Ew. Gnaden).

Do osób klassy 5téj używa się Eure Hochgeboren, do szlachty Eure Hochwohlgeboren, do osób nieszlachetnego stanu ale poważania godnych Ew. Wohlgeboren.

III. O Zaimkach wskazujących.

§. 46. *Wskazującemi są:* dieser, diese, dieses, albo (dieß przez skrócenie), i der, die, das, ten, ta, to, (ale ostatnie z akcentem się wymawiają dla rozróżnienia ich od przedimka), oraz jener, jene, jenes ów, owa, owe.

Do oznaczających należą derjenige, diejenige dasjenige, (der die, das ten, ta, to: derselbe, dieselbe, dasselbe tenże sam; solcher, solche, solches tenże, takiż, który także używa się i z przedimkiem ein.

Dieser, jener, solcher odmieniają się jak przedimek pewny, zaś derjenige i derselbe jak przedimek der, die, das z dodatkiem jenige, selbe, to jest podług formy piérwszéj przymiotników.

Wzory.

Liczba pojedyncza.			*L. mnoga.*
Rodz. męzki.	*żeński.*	*nijaki.*	*na trzy rodzaje.*
1. jener.	jene.	jenes.	jene.
2. jenes.	jener.	jenes.	jener.
3. jenem.	jener.	jenem.	jenen.
4. jenen.	jene.	jenes.	jene.
1. derselbe.	dieselbe.	dasselbe.	dieselben.
2. desselben.	derselben.	desselben.	derselben.
3. demselben.	derselben.	demselben.	denselben.
4. denselben.	dieselbe.	dasselbe.	dieselben.
1 der.	die.	das.	die.
2. dessen.	deren.	dessen.	derer.
3. dem.	der.	dem.	denen.
4. den.	die.	das.	die.

Ten chłopiec jest pilniejszy niż tamten, (ów).	Dieser Knabe ist fleißige als jener.
Ale tamta dziewczynka jest grzeczniéjsza niż ta tu.	Aber jenes Mädchen ist artiger als dieses hier.
Ta umiejętność nie jest tak trudna, jak tamta (owa).	Diese Wissenschaft ist nicht so schwer, als jene.
Żadna z tych książek nie podoba mi się.	Keines von diesen Büchern gefällt mir.
Mam te same książki, które ty masz.	Ich habe dieselben Bücher, welche du hast.
Ten kocha Boga, który bliźnim dobrze czyni.	Derjenige liebt Gott, welcher (der) den Nächsten Gutes thut.
Jestto właśnie ten sam.	Es ist eben derselbe, (eben der, eben derjenige).
Takie wino jest rzadkie.	Solcher Wein ist selten.

Ojciec kocha swego syna, ale ten (tenże) nie umie mu być za to wdzięcznym.	Der Vater liebt ſeinen Sohn, allein derſelbe weiß ihm dafür keinen Dank.
Dawno niemieliśmy tu takiéj zimy, takiego upału, takiéj pogody.	Einen ſolchen Winter, eine ſolche Hitze, ein ſolches Wetter haben wir lange nicht gehabt.

Uwaga. 1. Z zaimkami wskazującemi, (wyjąwszy der, die, daß) przymiotniki odmieniają się jak z przedimkiem pewnym, np. dieſe ſchönen (a nie ſchöne) Häuſer te piękne domy.

2. daß, dieſes, dies odpowiadają polskiemu *to*, np. daß iſt die Mutter jenes Kindes to jest matka owego dziecięcia; dies gefällt mir nicht to mi się niepodoba.

3. Skrócony zaimek deß zamiast deſſen, (zrastający się z przyimkami wegen, halb, np. deßwegen, deßhalb iſt es geſchehen dla tego się stało), używa się tylko w stylu poetyckim np. deß freue ſich ein Jeder z tego niechaj się każdy cieszy.

4. Dieſelben, a w drugim przypadku Derſelben, w trzecim przypadku Denenſelben używane dawniéj w prośbach na piśmie zamiast Sie WPan, i teraz jeszcze używają się względem osób wyższych, np. Hochdieſelben do książąt, Höchſtdieſelben do książąt z familii Cesarskiéj lub Królewskiéj, Allerhöchſtdieſelben do Cesarza lub Króla.

5. Selbſt sam, allein sam jeden, w niemczyznie nie odmieniają się i rozmaicie się przekładają, np. ich ſelbſt will es thun, albo ich will es ſelbſt thun ja sam to zrobię; es verſteht ſich von ſelbſt rozumie się samo przezsię; ſie geht allein in die Schule sama tylko (jedna) chodzi do szkoły.

IV. *O zaimkach względnych.*

§. 47. Do zaimków względnych należą welcher, welche, welches, który, która, które; der, die, daß, i wyraz

nieodmienny ſo, w znaczeniu zaimka welcher, e, ś, zastępujący najczęściéj u poetów miéjsce przypadku pierwszego i czwartego w obu liczbach, albo gdy kilka zaimków względnych razem się zbiegają w okresie np: Röschen, ſo der Mutter Freude, ſo der Stolz des Dorfes war Rózia co była roskoszą matki, a zaszczytem wioski; die Heiligen, ſo auf Erden ſind, święci co są na ziemi.

Wzór.

	Liczba pojedyncza.			*L. mnoga.*
	R. męzki.	*żeński.*	*nijaki.*	*na trzy rodzaje.*
1.	welcher.	welche.	welches.	welche.
2.	welches (deſſen)	welcher (deren)	welches (deſſen)	welcher (deren).
3.	welchem.	welcher.	welchem.	welchen.
4.	welchen.	welche.	welches.	welche.

Der *który* odmienia się jak zaimek wskazujący, ztą różnicą, że w przypadku drugim liczby mnogiéj nie ma derer, lecz deren.

Przykłady.

Oto jest mój ukochany syn, w którym mam upodobanie.

Dies iſt mein lieber Sohn, an welchem (dem) ich Wohlgefallen habe.

Znam ten dom, który twój ojciec kupił.

Ich kenne das Haus, welches (ſo) dein Vater gekauft hat.

Był ktoś u mnie, i powiadał, że...

Es war Jemand bei mir, welcher (der) erzählte, daß...

Otóż jest ten nieszczęśliwy, który cały swój majątek postradał.

Hier iſt der Unglückliche, welcher (der) all ſein Vermögen eingebüßt hat.

Szanuję uczniów i uczennice, których sprawowanie się jest chwalebne.

Ich ſchätze die Schüler, und die Schülerinnen, deren Aufführung lobenswerth iſt.

Jestto ta sama osoba, o któréj właśnie wspomniałem.

Ten list zaginął, który dałem Panu L. jadącemu wczoraj pocztą, odchodzącą do Berlina.

Es iſt dieſelbe Perſon, deren ich eben jetzt erwähnt habe.

Der Brief iſt verloren gegangen, welchen ich dem Herrn L. mitgab, der geſtern mit der Poſt, ſo nach Berlin ging, abreiſete.

Uwagi. 1. Zamiast drugiego przypadku od welcher w obu liczbach używa się zawsze zaimka deſſen, deren, deren, np. die Frau, deren Sohn geſtorben iſt pani, któréj syn umarł; der Herr, deſſen Güter pan, którego dobra.

2. Zaimek wskazujący der, ma zawsze drugi przypadek liczby mnogiéj derer, ile razy po nim inne zdanie zaczyna się od zaimka welcher, albo der, w jakimkolwiek przypadku; inaczéj bowiem deren kłaść się powinno, np. gern möchte ich die Wünſche derer erfüllen, die (albo welche) ich ſo ſehr ſchätze chętniebym spełnił życzenia tych, których tak mocno szacuję; ich habe wohl Freunde und Bekannte, aber deren Anzahl iſt nicht groß mam w prawdzie przyjaciół i znajomych, ale tych liczba nie jest wielka.

V. *O Zaimkach pytających.*

§. 46. Zaimki pytające są wer kto? was co? welcher który? i was für ein jaki? (co za?).

Wzory.

1. Wer kto?	Was co?
2. weſſen czyj, czyja, czyje?	weſſen (weß) czego?
3. wem komu?	wem czemu?
4 wen kogo?	was co?

Liczba pojedyncza.

Rodzaj męzki.	*Rodzaj żeński.*	*Rodzaj nijaki.*
1. was für ein Mann? jaki? co za człowiek?	was für eine Frau? jaka? co za kobieta?	was für ein Thier? jakie? co za zwierzę?
2. was für eines Mannes?	was für einer Frau?	was für eines Thieres?
3. was für einem Manne?	was für einer Frau?	was für einem Thiere?
4. was für einen Mann?	was für eine Frau?	was für ein Thier?

Uwagi. Ponieważ ein liczby mnogiéj nie ma, przeto tylko was für (albo was für welche, gdy rzeczownik jest domyślny) używa się, np.

1. 2. 4. was für Leute? was für Frauen? was für Thiere?

3. was für Leuten? was für Frauen? was für Thieren?

Welcher przypadkuje się jak zaimek względny.

Za was für ein (nie rozłączając für ein od was np. was für ein Buch hast du, a nie was hast du für ein Buch co za książkę masz) używa się często welch ein, co bardziéj zadziwienie, niż pytanie oznacza, i wtenczas welch nie odmienia się, tak jak was für, np. welch ein Wunder! co za cud! welch eine Pein! co za męka! welch ein Geschick! co za los!

2. Bez rzeczownika bierze was für ein zakończenie określnika stósownie do rodzaju, np. was für einer? was für eine? was für eines?

Za pomocą zaimków wer, was, pytamy się w ogólności o przedmiot jaki, przez was für ein wymagamy bliższego wyszczególnienia, zaś zaimkiem welcher dokładnego oznaczenia tegoż przedmiotu, np.

Co tam leży? książka.	Was liegt da? ein Buch.
Co za ks.? jaka? niemiecka.	Was für eines? ein deutsches.
Która? Grammatyka.	Welches? die Sprachlehre.

Pyta się ktoś o Pana.	Es fragt Jemand nach Ihnen.
Kto się pyta? jakiś mężczyzna.	Wer fragt? ein Fremder.
Co za jeden? Kupiec z K.	Was für einer? ein Kaufmann aus K.
Który kupiec? Pan B.	Welcher Kaufmann? H. B.
Czyjżeto jest obraz?	Wessen Bild ist das?
Do kogo to dziécię należy?	Wem gehört das Kind an?
Kogoż pytałeś się?	Wen hast du gefragt?
Któryż z twych braci jest najstarszy?	Welcher von deinen Brüdern ist der älteste?
Któryż kwiat jest piękniéjszy, róża czy lilia?	Welche Blume ist schöner, die Rose oder die Lilie?
Do kogo z was dwóch należy ta książka?	Welchem von euch beiden gehört dieses Buch?
Któreż tedy jest prawdziwe nazwisko?	Welcher ist denn der rechte Name?
Którzyżto są jego synowie?	Welche sind denn seine Söhne?
W jakim języku czytasz Pan? w którymże szczególniéj?	In was für einer Sprache lesen Sie? In welcher aber vorzüglich?
Co za użytek przynoszą nauki?	Was für einen Nutzen verschaffen die Wissenschaften?
Jakiż podarunek dostałeś?	Was für ein Geschenk hast du bekommen?
Kto ma rozum, ten ma wielki skarb.	Wer Verstand hat, der hat einen großen Schatz.

VI. *O zaimkach nieoznaczonych.*

§. 49. Tu należą Jemand ktoś, Niemand nikt, Jedermann każdy, i nieodmienne man i es.

1. Jemand ktoś.	Niemand nikt.
2. Jemandes kogoś.	Niemandes nikogo.
3. Jemandem komuś	Niemandem nikomu.
4. Jemanden kogoś.	Niemanden nikogo.

Przykłady.

Pytał się kto o mnie?	Hat Jemand nach mir gefragt?
Nikt tu nie był.	Es iſt Niemand hier geweſen.
Nie powiedz Pan nikomu o tém.	Sagen Sie doch Niemandem etwas davon.
Z nikim o tém nie mówiłem.	Ich habe mit Niemand (Niemandem) davon geſprochen.
Widzę kogoś tu idącego.	Ich ſehe Jemand (Jemanden) kommen.
Mówią; deszcz pada.	Man ſpricht; es regnet
Każdy wié o tém; z każdym się przyjaźni; do usług (na rozkaz) każdego.	Jedermann weiß es; er iſt Jedermanns Freund; er ſteht Jedermann zu Gebote.

§. 50. *Dalszy ciąg uwag o użyciu zaimków.*

1. Zaimki osobiste zgadzają się ze słowem w osobie i liczbie, i nigdy nie opuszczają się w języku niemieckim, jak w polskim się dzieje, np. ich leſe czytam, du haſt masz, er liebt mich kocha mnie. Inne zaś zaimki stosują sie do rzeczownika wyraźnego lub domyślnego w rodzaju i liczbie, a gdy z nim są połączone, i w przypadku, np. mein Vater mój ojciec, deine Mutter twoja matka, wann giebſt Du mir meine Bücher ab, welche ich Dir geliehen habe? kiedy mi oddasz moje książki, których ci pożyczyłem?

2. Zaimki powtarzają się, gdy do kilku rzeczowników różnego rodzaju albo różnéj liczby należą, np. mein Vater und meine Schweſtern ſind ausgegangen mój ojciec i moje siostry wyszli; ſeine Mutter und ſeine Brüderjego matka i jego bracia; dieſes Haus, ſo wie auch dieſer Garten ten dom, jako i ten ogród.

3. Zaimki osoby pierwszéj i drugiéj także się powtarzają w zdaniach podrzędnych przy pomocy zaimka względnego der, die, das, np. du, der du von Ewigkeit biſt ty, któryś jest od wieków; wir, die wir uns ſelbſt nicht ken-

nen my, którzy siebie samych nie znamy, ihr, die ihr so nachläßig seid wy, którzyście tak niedbali.

4. Gdy zaimek osobisty, albo dzierżawczy sein, ściąga się do imion (osób) zdrobniałych, (które są rodzaju nijakiego), lepiéj jest wyrazić zaimek w rodzaju naturalnym rzeczownika, aniżeli w nijakim, np. wie befindet ſich das Fräulein von S? ist sie (nie es) gesund? jak się ma panna S. czyli zdrowa? Das arme Röschen, sie (nie es) hat ihren (a nie seinen) Vater verloren biedna Rózia, utraciła swego ojca.

5. Po wer i was, następują der i das, lecz te ostatnie opuszczać się mogą, gdy są w tym samym przypadku co i piérwsze, np: was geſchehen iſt, (das) kann nicht geändert werden, co się stało, odmienić się nie może; wer mich liebt, den liebe ich auch kto mnie kocha, tego kocham nawzajem.

6. Po derjenige, albo der, die, das, następuje welcher lub der, byleby po zaimku der nie następował przedimek der, np. die Menſchen, welche (a nie die) die Thiere quälen ludzie, którzy zwierzęta męczą.

7. Za er, ſie, es, kładzie się często (dieſer, ſelbiger, derſelbe) dla uniknienia dwuznaczności, albo przykrego brzmienia, podobnież deſſen, deſſelben, zamiast ſein, np: Herr N. iſt der Oheim meines Vaters, welcher (Oheim) demſelben (ihm) viel Gutes erwieſen hat pan N. jest stryjem mojego ojca, który mu wiele dobrego wyświadczył. S. meldet ſeinem Freunde, er habe (ſeinen Garten swój własny) deſſen Garten verkauft S. donosi swemu przyjacielowi, że sprzedał jego ogród. Das iſt ein ſchönes Haus, wer iſt deſſen (ſein) Beſitzer, albo der Beſitzer deſſelben? piękny dom, kto jest jego właścicielem?

8. Zaimki der, dieser, derselbe i welcher, was, zrastają się z przyimkami w jeden wyraz, zamieniwszy je na da lub dar, wo lub wor, w miarę jak przyimek zaczyna się od spółgłoski albo samogłoski, np:

da—an dem Orte tam.
dabei—bei dem przytém.
dafür— für dasselbe za to.
dahin—in den tam.
damit—mit dem nim.
daran—an demselben w tém.
darauf — auf das selbe na to, na tém
daraus—aus dem z tego.
darin—in demselben w tém.
davor—vor diesem przed tym.
dazu — zu dem do tego.

wo—an welchem O. gdzie·
wobei—bei welchem przyczém.
wofür — für welches za co.
wohin — in welchen dokąd.
womit—mit welchem czém.
woran—an welchem w czém.
worauf—auf welchem na (po) czém.
woraus—aus welchem z czego
worin—in welchem w czém.
wovor, vor welchem przed czém
wozu — zu welchem do czego
i t. p.

Das ist ein schönes Bild, wie viel haben Sie dafür (für dasselbe) gegeben? to jest piękny obraz, wiele Pan za niego dałeś? weißt Du, woraus (aus was) das gemacht wird? wiész, z czego się to robi?

9. Zaimek osoby 3ciéj er, sie, es, zastępuje raz miéjsce rzeczownika domyślnego w którejkolwiek liczbie np. Hast du mein Buch? Ja, ich habe es, masz moją książkę? mam ją. Kennen Sie unsere Aeltern, seinen Bruder? znasz Pan naszych rodziców — jego brata? Nein, ich kenne sie—ihn nicht nie znam ich—go. Wo ist die Feder? gdzie jest pióro? hier ist sie oto jest. Drugi raz es jako *zaimek nieoznaczony* odpowiada 1) *wyrazowi polskiemu to*, np. bist du es, der es gethan hat, zamiast hast du es gethan? czy *to* ty zrobiłeś? Sind Sie der Bruder der Frau B? Czy Pan jesteś bratem pani B? Ja, ich bin es, ja to jestem.

2) *Używa się* es *przy słowach nieosobistych.* np. es donnert grzmi, es ſchneiet śnieg pada, es geziemt ſich nicht nie przystoi, es ſchmerzt boli, es wurde von ihm geſprochen o nim mówiono.

3) *zapowiada częstokroć przypadek* 1szy (wyrażając się sposobem niepewnym), gdy zdanie zaczyna się od słowa osobistego, a przeto akcent przypada prawie na przypadek pierwszy, np. es waren viele Menſchen wiele ludzi było; es erzählte mir dein Bruder opowiadał mi twój brat, zamiast viele Menſchen waren, dein Bruder erzählte mir.

10. Man zastępuje osobę trzecią w liczbie pojedynczéj przy wszelkich słowach, gdy te nieosobiście czasują się, ilekroć mowa jest o osobie (jako przypadku piérwszym) w ogólności, to jest niewyszczególnionéj, bądź przez niepewność, bądź przez ostrożność albo skromność np. man ſagt mówią, man hat geſagt powiedziano, man hörte słyszano, man wird denken pomyślą.

11. *Zaimek nieodmienny* ſich (*sobie, siebie*) używa się w niemczyznie tylko wtenczas, kiedy słowo osobiste należy do piérwszego przypadku rzeczownika, albo do zaimka osoby trzeciéj jakiéj bądź liczby, np: er wäſcht ſich myje się, ſie waſchen ſich die Hände ręce sobie myją. *Z sobą, między sobą*, tłumaczą się przez mit einander, unter einander, które się często kładą za uns, euch, ſich, np. wir haben uns mit einander nicht entzweit nie poróżniliśmy się z sobą; ſie zanken ſich unter einander kłócą się między sobą. (Dalsze objaśnienia przy słowach zaimkowych.)

ROZDZIAŁ IX.

O imionach liczbowych i ich użyciu.

§. 51. Imiona liczbowe (Zahlwörter) dzielą się na *główne lub pierwotne* (Grundzahlen) i *porządkowe* (Ordnungszahlen). Liczby główne odpowiadają na pytanie wie viel? jak wiele? ile? (ich), np. zwei dwa, dreizehn Gulden trzynaście złotych; porządkowe zaś na pytanie który, która, które? (z porządku), welcher, welche, welches? albo der wie vielste? np. heute iſt der vierte, der ſiebente Tag nach der Prüfung dziś czwarty, siódmy dzień po examinie.

Liczby główne są:

1. eins	13. dreizehn.	34. vier u dreißig.
2. zwei.	14. vierzehn.	40. vierzig.
3. drei.	15. fünfzehn.	50. fünfzig.
4. vier.	16. ſechzehn.	60. ſechzig.
5. fünf.	17. ſiebzehn	70. ſiebenzig.
6. ſechs.	18. achtzehn	80. achtzig.
7. ſieben.	19. neunzehn.	90. neunzig.
8. acht.	20. zwanzig.	100. hundert.
9. neun.	21. ein und zwanzig.	1.000. tauſend.
10. zehn.	22. zwei u. zwanzig.	10.000. zehn tauſend
11. eilf.	25. fünf u. zwanzig.	100.000. hundert tauſend.
12. zwölf.	30. dreißig.	1.000.000. eine Million.

Ćwiczenia. 1835 (ein) tauſend acht hundert fünf und dreißig. 73,628.965 drei und ſiebenzig Millionen, ſechsmal hundert acht und zwanzig tauſend, neun hundert fünf und ſechzig.

§. 52. Z liczb głównych odmienne są tylko eins, zwei i drei.

§. 53. Eins czyli raczéj ein ma trojąką odmianę: 1) *użyte z rzeczownikiem, przypadkuje się jak przedimek niepewny*, np.

rodzaj męzki.	*żeński.*	*nijaki.*
1. ein Knabe.	eine Jungfer.	ein Kind.
jeden chłopiec.	jedna panna.	jedno dziecię.
2. eines Knaben.	einer Jungfer.	eines Kindes.
3. einem Knaben.	einer Jungfer.	einem Kinde.
4. einen Knaben.	eine Jungfer.	ein Kind.

2) *Z przedimkiem pewnym* der, *albo z zaimkiem wskazującym*, np. dieſer, *odmienia się jak przymiotnik z przedimkiem pewnym.*

	Liczba pojedyncza.			*Liczba mnoga.*
	rodz. męzki.	*żeński.*	*nijaki.*	*na 3 rodzaje.*
1	der eine.	die eine.	das eine.	die einen.
	jeden.	jedna.	jedno.	jedni, jedne.
2.	des einen.	der einen.	des einen.	der einen.
3.	dem einen.	der einen.	dem einen.	den einen.
4.	den einen.	die eine.	das eine.	die einen.

3) *Bez przedimka z domyślnym rzeczownikiem, albo z zaimkiem dzierżawczym bierze zakończenia przedimka pewnego*, np.

Liczba pojedyncza.

1. Einer.	eine.	eines.	*Liczby mnogiéj nie ma.*
jeden.	jedna.	jedno.	
2. eines.	einer.	eines.	
3. einem.	einer.	einem.	
4. einen.	eine.	eines.	

Zwei, drei.

1. Zwei, dwaj.	drei, trzej, trzy,	beide, obydwa,
dwie, dwoje.	troje.	obiedwie, oboje.
2. zweier, (zwei)	dreier, (drei).	beider.
3. zweien, (zwei)	dreien, (drei).	beiden.
4. zwei.	drei.	beide.

Tu należy i wyraz ander *drugi, inny*, który się odmienia dwojako: *z przedimkiem pewnym* np. der

andere, die andere, das andere i *z przedimkiem niepewnym*, np. ein anderer, eine andere, ein anderes, np.

Jeden to mówi, drugi owo.	Der Eine sagt dies, der Andere jenes.
Pierwsza część zawiera prawidła, druga zadania.	Der erste Theil enthält die Regeln, der andere die Aufgaben.
Co innego obiecywać, co innego dotrzymać.	Ein Anderes ist versprechen, ein Anderes halten.
Odwiedź mnie Pan innego razu.	Besuchen Sie mich ein anderes Mal.
Nie mówcie nic złego o drugich.	Redet nichts Böses von Andern,
Obiedwie strony nie miały słuszności.	Beide Theile hatten Unrecht.
Głuchy na oba uszy,	Er ist taub auf beiden Ohren.

§. 54. *Liczby porządkowe* tworzą się od liczb pierwotnych, dodając na końcu zgłoskę te z przedimkiem pewnym, aż do 19 włącznie, wyjąwszy eins i drei, które się zamieniają na der erste, der dritte; drugie zaś przyjmują zgłoskę ste, i wszystkie odmieniają się jak przymiotniki z przedimkiem, np.

1szy der erste.	40ty der vierzigste.
2gi der zweite.	63ci der drei und sechzigste.
3ci der dritte.	setny der hundertste.
4ty der vierte.	109ty der hundert neunte.
18ty der achtzehnte.	tysiączny der tausendste.

§. 55. Liczby główne używają się często jako rzeczowniki, np: die (eine) Eins jednostka, die Zwei dwójka, die Sechs szóstka. i t. d. zaś das Hundert każde sto, das Tausend każdy tysiąc. Podobnie co do monety zdawkowéj: der (ein) Dreier trzygroszniak, der Sechser szóstak, Zehner dziesiątak, Zwanziger dwudziestówka.

§. 56. *Od liczb głównych pochodzą* 1) *liczby wielokrotne* (vielfache Zahlen) *zakończone na* fach, fältig i lei, *i te odmieniają się jak przymiotniki, wyjąwszy na* lei, *które są nieodmienne*, np.

einfach, einfältig pojedynczy.	einerlei jednakowy.
dreifach, dreifältig potrójny.	dreierlei trojaki.
zehnfach, zehnfältig dziesięćkrotny.	zehnerlei dziesięcioraki.
hundertfach, hundertfältig stokrotny.	tausenderlei tysiączny.
vielfach, vielfältig wielokrotny	vielerlei wieloraki.

niemniéj allerlei (allerhand) i mancherlei różnego gatunku.

2) *Przysłówki* na mal, np. einmal raz, zweimal dwa razy, zwölfmal dwanaście razy i t. d.

§. 57. *Od liczb porządkowych wyprowadzają się także:*

1). *Rzeczowniki na* tel *zwane liczbami ułamkowemi* (Bruchzahlen), np. das Drittel $\frac{1}{3}$, zamiast der dritte Theil trzecia część, podobnie das Viertel $\frac{1}{4}$, czwarta część, das Sechstel $\frac{1}{6}$, ein Siebentel $\frac{1}{7}$, ein Zehntel $\frac{1}{10}$ i t. d.

2) *Wyrazy nieodmienne na* halb, np: anderthalb półtora, vierthalb półczwarta, achthalb półosma i t. d.

3) *Przysłówki* erstens po piérwsze, zweitens po drugie, drittens po trzecie, viertens po czwarte, fünftens po piąte, i t. d.

Przykłady.

Nie umie trzech zliczyć.	Er kann nicht drei zählen.
Sekret tylko dwom osobom powierzony, już nie jest tajemnicą.	Ein Geheimniß nur zweien Personen anvertraut, bleibt kein Geheimniß mehr.
Tylko dwóch uczniów najlepiéj się popisało: obudwóch też wynagrodzono.	Nur zwei Schüler zeichneten sich am besten aus; beide wurden auch belohnt.

Wygrał terno w loteryi liczbowéj na trójkę, jedenastkę i trzynastkę.

Cztery trojaki czynią dwa szóstaki.

Zawsze był piérwszym i ostatnim w szkole.

Trzeciego sierpnia przyjechałem, a dwunastego znów odjeżdżam.

Uczniowie mają sześciorakie książki, jako to: polskie, łacińskie, greckie, rossyjskie, niemieckie i francuzkie.

U kupca dostanie różnego gatunku towarów, np: czworakiéj herbaty, trojakiego cukru, dwojakiéj kawy i wina dziesięciorakiego.

Niektóre drzwi są opatrzone podwójnemi i potrójnemi zamkami.

Trzy razy ośmnaście jest pięćdziesiąt cztery.

Dwie trzecie, jedna czwarta i półtora czynią dwie całkowite i pięć dwunastych.

Er hat in der Zahlen-Lotterie auf die Drei, auf die Elf und auf die Dreizehn eine Terne gewonnen.

Vier Dreier machen zwei Sechser aus.

Er war immer der erste und der letzte in der Schule.

Den dritten August bin ich angekommen, und den zwölften reise ich wieder ab.

Die Schüler haben sechserlei Bücher, als polnische, lateinische, russische, griechische, deutsche, und französische.

Bei einem Kaufmann bekommt man mancherlei Waaren, zB. viererlei Thee, dreierlei Zucker, zweierlei Kaffee und zehnerlei Weine.

Manche Thüren werden mit zweifachen (doppelten) und dreifachen Schlössern versehen.

Dreimal achtzehn ist vier und fünfzig.

Zwei Drittel, ein Viertel und Anderthalb machen zwei Ganze und fünf Zwölftel aus.

§. 58. Nakoniec należą tu jeszcze imiona liczbowe *nieoznaczone* (nicht bestimmende Zahlen) i odmieniają się jak przymiotniki bez przedimka: aller, alle, alles (all) wszystek; einiger, e, es, (etlich) kilka, jeder każdy, mancher niejeden, kein żaden, viel wiele, wenig mało, mehr więcéj, (mehrer, mehre, mehres) i sämmtlich (gesammt) wszystek, razem. Nieodmienne są etwas coś, nieco, genug dosyć, nichts nic.

Przykłady.

Wszystko zależy od dobrego wychowania.	Alles hängt von einer guten Erziehung ab.
Wszelka nadzieja znikła.	Alle Hoffnung ist verschwunden.
Znam wszystkich przyjaciół i wszystkie przyjaciółki Pana.	Ich kenne alle Ihre Freunde, alle Ihre Freundinnen.
Jeszcze jest niejaki zapas, nieco zboża.	Es ist noch einiger Vorrath da, einiges Getreide vorhanden.
Kilku więźniów uszło.	Einige der Gefangenen (also von den Gefangenen) sind entwischt.
Za kilka dni powróci.	Nach einigen (etlichen) Tagen kommt er zurück.
Niech każdy swoje zrobi.	Jeder thue das Seinige.
Każdy kraj ma swój zwyczaj.	Jedes Land hat seine Gebräuche.
Z tych owoców były niektóre kwaśne, niektóre słodkie.	Von diesen Früchten waren welche sauer, welche süß.
Nie jeden ojciec, nie jedna matka, nie jedno dziecię byliby szczęśliwsi, gdyby...	Mancher Vater, manche Mutter, manches Kind wären glücklicher, wenn...
Nie było żadnego domu, w którymby ktoś nie chorował.	Da war kein Haus, worin nicht Jemand krank gewesen wäre.
Wiele było pieniędzy, ale mało chleba.	Es war viel Geld, aber wenig Brod.
Wielu ostrzegałem, ale nie wielu chciało słuchać.	Ich habe viele gewarnt, aber wenige wollten gehorchen.
Ma więcéj szczęścia jak rozumu.	Er hat mehr Glück als Verstand.
Był kilka lat za granicą.	Er ist mehre Jahre im Auslande gewesen.
Cała rodzina, wszyscy krewni.	Die gesammte Familie, die sämmtlichen Verwandten.
Powiem ci coś, i to co dobrego.	Ich will dir etwas sagen, und zwar etwas Gutes.

Nie miałem dość czasu zastanowić się nad tém.	Ich hatte nicht Zeit genug darüber nachzudenken.
Nic nie umié, niepotém.	Er kann nichts, er taugt nichts.
Bóg wyprowadził świat z niczego.	Gott rief die Welt aus dem Nichts hervor.

§. 59. Ile razy *imie liczbowe nieoznaczone* poprzedza zaimek wskazujący, oba wyrazy biorą zakończenie przedimka pewnego, np. *na rodzaj męzki.*

Liczba pojedyncza.	*Liczba mnoga.*
1. aller dieſer Vorrath.	alle dieſe Vorräthe.
wszelki ten zapas.	wszystkie te zapasy.
2. alleś dieſeś Vorrathes.	aller dieſer Vorräthe.
3. allem dieſem Vorrathe.	allen dieſen Vorräthen.
4. allen dieſen Vorrath.	alle dieſe Vorräthe.

§. 60. Poprzedzone zaś imie liczbowe nieoznaczone od zaimka, przypadkuje się podług wzoru 1. przymiotników, np. *na rodzaj nijaki.*

Liczba pojedyncza.	*Liczba mnoga.*
1. dieſeś wenige Geräth.	dieſe wenigen Geräthe.
te nieliczne sprzęty.	te nieliczne sprzęty.
2. dieſeś wenigen Gerätheś.	dieſer wenigen Geräthe.
3. dieſem wenigen Geräthe.	dieſen wenigen Geräthen.
4. dieſeś wenige Geräth.	dieſe wenigen Geräthe.

Pospolicie aller, alle, alles, przed zaimkami, nie odmienia się w licz. pojed. np. all dieſer Vorrath, all mein Geld i t. d.

§. 61. *O użyciu imion liczbowych.*

1. Zwei, drei, użyte z zaimkiem są nieodmienne, np. laut der Ausſage der zwei Zeugen podług zeznania

tych dwóch świadków; meinen drei Brüdern hat es gar nicht gefallen moim trzem braciom wcale się to nie podobało; bez zaimka zaś są odmienne, np. die Aussage zweier Zeugen ist nicht immer hinreichend zeznanie dwóch świadków nie zawsze bywa dostateczném; wie vielen hat man die Strafe erlassen? Dreien; ilu karę darowano? trzem.

Zresztą wszystkie liczby główne, położone z rzeczownikiem domyślnym, przybierają w przypadku trzecim zgłoskę en, np. wie vielen hast du das Geheimniß mitgetheilt? Nur Fünfen, jak wielu udzieliłeś tajemnicy? tylko pięciu; das Kind kriecht auf allen Vieren dziecię czołga się na czworakach; die Großen fahren mit Sechsen magnaci jeżdżą szóstką; sie fielen zu Zehnen, zu Vierzigen, zu Hunderten padali po 10ciu, po 40stu, po stu.

2. Wszystkie imiona liczbowe, wyjąwszy aller i sämmtlicher, rzeczownie użyte, rządzą przypadkiem drugim, gdy z większéj liczby przedmiotów jeden lub kilka wyjmuje się, np: zwei meiner Brüder dwóch z moich braci; die erste und die dritte seiner Schwestern piérwsza i trzecia z jego sióstr; manche deiner Mitschüler niektórzy z twoich współuczniów; jeder unserer Familie każdy z naszéj rodziny. Zamiast drugiego przypadku można użyć i przypadku trzeciego z przyimkami von, aus, unter, np. zwei von meinen Brüdern, jeder aus unserer Familie i t. p. Przymiotnie zaś mówi się, meine zwei Brüder moi dwaj bracia, seine erste, seine dritte Schwester jego piérwsza, trzecia siostra.

3. Zaimki osobiste rządzone od imienia liczbowego, zawsze przed niém stać muszą, np. es waren

unſer zehn, ihrer nur ſieben nas było dziesięciu, ich tylko siedmiu, zamiast unter uns waren zehn, nur zehn waren unter uns pomiędzy nami było dziesięciu tylko i t.d.

4. Gdy imiona liczbowe główne z takiemi rzeczownikami się łączą, które jako części całości uważane, oznaczają pewną ilość, miarę, wagę następującego rzeczownika, wtedy piérwsze i drugie rzeczowniki nieodmieniają się, np. zehn Loth Seide 10. łutów jedwabiu, drei Laſt Weizen trzy łaszty pszenicy, dreißig Morgen Land trzydzieści morgów gruntu, drei Paar Stiefel trzy pary butów, vierzig Mann (Soldaten) cztérdziestu ludzi (żołnierzy), zehn Pfund Zucker dziesięć funtów cukru, zwei Buch Papier dwie libry papieru, ſieben Klafter Holz siedem sążni drzewa.

Wyjmują się od tego prawidła. 1) nazwiska monet, np. ſechs Gulden und zwanzig Groſchen machen einen Rubel aus 6 Złp. i 20 groszy czynią rubel. 2) Tag, Monat, Jahr i rzeczowniki rodzaju żeńskiego na e, np. zwei Tage, drei Wochen, vier Jahre, dwa dni, trzy tygodnie, cztéry lata, fünf Ellen pięć łokci, zehn Meilen dziesięć mil.

5. Gdy mowa jest o czasie, np. o godzinie, niemcy nie wyrażają się jak polacy przez liczby porządkowe, lecz przez liczby główne, i to najczęściéj z domyślnym rzeczownikiem Uhr np. es iſt ſchon Eins, zamiast es iſt ſchon ein Uhr już piérwsza godzina; es ſchlägt drei, fünf, zwölf (Uhr) bije trzecia, piąta, dwunasta, zamiast die Uhr ſchlägt drei, fünf, zwölf, zegar bije trzecią, piątą, dwunastą; es wird gleich ſechs ſchlagen zaraz wybije szósta, von halb drei bis drei Viertel auf fünf (Uhr), od wpół do trzeciéj aż do trzech kwadransów na piątą. Podobnie: wir ſchreiben jetzt ein

tausend achthundert ein und vierzig nach Christi Geburt piszemy teraz 1841 po narodzeniu Chrystusa.

8. Gdy kilka liczb po sobie następuje w znaczeniu liczb porządkowych wraz z rzeczownikiem wyraźnym, niemcy ostatnie tylko imie liczbowe, jako porządkowe, oznaczają, np. wir leben jetzt im ein tausend achthundert ein und vierzigsten Jahre nach Christi Geburt, zamiast wir leben jetzt im Jahre ein tausend achthundert ein und vierzig żyjemy teraz w roku tysiącznym ośmsetnym czterdziestym piérwszym po narodzeniu Chrystusa. Wir haben heute den sechs und zwanzigsten Mai mamy dziś dwudziesty szósty maja.

7. Kein *żaden* przypadkuje się dwojako: albo *bez przedimka* np. keiner, keine, keines albo *jak przedimek* ein np. kein Mensch żaden człowiek, keine Hütte żadna chata, kein Mitleid żadne politowanie.

Nikogo tam niebyło, któryby się niebył wstydził.	Da war keiner, der sich nicht geschämt hätte.
Daj mi chleba! Nie mam żadnego.	Gib mir Brod! Ich habe keines.
Nikt się o tém nie dowié; żaden z was, żaden z waszego grona.	Keiner soll es erfahren; keiner von euch, keiner aus eurer Mitte.
Jeszcze żadna z moich sióstr nie miała ospy.	Noch keine meiner (von meinen) Schwestern hat die Blattern gehabt.
To nie sztuka.	Das ist keine Kunst.
Nie ma (żadnéj) roboty, ani grosza, ani kawałka chleba.	Er hat keine Arbeit, keinen Groschen, kein Stückchen Brod.

ROZDZIAŁ X.

O czasowaniu słów.

(Von der Abwandlung der Zeitwörter).

1. *O czasowaniu słów posiłkowych* (der Hilfswörter) sein *być*, haben *mieć*, werden *stać się*.

§. 62. Sei'n *być*.

Tryb oznajmujący.	Tryb łączący.
Die anzeigende Art.	Die verbindende Art.
Czas teraźniejszy.	Die gegenwärtige Zeit.
Liczba pojedyncza.	Die einfache Zahl.
Ich bin (gesund).	(Man sagt), ich sei (jung).
jestem (zdrów).	(mówią), że jestem (młody), abym był.
du bist jesteś.	du seist abyś był.
er ist jest.	er sei aby był.
sie (es) ist ona (ono) jest.	sie (es) sei aby była, (było).
Liczba mnoga.	Die vielfache Zahl.
Wir sind jesteśmy.	Wir seien (sei'n) abyśmy byli, były.
ihr seid jesteście.	ihr seiet abyście byli, były.
sie sind są.	sie seien (sei'n) aby byli, były.
Czas przeszły niedokonany.	Die kaum vergangene Zeit.
Ich war byłem, byłam, om.	Ich wäre byłbym, byłabym.
du warst (wareſt) byłeś, aś, oś.	du wäreſt byłbyś.
er (ſie, es) war był, była, ło.	er (ſie, es) wäre byłby.

Wir waren byliśmy, byłyśmy	Wir wären bylibyśmy.
ihr waret byliście, byłyście.	ihr wäret bylibyście.
sie waren byli, były.	sie wären byliby.

Cz. przeszły dokonany.		Die völlig vergangene Zeit.	
Ich bin	byłem.	Ich sei	byłem.
du bist	gewesen.	du seist	gewesen.
er ist		er sei	
Wir sind		Wir sein	
ihr seid		ihr seiet	
sie sind		sie sein	

Czas zaprzeszły.		Die längst vergangene Zeit.	
Ich war	byłem (był)	Ich wäre	byłbym
du warst	gewesen.	du wärest	był.
er war		er wäre	gewesen.
Wir waren		Wir wären	
ihr waret		ihr wäret	
sie waren		sie wären	

Cz. przyszły niedokonany.		Die künftige unvollendete Zeit	
Ich werde	będę.	Ich werde	będę
du wirst	będziesz.	du werdest	sein.
er wird	będzie.	er werde	
Wir werden	będziemy.	Wie werden	
ihr werdet	będziecie.	ihr werdet	
sie werden	będą.	sie werden	

Cz. przyszły dokonany.		Die künftige vollendete Zeit.	
Ich werde	będę.	Ich werde	będę.
du wirst	gewesen sein.	du werdest	gewesen sein.
er wird		er werde	
Wir werden		Wir werden	
ihr werdet		ihr werdet	
sie werden		sie werden	

Cz. warunkowy pierwszy.
Die erſte bedingte Zeit.

Ich würde		byłbym.
du würdeſt		
er würde		
Wir würden	ſein.	
ihr würdet		
ſie würden		

Cz. warunkowy drugi.
Die zweite bedingte Zeit.

Ich würde		byłbym
du würdeſt		był.
er würde		
Wir würden	geweſen ſein.	
ihr würdet		
ſie würden		

Tryb rozkazujący.

Die gebietende Art.

Sei bądź.
ſei er (ſie, es),
albo möge er(ſie, es) } ſein } niech będzie.
laß ihn — ſie — es }
Sein wir, albo } bądźmy.
laßt uns ſein. }
ſeid bądźcie.
(ſein Sie bądź Pan, Pani, Panna).
ſein ſie, albo } niech będą.
mögen ſie ſein. }

Tryb bezokoliczny.

Die unbeſtimmte Art.

Czas teraźniejszy: ſei'n, zu ſein być, um zu ſein aby być, ohne zu ſein nie będąc.

Czas przeszły: geweſen (zu) ſein być było, żem był, była, i t. d. ohne geweſen zu ſein nie bywszy.

Imiesłowy (Mittelwörter).

Czasu teraźniejszego: ſeiend, weſend nieużywane, tylko złożone: daſeiend przytomny, abweſend nieobecny, anweſend obecny zachowują się jako przymiotniki.

Czasu przeszłego: geweſen były, który był i t. d.

§. 63. Haben *mieć.*

Tryb oznajmujący.	Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

Ich habe (Luſt) mam (ochotę).	Ich habe mam, żebym miał.
du haſt masz.	du habeſt.
er (ſie, es) hat ma.	er habe.
Wir haben mamy.	Wir haben.
ihr habet macie.	ihr habet.
ſie haben mają.	ſie haben.

Czas przeszły niedokonany.

Ich hatte miałem, am, om.	Ich hätte miałbym.
du hatteſt miałeś, aś, oś.	du hätteſt.
er, ſie, es hatte miał, ła, ło.	er hätte.
Wir hatten mieliśmy, miały-śmy.	Wir hätten.
ihr hattet mieliście, miały-ście.	ihr hättet.
ſie hatten mieli, miały.	ſie hätten.

Czas przeszły dokonany.

Ich habe	miałem.	Ich habe	miałem.
du haſt	gehabt.	du habeſt	gehabt.
er hat		er habe	
Wir haben		Wir haben	
ihr habet		ihr habet	
ſie haben		ſie haben	

Czas zaprzeszły.

Ich hatte	miałem (był)	Ich hätte	miałbym
du hatteſt	gehabt.	du hätteſt	gehabt.
er hatte		er hätte	był.

Wir hatten	gehabt.	mieliśmy	Wir hätten	gehabt.	mielibyśmy
ihr hattet		(byli).	ihr hättet.		byli.
ſie hatten			ſie hätten		

Czas przyszły niedokonany.

Ich werde	haben.	będę miał.	Ich werde	haben.	mieć będę.
du wirſt			du werdeſt		
er wird			er werde		
Wir werden			Wir werden		
ihr werdet			ihr werdet		
ſie werden			ſie werden		

Czas przyszły dokonany.

Ich werde	gehabt haben.	będę miał.	Ich werde	gehabt haben.	mieć będę.
du wirſt			du werdeſt		
er wird			er werde		
Wir werden			Wir werden		
ihr werdet.			ihr werdet		
ſie werden			ſie werden		

Cz. warunkowy piérwszy.			*Cz. warunkowy drugi.*		
Ich würde	haben.	miałbym.	Ich würde	gehabt haben.	byłbym miał.
du würdeſt			du würdeſt		
er würde			er würde		
Wir würden			Wir würden		
ihr würdet			ihr würdet		
ſie würden			ſie würden		

Tryb rozkazujący.

Habe miéj.
habe er, (ſie, es),
albo möge er, (ſie, es) } haben { niech ma
laß ihn, (ſie, es)
haben wir, albo } miéjmy.
laßt uns haben.

habet miéjcie.
haben Sie miéj Pan, miéjcie Panowie, Państwo).
haben ſie, albo mögen ſie haben } niech mają.

Tryb bezokoliczny.

Czas teraźniejszy: haben, zu haben mieć, um zu haben aby mieć, ohne zu haben nie mając.

Czas przeszły: gehabt (zu) haben mieć, żem miał, ohne gehabt zu haben nie miawszy.

Imiesłowy.

Czas teraźniejszy: habend mający.
Czas przeszły: gehabt miany.

§. 64. Werden stać się.

Anzeigende Art.	Verbindende Art.

Die gegenwärtige Zeit.

Einheit.

Ich werde (beſſer) staję się (lepszym, ą).	(Man ſagt), ich werde (fleiſſiger) (mówią), że staję się (pilniéjszym) żebym się stał.
du wirſt stajesz się.	du werdeſt.
er wird staje się.	er werde.

Mehrheit.

Wir werden stajemy się.	Wir werden.
ihr werdet stajecie się.	ihr werdet.
ſie werden stają się.	ſie werden.

Die kaum vergangene Zeit.

Ich würde (ward) zostałem, stałem się.	Ich würde stałbym się, zostałbym.
du würdest (wardst).	du würdest.
er würde (ward).	er würde.
Wir würden.	Wir würden.
ihr würdet.	ihr würdet.
sie würden.	sie würden.

Die völlig vergangene Zeit.

Ich bin	stałem się, zostałem.	Ich sei	stałem się, zostałem.
du bist		du seist	
er ist		er sei	
Wir sind		Wir sei'n	
ihr seid		ihr sei't	
sie sind		sie sei'n	
	geworden.		geworden.

Die längst vergangene Zeit.

Ich war	stałem się (był).	Ich wäre	byłbym został.
du warst		du wärest	
er war		er wäre	
Wir waren		Wir wären	
ihr waret		ihr wäret	
sie waren		sie wären	
	geworden.		geworden.

Die erste künftige Zeit.

Ich werde	stanę się.	Ich werde	zostanę.
du wirst		du werdest	
er wird		er werde	
Wir werden		Wir werden	
ihr werdet		ihr werdet	
sie werden		sie werde	
	werden.		werden.

Die zweite künftige Zeit.

Ich werde	werden sein	stanę się.	Ich werde	werden (sein)	stanę się, zostanę.
du wirst			du werdest		
er wird			er werde		
Wir werden			Wir werden		
ihr werdet			ihr werdet		
sie werden			sie werden		

Die erste bedingte Zeit.

Ich würde	werden	stałbym się.
du würdest		
er würde		
Wir würden		
ihr würdet		
sie würden		

Die zweite bedingte Zeit.

Ich würde	geworden (sein)	byłbym został.
du würdest		
er würde		
Wir würden		
ihr würdet		
sie würden		

Gebietende Art.

Werde stań się.
werde er — sie, es,
albo möge er—sie, es,
(laß ihn—sie—es) werden.
niech się stanie.
Werden wir, albo laßt uns werden. stańmy się
werdet stańcie się.
werden sie, albo
mögen sie werden.
niech się staną.

Unbestimmte Art.

Werden, zu werden stać się, um zu werden aby się stać, ohne zu werden nie stając się; geworden (zu) sein, stać się, żem się stał, ohne geworden zu sein nie stawszy się.

Mittelwörter.

Der gegenwärtigen Z.	Der vergangenen Zeit.
Werdend stający się.	Geworden (worden*) który się stał.

---

* Słowo werden, gdy się używa jak słowo nijakie, ma czas przeszły niedokonany ich ward, a imiesłów bierny geworden; użyte zaś jako słowo posiłkowe ma ich wurde, a imiesłów worden, np. er ward Soldat, er ist Soldat geworden, został żołnierzem, er wurde gelobt, er ist gelobt worden, pochwalono go, wann er wird gelobt worden sein, kiedy go pochwalą.

§. 65. *O użyciu słów posiłkowych.*

1. *Ze słowem* haben *czasują się:* 1) *wszystkie słowa czynne* rządzące przypadkiem 4tym na pytanie kogo, lub co? np. sehen, ich habe deinen Vater gesehen widziałem twego ojca; lesen, hast du das Buch gelesen? czytałeś książkę? 2) *Słowa zaimkowe i zwrotne* np. sich schämen, er hat sich geschämt zawstydził się, sich freuen, ich habe mich gefreut ucieszyłem się; ich habe mich gewaschen umyłem się 3) *Słowa nijakie* nie oznaczające żadnego poruszenia z miejsca na miejsce, ani zmienienia stanu, np. ich habe gewacht, geschlafen spałem, czuwałem; du hast gesessen, gestanden siedziałeś, stałeś; er hat gelegen leżał, ich habe gefehlt zbłądziłem, die Bäume haben geblüht drzewa kwitły. 4) *Słowa nijakie zwrotnie użyte*, np. sie haben sich müde gegangen, müde geritten, müde gelaufen, nachodzili się, najeździli się, nabiegali się do zmordowania. 5) *Słowa nieosobiste*, np. es hat gedonnert grzmiało, es hat geregnet deszcz padał, es hat mich gefroren zimno mi było, es hatte uns verdrossen oburzyło nas, hat es euch nicht gehungert nie chciałoż się wam jeść?

II. *Słowa* sein *wymagają słowa nijakie*: 1) gdy oznaczają zwolna powstawanie i zmienianie stanu, to jest przejście z jednego stanu do drugiego wcale przeciwnego, a w tym razie najczęściéj są złożone z cząstek er, ver, ein, auf, np.

angehen zaczynać się.
abbrennen spalić się.
aufblühen rozkwitnąć.
aufgrünen rozzielenić się.
aufkeimen wschodzić.
aufplatzen, bersten } pęknąć
aufstehen wstać.
auf(er)wachen obudzić się.
aufwachsen urosnąć.
aufwallen wrzeć.
ausarten odrodzić się.
bleiben zostać się.
gedeihen, gelingen, gerathen } udać się. poszczęścić się.

geſchehen, vorfallen } stać się.
einſchlafen, einſchlummern } zasnąć.
entſchlafen, ſterben } umrzeć.
erblaſſen, erbleichen } zblednąć.
erröthen zarumienić się.
erſaufen, ertrinken } utopić się.
erſchallen rozlegać się.
erſchrecken zlękнąć się.
erſcheinen stawić się.
erſtarren zdrętwieć.
erſtaunen zdziwić się.
geneſen wyzdrowieć.
gerinnen stygnąć.
verarmen zubożeć.
wel(verwel)ken zwiędnąć.
ſchwin(verſchwin)den zniknąć
verfaulen zgnić.
verſchimmeln spleśnieć.
verhungern z głodu umrzeć.
verſauern skwaśnieć.
verſtummen oniemieć.
vertrocknen, verdorren } uschnąć.
verweſen zbutwieć.
verwildern zdziczeć.
ſcheitern, ſtranden } rozbić się.
ſinken tonąć, zapaść się.
ſchwellen puchnąć.
wachſen rosnąć.

np. er iſt geſtorben umarł, das Schiff war geſcheitert okręt się rozbił, ſie waren erblaßt pobledli, die Roſen ſind aufgeblüht róże rozkwitły, die Blumen ſind verwelkt kwiaty zwiędły, das Haus iſt eingeſtürzt dom się zawalił, biſt du ſchon erwacht obudziłeś się już? er iſt eben eingeſchlafen dopiero co zasnął, ich bin um drei Uhr aufgeſtanden wstałem o godzinie trzeciéj.

2) *Gdy oznaczają poruszenie*, np. ich bin gegangen und gefahren szedłem i jechałem; er iſt gefallen upadł; ſie ſind gekommen, gelandet przyszli, wylądowali, *i słowa złożone, gdy od słów oznaczających ruch pochodzą*, np. umgehen, er iſt ſchlecht mit ihm umgegangen źle się z nim obszedł, auf(unter)gehen, die Sonne war ſchon auf(unter)gegangen słońce już było weszło, zaszło; nacheilen, nachlaufen, warum biſt du ihm nicht nachgeeilt, nachgelaufen? czemu niepobiegłeś za nim?

Wyjmują się: tanzen tańczyć, hinken kuleć, hüpfen, ſpringen skakać wciąż, które czasują się ze słowem haben, np: haſt du getanzt? tańczyłżeś? die Kinder haben vor Freude gehüpft dzieci skakały z radości.

Uwaga. Niektóre słowa czasują się raz ze słowem haben, drugi raz ze słowem sein, w miarę jak czynne, albo nijakie mają znaczenie, np: ich bin vor ihm niedergekniet ukląkłem przed nim, ich habe gekniet klęczałem; ich habe ein wildes Pferd geritten jechałem na dzikim koniu, ich bin oft nach W. geritten często jeździłem do W. Der Fuhrmann hat umgeworfen furman wywrócił, der Wagen ist umgeworfen wóz się wywrócił; wir sind zu euch geeilt spieszyliśmy się do was, ihr habt mit der Arbeit nicht sehr geeilt nie bardzo pospieszyliście się z robotą. Wer hat dich erschreckt? kto cię przestraszył? Ich bin nicht erschrocken nie przeląkłem się; er hat Manchen ins Unglück gestürzt nie jednego w nieszczęście pogrążył, er ist vom Pferde gestürzt spadł z konia; er ist in den Graben gesprungen w rów skoczył, er hat die ganze Nacht gesprungen.

III. *Ze słowem* werden czasują się wszystkie słowa czynne na stronie biernéj, np loben chwalić, ich werde gelobt mnie chwalą, du wurdest gelobt ciebie chwalono, er ist gelobt worden pochwalono go.

2) Wiele słów nijakich i zaimkowych w polskim języku, które w niemieckim przez przymiotnik albo przysłówek i słowo werden tłumaczą się np: alt werden zestarzeć się, wie alt ist er geworden!? jakże się zestarzał! jakiego doszedł wieku? grau werden osiwieć, meine Haare sind grau geworden moje włosy osiwiały, krank werden zamiast erkranken, er ist krank geworden (erkrankt) zachorował.

3) Słowa nijakie w znaczeniu nieosobistém, np. es wird gegangen chodzą, es wurde alle Tage nach B. gefahren und daselbst getanzt co dzień jeżdżono do B. i tamże tańczono.

§. 66. *O czasowaniu słów foremnych.*

(Von der Abwandlung der regelmäßigen Zeitwörter).

Wszystkie słowa jakiegobądź gatunku kończą się w trybie bezokolicznym na en, np. laufen biegać, dre-

ben kręcić, albo też na same n, gdy przed n stoi l lub r, np: ſtreicheln głaskać, fordern żądać.

Słowa foremne zowią się te, które przez wszystkie czasy i tryby zachowują samogłoskę pierwotną czyli przedostatnią trybu bezokolicznego.

W czasie teraźniejszym trybu oznajmującego kończy się 1sza osoba liczby pojedynczej na e, 2ga na ſt albo eſt, 3cia na t albo et, w liczbie mnogiej zaś 1sza i 3cia na en, a 2ga na t, albo et np: lernen, ich lerne, du lernſt, er lernt, wir lernen, ihr lernet, ſie lernen. Takaż odmiana jest i dla czasu teraźniejszego trybu łączącego, z tą różnicą, że 3cia osoba liczby pojedynczej nie kończy się na t, lecz na e, np. ich will, daß er lerne, chcę żeby się uczył. W czasie przeszłym niedokonanym kończą się słowa foremne na te, zachowując te same końcówki co w czasie teraźniejszym, wyjąwszy osobę 3cią l. p. która jest jak 1sza np. ich lernte, du lernteſt, er lernte, wir lernten, ihr lerntet, ſie lernten.

Imiesłów bierny (to jest imiesłów czasu przeszłego dokonanego daß leidende Mittelwort) kończy się na et lub przez skrócenie na t, zamieniając końcówkę en, trybu bezokolicznego na et, lub t, i dodając na początku słowa zgłoskę ge, np. loben gelobet albo gelobt, fordern gefordert.

Uwaga. Zgłoska ge nie dodaje się imiesłowom biernym 1) w słowach cudzoziemskich na iren, np: ſtudiren uczyć się ſtudirt, exerciren ćwiczyć się exercirt, krepiren zdychać krepirt. 2) W słowach złożonych z cząstek nierozdzielnych (zobacz §. 73 str. 169). np. erzählen opowiadać, erzählt, bereden obmawiać, beredet; überſetzen tłomaczyć überſetzt, enterben wydziedziczyć enterbt.

Czas przeszły dokonany składa się ze słowa posiłkowego haben lub ſein czasu teraźniejszego, tego trybu którego potrzeba (to jest oznajmującego albo łączącego) i z imiesłowu biernego słowa głównego, to jest tego słowa, które czasujemy), np. ich habe gelernt, uczyłem się; ich bin (ſei) gereiſet pojechałem.

Czas zaprzeszły składa się ze słowa posiłkowego haben lub ſein czasu niedokonanego, i z imiesłowu biernego słowa głównego, np. ich hatte (hätte) gelobt, byłem (byłbym) pochwalił; er war (wäre) gereiſet był (byłby) pojechał.

Czas przyszły pierwszy składa się ze słowa posiłkowego werden czasu teraźniejszego i z trybu bezokolicznego słowa głównego, np. ich werde arbeiten, fahren, będę pracował, jechał. Jeżeli zaś ma być *czas przyszły drugi*, bierze się zamiast trybu bezokolicznego imiesłów bierny słowa głównego, dodając jeszcze haben lub ſein, stósownie do użycia słowa posiłkowego (§. 65), z jakiém słowo główne czasuje się, np. daß du wirſt (werdeſt) gelobt haben, gereiſet ſein że pochwalisz, pojedziesz.

Czas warunkowy formuje się tak, jak przyszły z tą różnicą, że słowo werden jest w czasie niedokonanym trybu łączącego, np. ich würde loben, reiſen chwaliłbym, jechałbym; ich würde gelobt haben, gereiſet ſein byłbym pochwalił, pojechał.

Tryb rozkazujący tworzy się z trybu bezokolicznego, odrzucając n, np loben, lobe chwal!

Imiesłów czasu teraźniejszego formuje się z trybu bezokolicznego dodając na końcu głoskę d, np. loben, lobend chwaląc.

Słowa foremne czasują się tylko podług jednéj formy przy pomocy słowa haben albo ſein; słowa zaś czynne na stronie biernéj ze słowem werden.

§. 67. *Wzór czasowania słów czynnych foremnych.*

Tryb oznajmujący	Tryb łączący.
Czas teraźniejszy.	
Ich lobe chwalę.	Ich lobe chwalę, abym chwalił.
du lobeſt (lobſt) chwalisz.	du lobeſt.
er (ſie, es) lobet (lobt) chwali.	er lobe.
Wir loben chwalemy.	Wir loben.
ihr lobet (lobt) chwalicie.	ihr lobet.
ſie loben chwalą.	ſie loben.

Czas przeszły niedokonany.

Ich lobte chwaliłem.	Ich lobete chwaliłem, chwaliłbym.
du lobteſt.	du lobeteſt.
er lobte.	er lobete.
Wir lobten.	Wir lobeten.
ihr lobtet.	ihr lobetet.
ſie lobten.	ſie lobeten.

Czas przeszły dokonany.

Ich habe	gelobt.	pochwaliłem.	Ich habe	gelobet.	pochwaliłem.
du haſt			du habeſt		
er hat			er habe		
Wir haben			Wir haben		
ihr habet			ihr habet		
ſie haben.			ſie haben		

Czas zaprzeszły.

Ich hätte	gelobt.	pochwaliłem (był).	Ich hätte	gelobt.	pochwaliłbym (był).
du hätteſt			du hätteſt		
er hätte			er hätte		
Wir hätten			Wir hätten		
ihr hättet			ihr hättet		
ſie hätten			ſie hätten		

Czas przyszły pierwszy.

Ich werde	loben.	będę chwalił.	Ich werde	loben.	chwalić będę.
du wirſt			du werdeſt		
er wird			er werde		
Wir werden			Wir werden		
ihr werdet			ihr werdet		
ſie werden			ſie werden		

Czas przyszły drugi.

Ich werde	haben.	pochwalę.
du wirſt		
er wird		
Wir werden	gelobt	
ihr werdet		
ſie werden		

Ich werde	haben.	pochwalę.
du werdeſt		
er werde		
Wir werden	gelobt	
ihr werdet		
ſie werden		

Czas 1szy warunkowy.

Ich würde	loben.	chwaliłbym
du würdeſt		
er würde		
Wir würden		
ihr würdet		
ſie würden		

Czas 2gi warunkowy.

Ich würde	haben.	pochwa-
du würdeſt		liłbym
er würde		był.
Wir würden	gelobt	
ihr würdet		
ſie würden		

Tryb rozkazujący.

Lobe chwal.
lobe er (ſie, es), albo
möge er, (laß ihn) loben.
niech chwali.
Loben wir, albo
laßt uns loben chwalmy.
lobet chwalcie.
(loben Sie chwal Pan.)
loben ſie albo
mögen ſie loben niech chwalą.

Tryb bezokoliczny.

C. t. loben, zu loben chwalić, um zu loben aby chwalić, ohne zu loben nie chwaląc.
C. p. gelobt haben, gelobt (zu) haben, żem pochwalił, ohne gelobt zu haben nie pochwaliwszy.

Imiesłowy.

Czasu teraźniejszego: lobend chwalący.
Czasu przyszłego: zu lobend mający być chwalony.
Czasu przeszłego: gelobt pochwalony.

§. 68. *Wzór czasowania słów czynnych, np.* loben *na stronę bierną.*

Wzór czasowania słów czynnych, zastępującego konjugacyę łacińską bierną.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

Osobiście.		*Nieosobiście*
Ich werde du wirſt er (ſie,es)wird Wir werden ihr werdet ſie werden	gelobt. jestem (bywam) chwalony.	Man lobt mich chwalą mnie. man lobt dich chwalą ciebie. man lobt ihn (ſie, es) chwalą go (ją, je). man lobt uns chwalą nas. man lobt euch chwalą was. man lobt ſie chwalą ich, je.

Czas przeszły niedokonany.

Ich wurde du wurdeſt er wurde Wir wurden ihr wurdet ſie wurden	gelobt. byłem chwalony.	Man lobte mich chwalono mnie. man lobte dich. man lobte ihn (ſie, es). man lobte uns. man lobte euch. man lobte ſie.

Czas przeszły dokonany.

Ich bin du biſt er iſt Wir ſind ihr ſeid ſie ſind	gelobt worden. byłem pochwalony.	Man hat mich man hat dich man hat ihn Man hat uns man hat euch man hat ſie	gelobt. pochwalono mnie.

Czas zaprzeszły.

Ich war	gelobt worden.	byłem (był) pochwalony.	Man hatte mich	gelobt.	pochwalono mnie (było).
du warst			man hatte dich		
er war			man hatte ihn		
Wir waren			Man hatte uns		
ihr waret			man hatte euch		
sie waren			man hatte sie		

Czas przyszły piérwszy.

Ich werde	gelobt werden.	będę chwalony.	Man wird mich	loben.	chwalić mnie będą.
du wirst			man wird dich		
er wird			man wird ihn		
Wir werden			Man wird uns		
ihr werdet			man wird euch		
sie werden			man wird sie		

Czas przyszły drugi.

Ich werde gelobt	worden sein.	będę pochwalony.	Man wird mich	gelobt haben.	mnie pochwalą.
du wirst gelobt			man wird dich		
er wird gelobt			man wird ihn		
Wir werden gelobt			Man wird uns		
ihr werdet gelobt			man wird euch		
sie werden gelobt			man wird sie		

Czas warunkowy piérwszy.

Ich würde	gelobt werden.	byłbym chwalony.	Man würde mich	loben.	chwalono-by mnie.
du würdest			man würde dich		
er würde			man würde ihn		
Wir würden			Man würde uns		
ihr würdet			man würde euch		
sie würden			man würde sie		

Czas warunkowy drugi.

Ich würde	gelobt werden sein.	byłbym był pochwalony.	Man würde mich	gelobt haben.	byliby mnie pochwalili.
du würdest			man würde dich		
er würde			man würde ihn		
Wir würden			Man würde uns		
ihr würdet			man würde euch		
sie würden			man würde sie		

Tryb rozkazujący.

Werde gelobt bądź chwalony.

werde er (sie, es) gelobt, albo möge er lub laß ihn } gelobt werden } niech będzie chwalony.

werden wir gelobt, albo laßt uns gelobt werden } bądźmy chwaleni.

werdet gelobt bądźcie chwaleni.

mögen sie gelobt werden niech będą chwaleni.

Man lobe mich (dich, ihn, sie, es, uns, euch, sie, Sie) albo möge man mich (dich i t. d.) loben niech mnie (ciebie, jego, ją, je, nas, was, ich, je, PP.) chwalą.

Tryb łączący.

Czas teraźniejszy.

Daß ich gelobt werde	lobe.	że jestem, żebym był chwalony.	Daß man mich	lobe.	żeby mnie chwalono.
daß du gelobt werdest.			daß man dich		
daß er gelobt werde.			daß man ihn		
Daß wir gelobt werden.	lobe.		Daß man uns	lobe.	żeby nas chwalono.
daß ihr gelobt werdet.			daß man euch		
daß sie gelobt werden.			daß man sie.		

Czas przeszły niedokonany.

Daß ich gelobt würde		żebym był chwalony.
daß du gelobt würdeſt.		
daß er gelobt würde.		
Daß wir gelobt würden,		
daß ihr gelobt würdet.		
daß ſie gelobt würden.		
Daß man mich	loben	żeby mnie chwalono.
daß man dich		
daß man ihn		
Daß man uns		
daß man euch		
daß man ſie		

Czas przeszły dokonany.

Daß ich ſei	gelobt worden	że byłem pochwalony.
daß du ſeiſt		
daß er ſei		
Daß wir ſein		
daß ihr ſeiet		
daß ſie ſein		
Daß man mich	gelobt habe	że mnie pochwalono.
daß man dich		
daß man ihn		
Daß man uns		
daß man euch		
daß man ſie		

Czas zaprzeszły.

Daß ich wäre	gelobt worden	że byłbym (był) pochwalony.
daß du wäreſt		
daß er wäre		
Daß wir wären		
daß ihr wäret		
daß ſie wären		
Daß man mich	gelobt hätte	żeby mnie byli pochwalili.
daß man dich		
daß man ihn		
Daß man uns		
daß man euch		
daß man ſie		

Czas przyszły pierwszy.

Daß ich werde	gelobt werden	żebędę chwalony.
daß du werdeſt		
daß er werde		
Daß wir werden		
daß ihr werdet		
daß ſie werden		
Daß man mich	loben werde	że mnie będą chwalili.
daß man dich		
daß man ihn		
Daß man uns		
daß man euch		
daß man ſie		

Czas przyszły drugi.

Daß ich werde	gelobt worden sein.	będę pochwalony.	Daß man mich	werde gelobt haben.	że mnie pochwalą.
daß du werdeſt			daß man dich		
daß er werde			daß man ihn		
Daß wir werden			Daß man uns		
daß ihr werdet			daß man euch		
daß ſie werden			daß man ſie		

Tryb bezokoliczny.

Czas teraźniéjszy: gelobt (zu) werden być chwalonym, um gelobt zu werden aby być chwalonym.
ohne gelobt zu werden nie będąc chwalonym.

Czas przeszły: gelobt worden (zu) ſein że byłem pochwalony, um gelobt worden zu ſein aby być pochwalonym, ohne gelobt worden zu ſein nie zostawszy pochwalonym.

Imiesłów bierny: gelobt pochwalony.

§. 69. *Wzór czasowania słów nijakich foremnych.*

Tryb oznajmujący. Tryb łączący

Czas teraźniéjszy.

Ich reiſe jadę	Ich reiſe jadę, żebym jechał
du reiſeſt jedziesz	du reiſeſt
er reiſt—reiſet jedzie	er reiſe
Wir reiſen jedziemy	Wir reiſen
ihr reiſet jedziecie	ihr reiſet
ſie reiſen jadą	ſie reiſen

Czas przeszły niedokonany.

Ich reiſete (reiſte) jechałem.	Ich reiſete jechałem (jechałbym).
du reiſeteſt (reiſteſt).	du reiſeteſt.
er reiſete (reiſte).	er reiſete.
Wir reiſeten (reiſten).	Wir reiſeten.
ihr reiſetet (reiſtet).	ihr reiſetet.
ſie reiſeten (reiſten).	ſie reiſeten.

Czas przeszły dokonany.

Ich bin du biſt er iſt Wir ſind ihr ſeid ſie ſind	pojechałem. gereiſet.	Ich ſei du ſeiſt er ſei Wir ſein ihr ſeiet ſie ſein	pojechałem. gereiſet.

Czas zaprzeszły.

Ich war du warſt er war Wir waren ihr waret ſie waren	pojechałem był. gereiſet.	Ich wäre du wäreſt er wäre Wir wären ihr wäret ſie wären	byłbym pojechał. gereiſet.

Czas przyszły piérwszy.

Ich werde du wirſt er wird Wir werden ihr werdet ſie werden	będę jechał. reiſen.	Ich werde du werdeſt er werde Wir werden ihr werdet ſie werden	pojadę reiſen.

Czas przyszły drugi.

Ich werde			Ich werde		
du wirſt			du werdeſt		
er wird			er werde		
Wir werden	gereiſet ſein.	pojadę.	Wie werden	gereiſet ſein.	pojadę.
ihr werdet			ihr werdet		
ſie werden			ſie werden		

Cz. warunkowy pierwszy.

Ich würde		
du würdeſt		
er würde		
Wir würden	reiſen.	jechałbym.
ihr würdet		
ſie würden		

Cz. warunkowy drugi.

Ich würde		
du würdeſt		
er würde		
Wir würden	gereiſet ſein.	byłbym pojechał.
ihr würdet		
ſie würden		

Tryb rozkazujący.

Reiſe jedź.

reiſe er (ſie, es), albo
möge er (laß ihn) reiſen } niech jedzie.

reiſen wir, albo)
laßt uns reiſen) jedźmy.

reiſet jedźcie.

reiſen ſie, albo)
mögen ſie reiſen) niech jadą.

Tryb bezokoliczny.

Czas teraźniejszy.

Reiſen
zu reiſen } jechać.

um zu reiſen aby jechać, ohne zu reiſen nie jadąc.

Czas przeszły.

Gereiſet ſein } żem pojechał.
gereiſet zu ſein }
ohne gereiſet zu ſein nie pojechawszy.

Imiesłowy.

Czasu teraźniejszego.

Reiſend jadąc, podróżując.

Czasu przeszłego.

Gereiſet który jeździł, podróżował.

Wzór czasowania słów foremnych, np. lernen uczyć się *ze słowem posiłkowém* haben *czterema sposobami.*

I. Twierdząc bejahend.	II. Przecząc verneinend.	III. Pytając się fragend.	IV. Pytając się i przecząc fragend und verneinend.
TRYB OZNAJMUJĄCY.			
Czas teraźniejszy.			
Ich lerne uczę się.	Ich lerne nicht nie uczę się.	Lerne ich? uczęż się?	Lerne ich nicht? nieuczęż się?
Czas przeszły niedokonany.			
Ich lernte uczyłem się.	Ich lernte nicht nie uczyłem się.	Lernte ich? uczyłżem się?	Lernte ich nicht? nie uczyłżem się?
Czas przeszły dokonany.			
Ich habe gelernt nauczyłem się.	Ich habe nicht gelernt nie nauczyłem się.	Habe ich gelernt? nauczyłżem się?	Habe ich nicht gelernt? nie nauczyłżem się?
Czas zaprzeszły.			
Ich hatte gelernt nauczyłem się był.	Ich hatte nicht gelernt nie nauczyłem się był.	Hatte ich gelernt? nauczyłżem się był?	Hatte ich nicht gelernt? nie nauczyłżem się był?
Czas przyszły pierwszy.			
Ich werde lernen będę się uczył.	Ich werde nicht lernen nie będę się uczył.	Werde ich lernen? będęż się uczył?	Werde ich nicht lernen? nie będęż się uczył?
Czas przyszły drugi.			
Ich werde gelernt haben nauczę się.	Ich werde nicht gelernt haben nie nauczę się.	Werde ich gelernt haben? nauczęż się?	Werde ich nicht gelernt haben? czyż się nie nauczę?
Czas warunkowy pierwszy.			
Ich würde lernen uczyłbym się.	Ich würde nicht lernen nie uczyłbym się.	Würde ich lernen? uczyłżebym się?	Würde ich nicht lernen? nie uczyłżebym się?
Czas warunkowy drugi.			
Ich würde gelernt haben byłbym się nauczył.	Ich würde nicht gelernt haben nie byłbym się uczył.	Würde ich gelernt haben? byłżebym się uczył?	Würde ich nicht gelernt haben? niebyłżebym się uczył?

TRYB ŁĄCZĄCY.

Twierdząc.	Przecząc.

Czas teraźniejszy.

Daß ich lerne żebym się uczył.	daß ich nicht lerne żebym się nie uczył.

Czas przeszły niedokonany.

daß ich lernete żebym się uczył.	daß ich nicht lernete żebym się nie uczył.

Czas przeszły dokonany.

daß ich gelernet habe żem się nauczył.	daß ich nicht gelernet habe żem się nie nauczył.

Czas zaprzeszły.

daß ich gelernet hätte żebym się był nauczył.	daß ich nicht gelernet hätte żebym się nie był uczył.

Czas przyszły piérwszy.

daß ich lernen werde że się uczyć będę.	daß ich nicht lernen werde że się nie będę uczył.
daß du lernen werdeſt ꝛc.	daß du nicht lernen werdeſt.

Czas przyszły drugi.

wenn ich werde gelernt haben gdy się nauczę.	wenn ich nicht werde gelernt haben gdy się nie nauczę.

TRYB ROZKAZUJĄCY.

Twierdząc.	Przecząc.
Lerne ucz się.	Lerne nicht nie ucz się.
Lerne er (ſie es), albo möge er (laß ihn, ſie, es) lernen niech się uczy.	Lerne er nicht, albo möge er (laß ihn) nicht lernen niech się nie uczy.
Lernen wir, albo laßt uns lernen uczmy się.	Lernen wir nicht, albo laßt uns nicht lernen nie uczmy się.
Lernet uczcie się.	Lernet nicht nie uczcie się.
(Lernen Sie ucz się Pan), mögen ſie lernen niech się uczą.	(Lernen Sie nicht nie ucz się Pan), mögen ſie nicht lernen niech się nie uczą.

TRYB BEZOKOLICZNY.

(zu, um zu) lernen uczyć się, gelernt (zu) haben że się uczył.	nicht (zu, um nicht zu) lernen nie uczyć się, ohne zu lernen nie ucząc się, nicht gelernt zu haben, albo ohne gelernt zu haben nie nauczywszy się.

IMIESŁOWY.

Lernend ucząc się, gelernt który się uczył.

§. 70. *O czasowaniu słów zaimkowych i zwrotnych.* (Von den zurückführenden und rückzielenden Zeitwörtern).

W języku polskim zaimek *się*, *sobie* ſich, używa się nieodmiennie przy każdéj osobie, w niemieckim zaś odmienia się odpowiednie każdéj osobie i liczbie.

Uważać więc należy, iż przy słowach osobistych istotnie zaimkowych rządzących po większéj części w obu językach przypadkiem 2gim rzeczy lub osoby (str. 192. III.) np. ſich der Armuth ſchämen wstydzić się ubóstwa, ſich des Kummers entſchlagen pozbyć się kłopotu, tudzież

przy słowach zwrotnie użytych, np. ſich müde gehen—ſtehen zmordować się chodzeniem, staniem, ſich krank arbeiten zamęczyć się pracą, *zaimek się* tłumaczy się w niemieckim przez przypadek 4ty zaimków osobistych, stósownie do osób i liczb, to jest:

w liczbie pojedynczéj ich—mich, du—dich, er(ſie, es)—ſich.

w liczbie mnogiéj wir—uns, ihr—euch, ſie—ſich.

Zaimek zaś *sobie* wyraża się przy słowach rządzących przypadkiem 4tym (a z przeczeniem 2gim) przez przypadek 3ci zaimków osobistych, to jest:

w liczbie pojedynczéj ich—mir, du—dir, er—ſich.

w liczbie mnogiéj wir—uns, ihr—euch, ſie—ſich.

np. ſich etwas—eine Sache anmaßen przywłaszczyć sobie co—jaką rzecz, ſich eine Gnade erbitten uprosić sobie jaką łaskę, *wyjąwszy* ſich erinnern *przypomnieć sobie*, gdzie *sobie* tłumaczy się jak *się* przez przypadek 4ty np. ich erinnere mich noch an jenen Tag (jeneś Tageś).

Wzór

na słowa ſich ſchämen z przypadkiem 4tym, ſich einbilden z przypadkiem 3cim.

Tryb oznajmujący.

Czas teraźniejszy.

Ich ſchäme mich wstydzę się.	Ich bilde mir ein wystawiam sobie.
du ſchämſt dich wstydzisz się.	du bildeſt dir ein.
er (ſie, es) ſchämt ſich wstydzi się.	er (ſie, es) bildet ſich ein.
Wir ſchämen uns wstydzimy się.	Wir bilden uns ein.
ihr ſchämet euch wstydzicie się.	ihr bildet euch ein.
ſie ſchämen ſich wstydzą się.	ſie bilden ſich ein.

Czas przeszły niedokonany.

Ich schämte mich wstydziłem się.	Ich bildete mir ein wystawiałem sobie.
du schämteſt dich.	du bildeteſt dir ein.
er schämte ſich.	er bildete ſich ein.
Wir schämten uns.	Wir bildeten uns ein.
ihr schämtet euch.	ihr bildetet euch ein.
ſie schämten ſich.	ſie bildeten ſich ein.

Czas przeszły dokonany.

Ich habe mich geſchämt zawstydziłem się.	Ich habe mir eingebildet wystawiłem sobie.
du haſt dich geſchämt.	du haſt dir eingebildet.
er hat ſich geſchämt	er hat ſich eingebildet.
Wir haben uns geſchämt.	Wir haben uns eingebildet.
ihr habet euch geſchämt.	ihr habet euch eingebildet.
ſie haben ſich geſchämt.	ſie haben ſich eingebildet.

Czas zaprzeszły.

Ich hatte mich / du hatteſt dich / er hatte ſich / Wir hatten uns / ihr hattet euch / ſie hatten ſich } geſchämt. zawstydziłem się (był)

Ich hatte mir / du hatteſt dir / er hatte ſich / Wir hatten uns / ihr hattet euch / ſie hatten ſich } eingebildet. wystawiałem (był) sobie.

Czas przyszły pierwszy i drugi.

Ich werde mich ſchämen (geſchämt haben) będę się wstydził (zawstydzę się)	Ich werde mir einbilden (eingebildet haben) będę sobie wystawiał (wystawię sobie)

Czas warunkowy pierwszy i drugi.

Ich würde mich ſchämen (geſchämt haben) wstydziłbym się (byłbym się wstydził).	Ich würde mir einbilden (eingebildet haben) wystawiałbym sobie (byłbym sobie wystawił.

Tryb rozkazujący.

Schäme dich wstydź się.	Bilde dir ein wystaw sobie.
möge er sich schämen niech się wstydzi.	möge er sich einbilden niech sobie wystawi.
Schämen wir uns wstydźmy się.	Bilden wir uns ein wystawmy sobie.
schämet euch wstydźcie się.	bildet euch ein wystawcie sobie.
mögen sie sich schämen niech się wstydzą.	mögen sie sich einbilden niech sobie wystawią.

Tryb bezokoliczny.

Czas teraźniejszy.	*Czas przeszły*
sich (zu) schämen, sich einbilden, einzubilden.	sich geschämt, sich eingebildet (zu) haben.

Imiesłowy: sich schämend wstydząc się, geschämt; sich einbildend wystawiając sobie, eingebildet.

Uwagi. 1. Sich schämen prócz zaimka sich ma zupełną konjugacyą formy czynnéj; zaś sich einbilden jest do tego jeszcze słowem złożonem, (o których czasowaniu zobacz §. 73. str. 169).

2. Nie wszystkie słowa zaimkowe u niemców są takiemi i u polaków, i na odwrót, np: sich getrauen śmieć, sich bedienen używać, sich verstellen udawać, es schickt sich nicht nieprzystoi; przeciwnie lernen uczyć się, beichten spowiadać się, fragen pytać się, heißen nazywać się i t. d.

3. Wszystkie słowa czynne mogą się użyć i zwrotnie (rückzielend) gdy czynność ich przechodzi na przedmiot czyli przypadek 4szy np. schlagen bić, sich schlagen bić się, ich schlage mich, du schlägst dich i t. d. podobnie waschen, sich waschen myć się, kränken, sich kränken martwić się; baden, sich baden kąpać się.

§. 71. O *czasowaniu słów nieosobistych* (Von den unperſönlichen Zeitwörtern).

Słowa, bądź istotnie nieosobiste, bądź w znaczeniu nieosobistém wzięte, używają się tylko w trzeciéj osobie liczby pojedynczéj, przez wszystkie czasy i tryby z zaimkiem nieodmiennym eś; albo z zaimkiem man, gdy czynność odnosi się do osób nie wyszczególnionych.

Wzór czasowania.

Tryb oznajmujący.	Tryb łączący.
Cz. ter. Es donnert grzmi.	eś donnere.
Cz. p. nied. eś donnerte.	eś donnerte.
Cz. p. dok. eś hat gedonnert.	eś habe gedonnert.
Cz. zaprz. eś hatte gedonnert.	eś hätte gedonnert.
Cz. przy. 1. er wird donnern.	eś werde donnern.
Cz. przy. 2. eś wird gedonnert haben.	eś werde gedonnert haben.
War. 1. eś würde donnern.	War. 2. eś würde gedonnert haben.

Tryb rozkazujący.	Tryb bezokoliczny.
eś donnere, albo möge eś donnern niech grzmi.	(zu) donnern, gedonnert (zu) haben.

Imiesłowy.

Cz: teraźniéjszego: donnernd. Cz: przeszłego: gedonnert.

Uwagi. Słowa nieosobiste albo są *foremne*, jak:

eś hagelt grad pada.	eś blitzet błyska się.
eś reift szron pada.	eś riefelt mży.
eś regnet deszcz pada.	eś ſtürmt wicher wieje.

es ſchneiet śnieg pada.	es dämmert mroczeje.
es thauet rosa pada.	es taget dnieje.
es nebelt mgła pada.	

albo *nieforemne*, jak: es friert marznie, es fror, es hat gefroren marzło; geſchehen stać się, es geſchieht, es geſchah, es iſt geſchehen stało się.

albo *zaimkowe lub zwrotne*, jak: es geziemt ſich przystoi, es ereignet ſich, es trägt ſich zu zdarza się; es ſagt ſich leicht łatwo się to mówi, es ſitzt ſich bequem wygodnie siedzieć; albo *na stronie biernéj*, jak: es wird (es wurde) geſpielt und getanzt zamiast man ſpielte und tanzte grali i tańczyli; es wird geſprochen, erzählt, zamiast man ſpricht, man erzählt mówią, powiadają.

nakoniec *rządzące przypadkiem* 3 lub 4 zaimka osobistego, albo rzeczy np. es ahnet mir, es hatte mir geahnet przeczuwałem; es befremdet mich dziwno mi.

§. 72. *O czasowaniu słów nieforemnych* (Von der Abwandlung der unregelmäßigen Zeitwörter).

Słowami nieforemnemi nazywają się te, które odstępują od prawideł, podług jakich czasują się foremne. Poznać je można po następujących cechach;

1) Że w drugiéj i trzeciéj osobie, (a rzadko w piérwszéj, i to tylko w szeregu 1.) liczby pojedynczéj czasu teraźniéjszego trybu oznajmującego samogłoska pierwotna, to jest przedostatnia trybu bezokolicznego, często na inną się zamienia, np: ſchlagen bić, ich ſchlage biję, du ſchlägſt bijesz, er ſchlägt bije; ſehen widzieć, ich ſehe, du ſiehſt, er ſieht; wiſſen wiedzieć, ich weiß du weißt, er weiß.

2) Że czas przeszły niedokonany trybu oznajmującego nie kończy się na te, (wyjąwszy słowa do szeregu pierwszego należące), lecz zawsze jest jednozgłoskowy, w którym przedostatnia samogłoska trybu bezokolicznego zamieniona jest na inną, np. geben dać, ich gab dałem; fliehen uciekać, ich floh uciekałem; ſchlagen bić, ich ſchlug biłem.

3) Że imiesłów bierny nie kończy się na et lub t, lecz na en, (wyjąwszy słowa szeregu piérwszego),

np. geben dać, gegeben; ſchreiben pisać, geſchrieben; fliehen uciekać, geflohen.

Słowa nieforemne dzielą się na sześć szeregów, w miarę jak w czasie przeszłym niedokonanym trybu oznajmującego samogłoskę przedostatnią zmieniają.

Podług szeregu I, kończą się w czasie przeszłym niedokonanym na te, np. wiſſen wiedzieć, ich wußte; denken myśleć, ich dachte; können módz, ich konnte.

W szeregu II, zamieniają w tymże czasie samogłoskę przedostatnią trybu bezokolicznego na a, np. liegen leżeć, ich lag; ſitzen siedzieć, ich ſaß; bitten prosić, ich bat.

W szeregu III, zamieniają w czasie przeszłym niedokonanym samogłoskę przedostatnią trybu bezokolicznego na dwugłoskę ie, np: ſchweigen milczeć, ich ſchwieg; bleiben zostać, ich blieb; halten trzymać, ich hielt.

W szeregu IV, na samogłoskę i, np. ſchneiden krajać, ich ſchnitt; gehen iść, ich ging; leiden cierpieć, ich litt.

W szeregu V, na o, np. heben podnosić, ich hob; biegen giąć, ich bog; ziehen ciągnąć, ich zog.

W szeregu VI, na u, np. graben kopać, ich grub; ſchlagen bić, ich ſchlug; tragen nieść, ich trug.

Uwagi. 1. Tryb rozkazujący formuje się w słowach nieforemnych zmieniających piérwotną samogłoskę e, w drugiéj i trzeciéj osobie liczby pojedynczéj na ie, albo i, *odrzucając* ſt, np. geben, du giebſt, er giebt, gieb daj; brechen łamać, du brichſt, brich łam, zresztą takie same ma zakończenie jak w słowach foremnych.

2. Liczba mnoga czasu teraźniéjszego trybu oznajmującego, cały czas teraźniéjszy trybu łączą-

cego i tryb rozkazujący, wyjąwszy osobę drugą liczby pojedynczéj, idą foremnie stosownie do trybu bezokolicznego, np. helfen pomagać.

Tryb oznajmujący.	*Tryb łączący.*
Ich helfe, du hilfſt, er hilft.	Ich helfe, du helfeſt, er helfe.

Liczba mnoga na obydwa tryby.

Wir helfen, ihr helfet, ſie helfen.

Tryb rozkazujący.

Hilf, helfe er, albo möge er helfen.	Helfen wir, albo laßt uns helfen,	Helfet, mögen ſie helfen.

3. Czas przeszły niedokonany trybu łączącego formuje się od tego samego czasu trybu oznajmującego, kreskując samogłoski a, o, u, i dodając na końcu głoskę e, np: ſchlagen ma czas przeszły niedokonany ich ſchlug biłem, a zatem w trybie łączącym tenże sam czas będzie ich ſchlüge biłbym, du ſchlügeſt, er ſchlüge, wir ſchlügen, ihr ſchlüget, ſie ſchlügen.

4. W spisie niniejszym słów nieforemnych, gdzie nie ma piérwszéj osoby wyrażonéj, tam ona jest foremna: a gdzie nie ma i drugiéj i trzeciéj osoby, tam one obiedwie foremnie się czasują. Gwiazdka (*) położona obok imiesłowu oznacza, że słowo posiłkuje się słowem ſein, krzyżyk (+), że już słowem ſein, już haben w miarę znaczenia; gdzie zaś żadnego znaku nie ma, słowo haben, przychodzi w pomoc. Znak (x) położony obok trybu bezokolicznego, wskazuje że słowo czasuje się także foremnie i jest czynném.

5. Drugi wyraz w trzeciéj kratce oznacza czas przeszły niedokonany w trybie łączącym; gdzie zaś tego wyrazu niema, tam rzeczony czas formuje się podług powyższéj uwagi trzeciéj.

Szereg 1. (Ordnung).

Tryb bezokoliczny.	Czas teraźniéjszy.	Cz. przeszły niedokonany	Imiesłów.
brennen palić się, (palić *x*)	— —	brannte, brennete.	gebrannt.
podobnie: kennen znać, nennen nazywać, irennen * biedz szybko			
bringen przynieść.	— —	brachte	gebracht.
denken myśleć	— —	dachte	gedacht.
dürfen śmieć, wolno być.	darf, darfſt, darf	durfte	gedurft.
haben mieć.	haſt, hat.	hatte	gehabt.
können módz, umieć.	kann, kannſt, kann.	konnte	gekonnt.
mögen módz.	mag, magſt, mag.	mochte	gemocht.
müſſenmusieć	muß, mußt, muß.	mußte	gemußt.
(*x*) ſenden posyłać.	— —	ſandte, ſendete.	geſandt.
podobnież: wenden	obracać (*x*)		
ſollen mieć. być powinnym.	ſoll, ſollſt, ſoll	ſollte, ſollte	geſollt.
wiſſen wiedzieć.	weiß, weißt, weiß.	wußte	gewußt.
wollen chcieć.	will, willſt, will	wollte, wollte	gewollt.

Uwagi. 1) ſollte i wollte w trybie łączącym nie kréskają się. 2) dürfen i müſſen nie mają wcale

trybu rozkazującego; zaś wollen i mögen nie mają drugiéj osoby liczby pojedynczéj tegoż trybu.

Szereg II.

Tryb bezokoliczny.	Czas teraźniejszy.	Cz. przeszły niedokonany	Imiesłów.
befehlen rozkazać.	befiehlſt, befiehlt	befahl	befohlen

podobnie: empfehlen polecić, ſtehlen kraść.

beginnen zaczynać.	— —	begann, begönne.	begonnen.

podobnie ſich beſinnen namyślać się, gewinnen wygrać, rinnen ciec, przeciekać, ſinnen myśleć, ſpinnen prząść.

bergen ocalić, kryć.	birgſt, birgt.	barg	+geborgen
berſten pękać.	— —	barſt (borſt), börſte	geborſten
binden wiązać	— —	band	gebunden

podobnie: empfinden czuć, finden znaleść, * ſchwinden schnąć, zniknąć, * verſchwinden niknąć, winden wić.

bitten prósić	— —	bat	gebeten
brechen łamać się, łamać, womitować.	brichſt, bricht	brach	+ gebrochen
dreſchen młócić.	driſcheſt, driſcht	draſch (droſch) dröſche.	gedroſchen
dringen cisnąć się, nalegać.	— —	drang	+ gedrungen

podobnie * gelingen poszczęścić się, * mißlingen nie udadź się, klingen brzmić, ringen pasować się, ſchlingen krążyć, verſchlingen połykać, ſchwingen podnieść, ſingen śpiewać, ſpringen skakać, zwingen przymuszać.

Tryb bezokoliczny.	Czas teraźniejszy.	Cz. przeszły niedokonany.	Imiesłów.
erſchrecken zlęknąć się	erſchrickſt, ckt. (przestraszyć ∞)	erſchrak	*erſchrocken
eſſen jeść	iſſeſt, iſſt	aß	gegeſſen
podobnie:	reſſen zrzeć, meſſen mierzyć, vergeſſen zapomnieć.		
gebären rodzić	— —	gebar	geboren
geben dadź	giebſt, giebt	gab	gegeben
gelten znaczyć, popłacać.	giltſt, gilt	galt	gegolten
podobnie:	vergelten wynagrodzić, ſchelten łajać.		
geneſen wyzdrowieć.	— —	genaß	*geneſen
geſchehen stać się.	es geſchieht	es geſchah	*geſchehen
helfen pomódz	hilfſt, hilft	half, hülfe	geholfen
kommen przychodzić.	— —	kam	*gekommen
leſen czytać.	lieſeſt, lieſ't	laß	geleſen
liegen leżéć	— —	lag	gelegen
nehmen brać	nimmſt, nimmt	nahm	genommen
ſchwimmen pływać.	— —	ſchwamm	*geſchwommen
ſehen widzieć	ſiehſt, ſieht	ſah	geſehen
ſein być	bin, biſt, iſt	war	*geweſen
ſitzen siedzieć	— —	ſaß	geſeſſen
ſtehen stać	— —	ſtand	geſtanden
ſterben umrzeć	ſtirbſt, ſtirbt	ſtarb, ſtürbe.	*geſtorben
podobnie ∞.	verderben psuć, werben zaciągać.		
ſinken upaśdź	— —	ſank	*geſunken
podobnie:	trinken pić, ſtinken śmierdzieć.		
thun czynić.	— —	that	gethan
treffen trafiać	triffſt, trifft	traf	getroffen
treten wstąpić nadeptać.	trittſt, tritt	trat	† getreten
werfen rzucać	wirfſt, wirft	warf, würfe	geworfen

Szereg III.

Tryb bezokoliczny.	Czas teraźniejszy.	Cz. przeszły niedokonany	Imiesłów.
blaſen dąć	bläſeſt, bläſt	bließ	geblaſen
bleiben zostać	— —	blieb	*geblieben

podobnie: reiben trzeć, ſchreiben pisać, treiben pędzić.

braten piec się (piec co ∞)		briet / bratete	gebraten
fallen upaść	fällſt, fällt.	fiel	*gefallen
gedeihen udadź się, poszczęścić się.	— —	gedieh	*gediehen

podobnie: leihen pożyczyć, ſchreien krzyczeć, ſpeien plué, verzeihen przebaczyć, zeihen obwiniać.

halten trzymać	hälſt, hält	hielt	gehalten
hauen rąbać	— —	hieb	gehauen
heißen nazywać się	— —	hieß	geheißen
laſſen kazać, pozwalać.	läſſeſt, läßt	ließ	gelaſſen
laufen biegać.	läufſt, läuft	lief	*gelaufen
meiden unikać	— —	mied	gemieden

podobnie: + ſcheiden rozstać się, oddzielać.

preiſen wielbić.	— —	prieß	geprieſen

podobnie: weiſen pokazać.

rathen radzić	(räthſt, räth ∞)	rieth	gerathen

podobnież: złożone, oprócz heirathen żenić się, które jest foremne.

ſcheinen zdawać się, świecić.	— —	ſchien	geſchienen
ſchlafen spać	ſchläfſt, ſchläft	ſchlief	geſchlafen

Trybbezokoliczny.	Czas teraźniejszy.	Cz. przeszły niedokonany	Imiesłów
ſtoßen uderzyć, złączyć się, tłuc, pchać.	ſtößeſt, ſtößt	ſtieß	+ geſtoßen
ſchweigen milczeć	— —	ſchwieg	geſchwiegen
ſteigen wstępować.	— —	ſtieg	*geſtiegen

Szereg IV.

ſich befleißen starać się, przykładać się.	— —	ich befliß mich	befliſſen

podobnie: beißen kąsać, reißen drzeć, rwać; ſchmeißen rzucać, ſchleißen drzeć np. piérze.

bleichen blednąć, (bielić np. wosk ꝛc)	— —	blich	*geblichen

podobnie: *erbleichen zblednąć, umrzeć; gleichen równać się, *ſchleichen sunąć się, ſtreichen głaskać, vergleichen porównać, *weichen ustępować, (einweichen namoczyć, jest foremne.)

fangen łapać	fängſt, fängt	fing	gefangen

podobnie. hangen wisieć, (hängen wieszać, jest foremne).

gehen iśdź	— —	ging	*gegangen
gleiten pośliznąć się.	— —	glitt	*geglitten

podobnie: *reiten konno jechać, bereiten ujeżdżać, *ſchreiten postępować, ſtreiten walczyć; (begleiten towarzyszyć, odprowadzić, jest foremne).

Tryb bezokoliczny.	Czas teraźniejszy.	Cz. przeszły niedokonany.	Imiesłów.
greifen chwytać.	— —	griff	gegriffen

podobnie: ſchleifen ostrzyć, (zburzyć, ciągnąć ꝛc) keifen kłócić się, zrzędzić, kneifen albo kneipen szczypać, pfeifen gwizdać.

leidencierpieć	— —	litt	gelitten
ſchneiden krajać.	— —	ſchnitt	geſchnitten

Szereg V.

biegen giąć	— —	bog	gebogen

podobnie: fliegen latać, lügen kłamać, trügen mylić, betrügen oszukać, wiegen ważyć, (kołysać ꝛc), bewegen nakłonić, erwägen rozważyć, ziehen ciągnąć, ſaugen ssać.

bieten cenić, podawać.	— —	bot	geboten
erküren wybrać	*nie używany*	erkor	erkoren
erſchallen brzmić	es erſchallt	es erſcholl	*erſchollen
glimmen tlećsię.	es glimmt	es glomm	geglommen

podobnie: * klimmen wdrapać się.

erlöſchen gasnąć.	erliſcheſt, erliſcht	erloſch	* erloſchen

zaś löſchen gasić, auslöſchen zagasić, są foremne.

fechten walczyć.		focht	gefochten

podobnie: flechten pleść, np. koszyki Körbe.

fliehen uciekać.	— —	floh	*geflohen
fließen płynąć ciec.	— —	floß	+ gefloſſen

podo-

Tryb bezokoliczny.	Czas teraźniejszy.	Cz. przeszły niedokonany	Imiesłów

podobnie: verdrießen przykrzyć sobie (nieosobiście); gießen lać, genießen używać, ſchießen strzelać, ſchließen zamknąć, wnioskować; ſprießen wypuszczać (latorośle).

gären fermentować	— —	gor	gegoren

podobnie: * ſchwären jątrzyć się, frieren marznąć, ſcheeren strzydz, verlieren gubić.

heben podnieść.	— —	hob	gehoben
ſchieben posuwać.	— —	ſchob	geſchoben

podobnie: * ſchnieben, ſchnauben parskać, ſtieben sypać iskry.

kriechen czołgać się	— —	kroch	* gekrochen

podobnie: riechen wąchać.

melken doić (i foremnie)	— —	molk	gemolken
quellen wytryskać	quillſt, quillt	quoll	+ gequollen

podobnie: *ſchwellen nabrzmiewać.

ſaufen pić, (chlać)	ſäufſt, ſäuft	ſoff	geſoffen
ſchmelzen topnieć, (= topić ∞)	ſchmilzeſt ſchmilzt	ſchmolz	* geſchmolzen
ſieden wrzeć, (gotować ∞)	— —	ſott	geſotten
ſchrauben śrubować.	— —	ſchrob	geſchroben

Uwaga. U poetów używają się niektóre z powyższych słów w drugiéj i trzeciéj osobie liczby pojedynczéj czasu teraźniéjszego trybu oznaj-

mującego, tudzież w trybie rozkazującym nieforemnie, jako to: biegen, beugſt, beugt, beuge zamiast biegſt, biegt, biege; podobnież bieten, beutſt, beut, beut; fliehen, fleuchſt, fleucht, fleuch; fließen, fleußeſt, fleußt, fleuß; kriechen, kreuchſt, kreucht, kreuch; lügen, leugſt, leug; triefen kapać, treufſt, treuft, treuf; ziehen, zeuchſt, zeucht, zeuch.

Szereg VI.

Tryb bezokoliczny.	Czas teraźniejszy.	Cz. przeszły niedokonany	Imiesłów.
backen piec.	bäckſt, bäckt	buck (backte ∞)	gebacken
dingen najmować, targować.	— —	dung	gedungen
fahren jechać	fährſt, fährt	fuhr	+ gefahren;
willfahren czasuje się foremnie.			
graben kopać	gräbſt, gräbt	grub	gegraben
laden ładować	— —	lud	geladen
	— —		
ſchaffen tworzyć.		ſchuf	geſchaffen
ſchaffen dostarczyć i złożone, np. verſchaffen wystarać się, idą foremnie.			
ſchinden skórę zedrzeć	— —	ſchund	geſchunden
ſchlagen bić	ſchlägſt, ſchlägt	ſchlug	geſchlagen
ſchwörenprzysięgać	— —	ſchwur	geſchworen
tragen nieść	trägſt, trägt	trug	getragen
wachſen rosnąć	wächſeſt, wächſt	wuchs	*gewachſen
waſchen prać.	wäſcheſt, wäſcht	wuſch	gewaſchen

Uwagi. 1. Falten składać, mahlen mleć, salzen solić, i + spalten łupać, pęknąć, czasują się foremnie, ale ich imiesłowy kończą się najczęściéj na en, np. mit gefaltenen Händen ze złożonemi rękami; gesalzenes Fleisch solone mięso; er hat Holz gespalten łupał drwa, Weizen gemahlen zmiółł pszenicę.

2. Słowa złożone z nieforemnych, w tym spisie nie umieszczone, czasują się jak pojedyncze.

§. 73. *O czasowaniu słów złożonych* (Von den zusammengesetzten Zeitwörtern).

Słowa złożone tak foreme, jak nieforemne są te, które prócz zwyczajnych dwóch zgłosek, mają jeszcze na początku inną zgłoskę pojedynczą lub złożoną.

Z pomiędzy takowych zgłosek przedpoczątkowych (Vorsilben) albo przyrostków, jedne są *rozdzielne* (trennbar), drugie *nierozdzielne* (untrennbar).

Do nierozdzielnych należą be, emp, ent, er, ge, hinter, miß, ver, zer, wider, a niekiedy durch, über, um, unter, voll, wieder.

Słowa złożone z takowych cząstek nierozdzielnych, nie wymawiających się z akcentem, czasują się jak niezłożone, z tą różnicą, że w imiesłowie biernym nie przybierają zgłoski ge, np. betrachten rozważać, ich betrachte, ich betrachtete, ich habe ihn genau betrachtet dobrze mu się przypatrywałem; zerreißen rozedrzeć, du zerreißest, du zerrissest, du hast das Buch zerrissen ty podarłeś książkę, du wirst es aber zerreißen ale ty ją podrzesz;

Podobne do nich słowa, lecz złożone z rzeczowników i przymiotników, jakoto: brandmarken piętnować, handhaben używać, liebkosen pieścić się, muthmaßen domyślać się, rechtfertigen usprawiedliwić, wetteifern ubiegać się z kim, frühstücken śniadanie jeść (śniadać), weissagen wróżyć, frohlocken cieszyć się i t. p. tudzież antworten odpowiadać, i urtheilen sądzić, wszystkie czasują się jak słowa niezłożone, ale w imiesłowie biernym przybierają ge, np. er hat sich gerechtfertigt usprawiedliwił się; warum hast du nicht geantwortet? dlaczego nie odpowiedziałeś?

Słowa zaś złożone z *cząstek rozdzielnych*, (jakich jest bardzo wiele, a najpospolitsze: ab, an, auf, auß, bei, dar, ein, fort, her, hin, los, mit, nach, nieder, vor, weg, zu, statt,) mają tę własność.

1. Że ich przyrostki odrywają się w czasie teraźniejszym i przeszłym niedokonanym trybu oznajmującego, tudzież w trybie rozkazującym, i przekładają się na sam koniec zdania np. aufstehen wstać, ich steh' auf, ich stand auf, steh auf.

2. Że w imiesłowie biernym przyjmują zgłoskę ge, która się kładzie nie *przed*, ale *po* przyrostku, np. abgeben oddać, abgegeben, aufstehen wstać, aufgestanden.

3. Że w trybie bezokolicznym przyimek zu (gdzie tego potrzeba wymaga) także się kładzie po przyrostku, np. ausarbeiten, auszuarbeiten, wypracować; anfangen zacząć, ma.

Cz. teraźniejszy.	*Cz. przesz. niedok.*	*Tryb rozka.*
ich fange an.	ich fing an.	fange an.
du fängst an.	du fingst an.	fangen wir an.
er fängt an.	er fing an.	fanget an.

Imiesław bierny.	*Tryb bezokoliczny.*
angefangen.	an (zu) fangen.

Przykłady.

Kiedyż mnie Pan znowu odwiedzisz?	Wann besuchen Sie mich wieder?
Ja Pana już nie raz odwiedziłem.	Ich habe Sie schon oft besucht.
Przyjm Pan moje podziękowanie.	Empfangen Sie meinen Dank.
Odebrałem dzisiaj listy.	Ich habe heute Briefe empfangen.
Róże się już rozwijają.	Die Rosen entfalten sich schon.
Kolumb odkrył wiele nowych krajów.	Columbus hat eine Menge neuer Länder entdeckt.
Boże, zmiłuj się nad nami!	Gott, erbarme dich unser!
Jak się tu Panu podoba?	Wie gefällt es Ihnen hier?
Dotąd bardzo mi się podobało.	Bis dahin hat es mir sehr gefallen.
Zostawił po sobie wielki majątek.	Er hinterließ (hat) ein großes Vermögen (hinterlassen).
Komuż zapisał swój majątek?	Wem hat er sein Vermögen vermacht?

* *
*

Kiedyż mi oddasz moje pieniądze?	Wann giebst Du mir mein Geld ab?
Oddałem je już twojemu bratu.	Ich habe es schon deinem Bruder abgegeben.
Nie jestem teraz w stanie oddać.	Ich bin jetzt nicht im Stande abzugeben.
Już zaczyna grzmieć.	Es fängt schon an zu donnern.
Źle zaczął, źle też skończy.	Er hat schlecht angefangen, er wird auch schlecht aufhören.
Gdzie tak długo bawiłeś?	Wo hast du dich so lang' aufgehalten?

Żołnierze już wysłużyli swoje lata.	Die Soldaten haben ihre Jahre schon ausgedient.
Niepogoda najwięcéj przyczyniła się do nieurodzaju.	Die üble Witterung hat das meiste zu dem Mißwachse beigetragen.
Dobra okazya mi się nastręcza.	Es bietet sich mir eine gute Gelegenheit dar.
Bardzo pięknie urządził swoje gospodarstwo.	Er hat sein Hauswesen sehr schön eingerichtet.
Bociany już odleciały.	Die Störche sind schon fortgeflogen (fortgezogen).
Nie podobna mi było, przyprowadzić go tutaj.	Es war mir unmöglich, ihn herzubringen.
Na to jego majątek nie wystarczy.	Dazu reicht sein Vermögen nicht hin.
Teraz czas, psy wypuścić.	Jetzt ist es Zeit, die Hunde los zu lassen.
Nie wziąłem z sobą pieniędzy.	Ich habe kein Geld mitgenommen.
Małpa naśladuje wszystko co widzi,	Der Affe macht alles nach, was er sieht.
Grad wszystkie jarzyny potłukł.	Der Hagel hat alle Feldfrüchte niedergeschlagen.
Przykłada się do nauk.	Er liegt den Wissenschaften ob.
Co się tam stało?	Was ist da vorgefallen?
Nieprzyjaciel odstąpił od miasta.	Der Feind ist von der Stadt weggezogen.
Woźnico, pojeżdżaj!	Kutscher, fahr' zu!
Głowa mnie boli.	Mir thut der Kopf weh.

Uwaga. Wzór czasowania słowa złożonego z cząstką rozdzielną, np. ein, umieszczony jest na stronnicy 154.

Przestroga. Pamiętać trzeba, ażeby cząstki rozdzielne wymawiały się zawsze z akcentem. (§. 4. III. str. 7).

Przykłady na wyrazy durch, über, um, unter, voll, wieder, kiedy się takowe w znaczeniu słów niajakich albo czynnych odbywają, a kiedy nie.

Durchfahren *przejeżdżać*; die Fuhrleute fahren hier immer durch furmani tędy zawsze przejeżdżają, sie fuhren durch, sie sind durchgefahren przejechali.

Durchfahren *przelecieć szybko*; der Blitz durchfährt die Luft piorun (błyskawica) przebiega powietrze; Schauer durchfuhr ihm die Glieder dreszcz przeniknął jego członki.

Durchsteigen *przełazić, przechodzić wprost*, wer ist hier durchgestiegen? kto tędy przełaził.

Durchsteigen *przechodzić na wszystkie strony*; wir haben das ganzt Gebirge durchstiegen przeszliśmy wszystkie miejsca gór.

Ueber i unter rozłączają się, gdy się dorozumiewamy rzeczy jakiéj w przypadku czwartym, albo gdy über znaczy *powyżéj*, *przez*; unter zaś *poniżéj*, *za*.

Ueberführen (lepiéj überfahren) i übersetzen *przewozić*; führe (setze) mich über (z. B. über die Weichsel) przewieź (przeprawi) mnie, (np: przez Wisłę).

Ueberführen *przekonać*, übersetzen *tłumaczyć*; ich überführe dich przekonywam cię, du übersetzest tłumaczysz.

Uebertragen *przenieść*; ich trage es über (über die Grenze przez granicę) ja to przeniosę.

Uebertragen *polecić*; die übertrage ich dies Geschäft na ciebie zdaje ten interes.

Uebernehmen *wziąść co na siebie*; nehmen Sie doch einen Mantel über (sich, den Rock) weźże Pan płaszcz (na siebie, na surdut).

Uebernehmen *podjąć* się; er übernimmt keine Geschäfte nie podejmuje się żadnych interesów.

Ueberreiten *przejechać kogo*| Ueberreiten *zmęczyć konia*;
man ritt einen Jungen über| überreite mir nur nicht das
przejechali chłopca, | Pferd tylko mi nie spędź
| (zmachaj) konia.

Unterhalten *podstawić*; halte| Unterhalten *bawić, żywić*;
das Glas unter — podstaw| ihr unterhaltet euch schlecht
szklankę. | źle się bawicie.

Um nie odrywa się, gdy jest mowa o okrążeniu a słowo oznacza poruszenie z miejsca na miejsce, jak:

Umgehen *obchodzić* się; ich| Umgehen *obejść, unikać*;
gehe nur mit guten Leuten| wir umgingen den See, obe-
um, ja tylko z dobremi lu-| szliśmy jezioro (na około).
dźmi przestaję. |

Podobnie umfahren *przejechać kogo*, umfahren *minąć*.

Voll w znaczeniu *napełnić* odrywa się, winném zaś nie, jak vollgießen nalać, gieße dem Herrn das Glas voll nalej Panu pełną szklankę; vollziehen uskutecznić, vollenden skończyć; ich vollende vollziehe es noch heute dziś jeszcze skończę (uskutecznię).

Wider *przeciwnie* nie rozłącza się, np. widerrufen, ich widerrufe es nicht nie odwołuję tego; widerstreben, und du widerstrebst noch? i ty się jeszcze opierasz? zaś wieder *znowu, powtórnie* odrywa się, wyjąwszy wiederholen powtarzać, np. wiederholen Sie es noch einmal powtórz Pan to jeszcze raz; wiedersehen, ich sah ihn nie wieder nie widziałem go już więcej; wiedergeben, ich gebe es gleich wieder zaraz oddam.

Jest nakoniec jeszcze wiele słów złożonych z cząstki miß, która już bywa nierozdzielną, już rozdzielną.

Z pomiędzy słów, w których ta cząstka jest nierozdzielną, uważać potrzeba, iż *słowa nijakie rządzące przypad*: 3cim nie przybiérają zgłoski ge w imiesłowie biernym, np: mißlingen nie powieśdź się, es mißlingt, es iſt ihm mißlungen nie udało mu się, miß-rathen nie udadź się, das Obſt iſt mißrathen owoce się nie obrodziły; podobnie mißbehagen niepostużyć, miß-verſtehen źle zrozumieć i t. d. zaś *słowa czynne rządzące przypadkiem* 4tym przybierają ge, a to przed przyrostkiem miß, jak mißbrauchen nadużywać, ihr habt meine Geduld gemißbraucht nadużyliście mojéj cierpliwości; podobnie mißbilligen zganić, mißgönnen zazdrościć, mißhandeln źle się z kim obójść, np. er hat ihn gemißhandelt i t. d.

Słowa zaś, w których rozdzielną jest ta cząstka, i *które żadnym nie rządzą przypadkiem*, przybierają w prawdzie w imiesłowie zgłoskę ge po przyrostku, ale takie rzadko się teraz używają: lepiéj bowiem zastąpić je słowami niezłożonemi z pomocą odpowiedniego przysłówka ſchlecht, falſch, fehl, nicht i t. p. np. zamiast mißhandeln w znaczeniu źle robić, grzeszyć, er handelt miß, er hat mißgehandelt, lepiej użyć ſchlecht handeln, i powiedzieć: er handelt ſchlecht, er hat ſchlecht gehandelt; podobnie zamiast mißtönen źle brzmieć (o głosie), mißgehen zbłądzić, zejść z drogi; mißglücken, mißlingen, nieszczęścić się i t. p. można użyć falſch tönen, es tönt falſch; fehl gehen, er geht fehl; nicht glücken, nicht gelingen, np. es glückte, es gelang ihm nicht, es iſt ihm nicht gelungen niepowiodło mu się.

ROZDZIAŁ XI.

O składni słowa.

(Von der Wortfügung).

§. 74. *O użyciu osób i liczb.*

Polacy zwykle zgadzają słowo z zaimkiem osobistym tylko domyślnym, u Niemców zawsze musi być wyraźny, gdy zastępuje miejsce rzeczownika w przypadku piérwszym, np: ich hoffe spodziéwam się, du weißt wiész, er ſchreibt pisze, ſie iſt reich jest bogata.

W trybie tylko rozkazującym zaimek osoby drugiéj opuszcza się, np. lerne ucz się, ſeid aufmerkſam bądźcie uważni; wyjąwszy że, jednéj szczególnie osobie coś nakazując, dla rozróżnienia jéj od innych osób, i tu kładzie się zaimek, np. geh du hin, wenn er nicht will idź ty, kiedy on nie chce.

Słowo osobiste zgadza się z przypadkiem piérwszym, zwanym inaczéj *subjektem*(*podmiotem*) w liczbie tylko i osobie, np. iſt der Menſch immer uneigennützig? jestże człowiek zawsze bezstronnym? Alle Menſchen ſind ſterblich wszyscy ludzie są śmiertelni.

Gdy do jednego *subjektu* ściąga się kilka słów jakiegobądź czasu, połączonych spójnikiem und, albo oder, *subjekt* raz tylko się kładzie, np. der Bruder ſitzt im Garten und lieſt ein Buch brat siedzi w ogrodzie i

czyta książkę. Jeżeli zaś połączone są innemi spójnikami, np. aber ale, denn bo, sondern lecz, albo przysłówkiem, wówczas w miejsce rzeczownika będącego subjektem, powtarza się zaimek osobisty, np. mein Vater iſt zwar zu Hauſe, aber er geht gleich aus, denn er hat wichtige Geſchäfte ojciec mój jest w prawdzie w domu, ale zaraz wychodzi, gdyż ma ważne interesa.

Słowo kładzie się w liczbie mnogiéj, gdy się ściąga do kilku subjektów osoby trzeciéj, np. Brod und Waſſer waren ſeine gewöhnliche Nahrung chléb i woda były zwyczajném jego pożywieniem. Geſundheit, Reichthum, Anſehen, Würden ſtehen nicht in unſerer Macht, zdrowie, bogactwo, znaczenie, dostojeństwa nie są w naszéj mocy.

Jeżeli zaś słowo należy do kilku subjektów różnych osób, kładzie się także w liczbie mnogiéj, ale zgadza się z osobą celniéjszą: pierwsza bowiem osoba przekłada się nad drugą, a druga nad trzecią, np. ich und ſie haben gleiches Recht dazu ja i ona mamy równe prawo do tego; du und ſeine Schweſter ſeid gebeten ty i jego siostra zaproszeni jesteście.

Uwaga. W ostatnim razie zwykle się przydaje jeszcze zaimek wir, ihr, stosownie do osób np. ich und ſie, wir haben; du und er, ihr habt es noch nicht erfahren ty i on, nie doświadczyliście jeszcze tego.

Kiedy słowo osobiste kładzie się przed kilkoma subjektami, zgadza się z najbliższym, np. das mußt du und er (zamiast das müſſet ihr, du und er) am beſten wiſſen, o tém ty i on najlepiéj wiedzieć powinniście.

Z zaimkiem Sie Pan, Pani i z wszelkiemi tytułami, kładzie się słowo w osobie trzeciéj liczby

mnogiéj, np. Euer Hochwohlgeboren werden verzeihen, darujesz Wielmożny Pan Dobrodziéj; Sie ſind zu gütig Pan nadto łaskaw jesteś.

Przestroga. Mówiąc o osobie nieobecnéj, słowo w liczbie mnogiéj kłaść się nie powinno, np. iſt (a nie ſind) der Herr Richter ſchon ausgegangen? czy wyszedł już Pan sędzia?

Gdy kilka słów razem mają jedno słowo posiłkowe, takowe kładzie się w miarę szyków albo przedpiérwszém albo po ostatniém słowie, np. wir haben geſpielt, getanzt, und geſungen, graliśmy, tańczyliśmy i śpiewaliśmy; wenn er ausgegangen (iſt) und noch nicht zurückgekommen iſt, kiedy wyszedł i jeszcze niepowrócił.

§. 75. *O użyciu czasów.*

Czas teraźniejszy używa się często w żywém opowiadaniu za czas przeszły, np. jetzt erklimme ich den Berg und ein tiefes Thal eröffnet ſich meinem forſchenden Auge, wtém dostaję się na górę, a głęboka dolina otwiera się przed moim śledczym wzrokiem; a najczęściéj za czas przyszły, mianowicie, gdy dwa zdania znajdują się w czasie przyszłym, np. wenn ich nach Krakau komme (zamiast kommen werde), ſo beſuche ich dich gewiß, zamiast ſo werde ich dich gewiß beſuchen, gdy do Krakowa przybędę, odwiedzę cię niezawodnie.

Czas przeszły niedokonany używa się ldd, ile razy czynność jedna jeszcze się nie skończyła, gdy inna się już zaczęła, np: er ſchlief noch, als ich zu ihm kam, jeszcze spał, gdym przyszedł do niego. 2re w opi-

sach historycznych, np. Der alte Lykas saß bei Sonnenuntergang vor seiner Hütte. Sein kleiner Sohn Mirtyl, der eben aus dem Walde kam, blieb in der Ferne stehen, und wischte sich die Augen, die er oft gen (gegen) Himmel richtete. Sędziwy Likas siedział nad zachodem słońca przed swoją chatą. Jego mały syn Mirtyl, który dopiéro z lasu powrócił, stanął zdaleka, i ocierał sobie oczy, które często ku niebu zwracał.

Czas przeszły dokonany używa się, kiedy czynność wystawiamy sobie za skończoną bez względu na inną, np. ich habe nichts gehört, nic nie słyszałem; wer hat dich gesehen? kto cię widział.

Czas zaprzeszły używa się, kiedy czynność jedna względem innéj zaczętéj już była skończoną, np. nachdem die Sonne schon untergegangen war, fuhren wir nach Hause, gdy już słońce (było) zaszło, pojechaliśmy do domu.

Czas przyszły dokonany wyraża czynność przyszłą uważaną już jak skończoną, chociaż nie jest jeszcze rozpoczęta. Za ten czas używa się niekiedy i czas przeszły dokonany, np. wenn ich den Brief werde geschrieben haben, albo (wenn ich den Brief geschrieben habe), so trage ich ihn auf die Post, gdy list napiszę, zaniosę go na pocztę.

Użycie czasów warunkowych, które się poznawają po zakończeniach *bym*, *byś*, *by*, i t. d. jest wspólne obydwom językom.

Uwaga. Za werden używa się często mögen w czasie warunkowym, a wollen w czasie przyszłym, gdy czynność zależy od woli działającego, np. ich möchte (würde) ihn loben, wenn er es ver-

diente chwaliłbym go, gdyby na to zasługiwał; wir wollen (werden) in den Garten gehen pójdziemy do ogrodu:

Co do następstwa czasów w dwóch lub więcéj zdaniach, pamiętać trzeba lód, *że po czasie teraźniejszym, zawsze się kładzie w miarę okoliczności czas teraźniéjszy, przeszły dokonany albo przyszły, i na odwrót*: 2re *po czasie przeszłym niedokonanym, przeszły niedokonany albo zaprzeszły i odwrotnie*; 3cie *po czasie warunkowym piérwszym, czas teraźniejszy trybu oznajmującego ze spójnikiem* aber, allein, *albo niedokonany przeszły trybu łączącego ze spójnikiem* wenn, *a po czasie warunkowym drugim, przeszły dokonany trybu oznajmującego, albo zaprzeszły trybu łączącego z temiż spójnikami.*

Przykłady.

Wiesz, że mu pomagam, pomogłem i pomagać będę	Du weißt, daß ich ihm helfe, geholfen habe, und helfen werde.
Alboż to nie wiedziałeś, żem mu pomagał, pomógł?	Wußteſt du denn nicht, daß ich ihm half, geholfen hatte?
Nie mogę sobie przypomnieć, żem ci kiedyś pieniędzy pożyczył.	Ich kann mich nicht beſinnen, daß ich dir jemals Geld geliehen habe.
Dziękował mi, żem go odwiedził.	Er dankte mir, daß ich ihn beſucht hatte.
Byłbym ci powiedział, gdybym cię był widział, *albo*: ale cię nie widziałem.	Ich würde es dir geſagt haben, wenn ich dich geſehen hätte, albo: aber ich habe dich nicht geſehen.

§. 86. *O użyciu trybów.*

Tryb oznajmujący używa się, gdy o czynności jakiéj mówimy z zupełną pewnością, bez względu, czy zdanie zaczyna się od spójnika lub nie, np: er verwirft meinen Rath, obgleich er weiß, daß ich es gut

meine, odrzuca moję radę, chociaż wie, że mu dobrze życzę.

II. *Tryb łączący* kładzie się ład po spójnikach daß że, damit aby, wenn jeżeli, alswenn jak gdyby, ob czyli, i po słowach znaczących: *chcieć*, *doradzać*, *kazać*, *mniemać*, *napominać*, *obawiać się*, *powątpiewać prosić*, *spodziewać się*, *zastrzegać*, *zdawać się* i t. p.; przy tych wyrażeniach bowiem wystawiamy sobie skutek zawsze niepewny, np.

Prosiłem cię, żebyś do mnie przyszedł.
Ich bat dich, daß du zu mir kämeſt.

Zdaje się, że deszcz będzie padał.
Es ſcheint, daß es regnen werde.

Wątpię, żeby powrócił.
Ich zweifle, daß er wieder komme.

Zdaje się, że wyspa Sycylia niegdyś była stałym lądem, i że się stykała z tą częścią Włoch, którą Rzymianie nazywali krainą bruttycką, później zaś przez ciaśninę sycylijską została oderwaną.
Es ſcheint, daß die Inſel Sicilien einſt feſtes Land geweſen ſei, und mit demjenigen Theile Italiens, den die Römer das bruttiſche Gebiet nannten, zuſammengehangen habe, nachher aber durch die ſiciliſche Meerenge losgeriſſen worden ſei.

Regulus powiedział, że w Rzymie nie pozostanie, w którémto mieście już nie może mieć godności szlachetnego obywatela, gdy był Afrykanom podległy.
Regulus ſagte, daß er nicht in Rom bleiben werde, in welcher Stadt er die Würde eines edlen Bürgers nicht mehr haben könne, da er den Afrikanern unterwürfig geweſen ſei.

Chcę, żeby się jeszcze lepiéj uczył.
Ich will, daß er noch beſſer lerne.

Wódz oddalił przed bitwą wszystkie konie, ażeby je-
Der Feldherr entfernte vor der Schlacht ſämmtliche Pfer-

go żołnierze mniéj o ucieczce myśleli.

Nie o jednym się zdaje, że wszystko umie, a on nic nie umie.

Gdybyś to uczynił, nie miałbyś rozumu.

Siostra prosi cię, żebyś do niéj na wieś przyjechał.

Ty chcesz, żeby cię o nic nie prosił.

Radź mu a zarazem napominaj go, żeby pilniéj i regularniéj do szkoły uczęszczał.

Pan rozkazał, żeby wszystkie stare drzewa wycięto.

Boję się, żeby się nie zdawało, jakobym ci chciał pochlebiać.

Lękam się, czyś oczekiwaniu swoich nauczycieli we wszystkiém odpowiedział.

Mogęż się spodziewać, że odtąd ściśléj nauki ojcowskie wypełniać będziesz?

Jedno tylko sobie zastrzegam, żebyś codzień był trzeźwy.

de, damit seine Soldaten weniger an die Flucht dächten.

Von vielen scheint es, als ob (als wenn) sie alles wüßten, und sie wissen gar nichts.

Wenn du dies thätest, wärest du nicht klug.

Die Schwester bittet dich, daß du zu ihr aufs Land kommest.

Du willst, daß er dich um nichts bitte.

Rathe ihm und warne ihn zugleich, daß er fleißiger und regelmäßiger die Schule besuche.

Der Herr hat befohlen, daß man alle alte Bäume aushaue.

Ich fürchte, daß es wohl gar den Anschein haben möchte, als würde ich dir schmeicheln wollen.

Ich besorge, daß du der Erwartung deiner Lehrer nicht ganz entsprochen habest.

Kann ich wohl hoffen, daß du von nun an die väterlichen Lehren genauer erfüllen werdest?

Eins nur behalte ich mir vor, daß du täglich nüchtern seiest.

2. Przytaczając swoje własne albo cudze wyrazy, nie wprost, jak były powiedziane, ale ubocznie czy to ze spójnikiem, czy bez spójnika, np. er sagt „dies wäre nicht möglich" mówił, że to być nie może; mein Bruder meldet mir: er habe das große Loos in der Lotterie gewonnen mój brat mi donosi, że wygrał wielki los na loteryi.

3. Życząc, np. Gott helfe dir! niech ci Bóg dopomoże! Ach, daß doch bald Hülfe käme! ach! żeby też prędko pomoc nadeszła!

4. Gdy za czas warunkowy piérwszy, kładziemy przeszły niedokonany trybu łączącego, a za warunkowy drugi, czas zaprzeszły tegoż trybu, np. gern gäbe ich dir, gern hätte ich dir gegeben, zamiast gern würde ich dir geben, (gegeben haben), chętniebym ci dał, (dałbym ci był).

III. *Tryb rozkazujący* używa się jak w polskim języku np. sei arbeitsam bądź pracowitym! Verachte Niemanden niepogardzaj nikim! niekiedy jednak niemcy używają imiesłowu biernego, gdy polacy rozkazują w trybie bezokolicznym, np: Achtung gegeben! aufgepaßt! uważać! still gesessen! spokojnie siedzieć!

IV. *Tryb bezokoliczny* używa się dwojako: z przyimkiem zu, i bez przyimka.

A. *Bez przyimka* używa się:

1) Przy słowach oznaczających ruch, np: er geht betteln chodzi żebrać, komm spielen pójdź grać, lege dich schlafen połóż się spać, Kinder kommt essen dzieci chodźcie jeść, er fährt (reitet) spazieren jedzie na spacer.

2) Po słowach dürfen śmieć, heißen rozkazać, helfen pomagać, können módz, lassen kazać, pozwolić, mögen módz, müssen musić, sollen być powinnym, mieć; wollen chcieć, np. ich darf es nicht wiederholen nie śmiem powtórzyć; hilf mir schreiben pomóż mi pisać, ich wollte lieber gehen als fahren wolałbym iśdź niż jechać, ich kann dir nicht helfen nie mogę ci pomódz, hilf ihm die Bürde tragen pomóż mu nieść ciężaru, laß ihn gehen puszczaj go; er mag lieber spielen als tanzen woli grać aniżeli

tańczyć, laß ihn rufen każ go zawołać, möge er in Gott ruhen niech w Bogu spoczywa.

Uwaga. Gdy które z powyższych słów ma być położone w czasie przeszłym dokonanym albo zaprzeszłym, a do niego należy jeszcze inne słowo w trybie bezokolicznym znaczenia jego dopełniające, wtenczas nie używa się ich imiesłów bierny, np. gekonnt, gewollt i t. d. ale także tryb bezokoliczny, np. er hätte es nicht sagen sollen (a nie gesollt) tego nie powinien był powiedzieć; sie hat nicht kommen können (a nie gekonnt) nie mogła przyjść

3) Po słowach bleiben zostać, finden zastać, fühlen czuć, hören słyszeć, lehren uczyć, lernen uczyć się i sehen widzieć, które mogą być użyte i w imiesłowie biernym, np. wer lehrt deinen Bruder schreiben und rechnen? kto uczy twojego brata pisać i rachować? Ich habe ihn lesen gelehrt ja jego nauczyłem czytać, hast du donnern gehört (hören)? słyszałeś grzmoty? Seit wann habt ihr ihn kennen gelernt (lernen) od jak dawna poznaliście go? Ich habe seinen Puls schlagen gefühlt czułem jak jego puls bił, bleiben Sie sitzen siedź Pan, er blieb in der Rede stecken zaciął się w mówieniu, die Pferde sind im Moraste stecken zabrnęły konie ugrzęzły w błocie.

4) Po słowach haben, nennen i nichts thun als, w następujących wyrażeniach: er hat Geld auf Zinsen stehen ma pieniądze na prowizyi, das nenne ich tanzen otóż mi taniec, to się nazywa tańczyć; er thut nichts als sich herumtreiben nic nie robi, tylko się włóczy, a w czasie złożonym używa się imiesłów bierny, np: er hat nichts gethan als gegessen, getrunken und geschlafen nic nie robił, tylko jadł, pił i spał.

5) Gdy tryb bezokoliczny zastępuje miejsce subjektu, np. nichts Böses thun, heißt noch nicht tugendhaft sein nie złego nie czynić, jeszcze nie znaczy być cnotliwym.

§. 77. *Uwagi.*

Przy słowach sehen, hören, finden, fühlen tłumaczy się w polszczyźnie tryb bezokoliczny przez imie-

słów czasu teraźniejszego, np. ich höre Jemanden rufen słyszę kogoś wołającego; man fand ihn auf der Straße liegen znaleziono go na ulicy leżącego, haſt du ihn nicht reiten geſehen? nie widziałżeś go jadącego na koniu?

Przy ſehen i hören wyrażenia często dwuznaczne bywają, mianowicie gdy rządzony tryb bezokoliczny jest słowem czynném, np. ich ſah ihn ſchlagen może znaczyć: widziałem go bijącego i bitego; lepiéj więc rozdzielić na dwa zdania, np. ich ſah, wie er ſchlug jak bił, i wie man ihn ſchlug albo wie er geſchlagen wurde jak go bito.

B. *Tryb bezokoliczny z przyimkiem* zu używa się przy wszystkich innych słowach, które do powyżéj wymienionych nie należą np. hören wir ſchon auf davon zu reden przestańmy już o tém mówić, es fängt an zu donnern zaczyna grzmieć, er pflegte zu ſagen zwykł był mawiać, er weiß (verſteht) zu leben umie żyć. Nadto używa się *tryb bezokoliczny z przyimkiem* zu. 1) Gdy zdanie okoliczne zamieniamy na bezokoliczne opuszczając spójnik daß, mianowicie po słowach wyrażających *życzenie*, *zamiar*, jak np: wünſchen życzyć, verlangen żądać, beabſichtigen zamierzać, ſich entſchließen zdecydować się, beſchließen postanowić, glauben sądzić, hoffen spodziewać się, behaupten utrzymywać, verſichern zapewnić i t. p. byleby i w zdaniu na bezokoliczne zamienić się mającém, subjekt był ten sam, co w zdaniu głównem, chociaż czasem i w odmiennym przypadku przytrafia się, np: ich freue mich, Sie kennen gelernt zu haben, zamiast daß ich Sie kennen gelernt habe cieszę się, żem się z Panem zapoznał. Ich rieth ihm, erſt zu überlegen, zamias daß er erſt überlegen möchte radziłem mu, ażeby wprzód rozważył.

Przykłady.

Życzyłbym sobie jeszcze raz kochanego ojca mojego widzieć.	Ich wünſchte mir meinen lieben Vater noch ein mal zu ſehen.

Cieszę się, że Pana znowu widzę.	Ich freue mich, Sie wieder zu sehen.
Nieprzyjaciel postanowił miasto wziąść szturmem, gdyby się dobrowolnie nie poddało.	Der Feind hatte beschlossen, die Stadt mit Sturm einzunehmen (daß er die Stadt mit Sturm einnehmen werde albo wolle), wenn sie sich nicht freiwillig ergäbe.
Sądziłem, że go nigdy więcéj nie zobaczę.	Ich glaubte ihn nie wieder zusehen.
Spodziewam się że z nim do teatru pójdę.	Ich hoffe mit ihm ins Theater zu gehen; zamiast ich hoffe, daß ich mit ihm ins Theater gehen werde.
Wielu utrzymywało, że wczoraj kometę na niebie widzieli.	Viele behaupteten, gestern einen Kometen am Himmel gesehen zu haben, zamiast daß sie gestern... gesehen hätten.
Zapewniam Pana że słowa dotrzymam.	Ich versichere Ihnen, Wort zu halten, zamiast daß ich Wort halten werde.

2) Ile razy Polacy wyrażają się przez imiesłowy osobliwe na *ąc* i *szy* z przeczeniem, tłumaczą to niemcy przez przyimek ohne—zu stósownie do czasu, zamiast okolicznie zapomocą spójników ohne daß, albo indem, da, nachdem, und z przydatkiem do czterech ostatnich przysłówka nicht, lub imienia liczbowego kein np. ich kam zu ihm, ohne zu wissen, daß... przyszedłem do niego, nie wiedząc że... zamiast ich kam zu ihm, ohne daß ich wußte albo indem ich nicht wußte, albo und wußte nicht. Er entfernte sich, ohne ein Wort gesagt zu haben oddalił się nie powiedziawszy słowa, zamiast ohne daß er ein Wort gesagt hätte, albo nachdem er kein Wort gesagt hatte, albo und hatte kein Wort gesagt.

Uwaga. Jak się tłumaczą imiesłowy osobliwe bez przeczenia, (zobacz str. 235. §. 100)

3) Po rzeczownikach rządzących słowem, w którymto razie polacy zamiast trybu bezokolicznego używają rzeczownika od słowa utworzonego, np. er hatte die Absicht zu schaden miał zamiar szkodzenia; die Lust zu schreiben chęć pisania, die Freiheit zu denken wolność myślenia, die Kunst zu spinnen sztuka przędzenia.

4) Z przyimkiem um, dla mocniejszego wyrażenia czynności lub celu, nawet przy słowach oznaczających poruszenie np. ich gehe in den Garten, um die Beete zu begießen idę do ogrodu grzędy podlewać; ich komme (um) Ihnen zu melden, daß... przychodzę Panu donieść że *..; der Mensch lebt nicht um zu essen, sondern er ißt, um zu leben człowiek nie dla tego żyje aby jadł, tylko je aby żył; um glücklich zu sein, bedarf man nur der Zufriedenheit aby być szczęśliwym, potrzeba przestać na swojém.

Nakoniec po przymiotnikach i przysłówkach ze słowem sein (str. 98. 4). np. er ist werth gelobt zu werden godzien być pochwalonym.

ROZDZIAŁ XII.

O rządzie słów.

(Von der Regierung der Zeitwörter),

§. 78. *Słowa z przypadkiem piérwszym.*

Podwójnym przypadkiem piérwszym rządzą następujące słowa; sein być, werden stać się, bleiben po-

---

* Prócz tego używa się kommen z imiesłowem biernym słów poruszenie oznaczających, np. er kommt gegangen przybywa

zostać czém, heißen zwać się, ſcheinen i dünken zdawać się, tudzież na stronę bierną genannt, geſcholten, geſchimpft i getauft werden, wszystkie w znaczeniu *nazywać*, np.

Rodzice są największemi dobroczyńcami naszemi.	Die Aeltern ſind unſere größten Wohlthäter.
Mój brat został oficerem.	Mein Bruder iſt Offizier geworden.
Pozostaję twoim przyjacielem.	Ich bleibe dein Freund.
Jak się nazywają dzieci? syn się nazywa August, a córka Ludwika.	Wie heißen die Kinder? der Sohn heißt Auguſt, und die Tochter Luiſe.
Każda godzina wydaje się nieszczęśliwemu długą nocą zimową.	Jede Stunde dünkt dem Unglücklichen eine lange Winternacht.
Nazwano go złodziejem.	Er wurde ein Dieb geſcholten.
Dziecięciu dano imie Karól.	Das Kind iſt Karl getauft worden.

Uwaga. Z powyższych przykładów widzimy, że powtórny przypadek *piérwszy* w języku niemieckim wyrażają polacy przez przypadek szósty.

2. Używa się podwójny przypadek piérwszy, kiedy subjekt porównywamy albo objaśniamy spójnikami als jako, wie jak, np. er hat ſich ſtets als ein rechtſchaffener Mann aufgeführt sprawował się ciągle jako uczciwy człowiek, ſie blüht wie eine Roſe kwitnie jak róża.

(pieszo); er kam gelaufen, gerannt przybiegł, geritten, gefahren (konno, powozem); da kommen ſie angefahren, angeritten otóż nadjeżdżają,

Uwaga. Gdy słowo werden oznacza przejście rzeczy z jednego stanu do stanu wcale różnorodnego, kładzie się zamiast powtórnego przypadku piérwszego, przypadek trzeci z przyimkiem zu, np. gefrornes Waſſer wird zu Eiś zmarznięta woda staje się lodem, das Blei wird nie zu Gold ołów nie staje się nigdy złotem.

§. 79. *Słowa z przypadkiém drugim.*

1. *Rządzą przypadkiem drugim albo czwartym bez przyimka lub z przyimkiem.*

Achten uważać na co, bedürfen, brauchen potrzebować, denken myśleć, gedenken pamiętać, entbehren obywać się bez czego, erwähnen wspominać, genießen używać, geſchweigen zamilczać, harren czekać, lachen wyśmiéwać się, lohnen zasługiwać, pflegen, warten pielęgnować, doglądać, verfehlen chybić, vergeſſen zapominać, wahrnehmen korzystać, pilnować, ſchonen mieć wzgląd na co i ſpotten szydzić, a w znaczeniu przenośném leben żyć, ſein być i ſterben umrzeć. Oto są *przykłady na słowa z przypadkiem drugim albo czwartym z przyimkami.* Wer der Warnungen (albo auf die W.) nicht achtet kto na przestrogi niezważa; ich denke, gedenke noch deiner (an dich) myślę, pamiętam jeszcze o tobie. Harre beſſerer (auf beſſere) Zeiten czekaj lepszych czasów. Ich lache der Thoren (w znaczeniu wzgardliwém) nie stoję o głupców, albo żartuję z głupców, zas ich lache über meinen Bruder śmieję się z mego brata; des lub den Kranken warten doglądać chorego, zaś auf Jemanden warten czekać na kogo. Ich geſchweige deiner übrigen Fehler przemilczam inne twoje błędy.

Wer der Unglücklichen (über die Unglücklichen) spottet, der verdient, daß man auch seiner (ihn) im Unglücke vergesse kto z nieszczęśliwych szydzi, ten zasługuje, żeby i o nim w nieszczęściu zapomniano. Genießet der (die) unschuldigen Freuden des Lebens! używajcie niewinnych uciech życia! Lerne dessen (das) entbehren, dessen (das) du nicht bedarfst ucz się bez tego obywać, czego nie potrzebujesz. Hat man meiner (mich) nicht erwähnt? czy nie wspomniano o mnie? Es lohnt nicht der (die) Mühe, davon zu sprechen nie warto o tém mówić.

Ich lebe der gewissen Hoffnung mam pewną nadzieję; ich bin des Todes zginąłem; ich war Willens auszugehen miałem ochotę wyjść; er ist keines natürlichen Todes gestorben nie umarł śmiercią naturalną. Choroba, na jaką kto umarł, wyraża się przez przypadek trzeci z przyimkiem an, przyczyna zaś śmierci przez przyimek vor, np. er ist an der Schwindsucht, an den Blattern gestorben umarł na suchoty, na ospę; vor Gram ze zgryzoty.

II. *Rządzą przypadkiem drugim rzeczy, a czwartym osoby.*

Anklagen oskarżyć, belehren (eines Bessern) oświecić, berauben entblößen ogołocić, obrać, (np. des Geldes z pieniędzy, aller Güter, wszelkich dóbr der Ehre z honoru) beschuldigen obwiniać, entladen (der Last) uwolnić od ciężaru; entledigen (der Sorge, der Pflicht) uwolnić od trosków, obowiązków, entlassen (des Dienstes) oddalić ze służby, entsetzen (des Amtes) złożyć z urzędu, entwöhnen (des Trinkens) odzwyczaić od pijaństwa; gelüsten, zachciewać, überführen, überzeugen przekonać, (der Wahr

heit o prawdzie), überheben (der Mühe) uwolnić od kłopotu, versichern zapewnić, zaręczyć, verweisen (des Landes) oddalić z kraju i würdigen zaszczycić np.

Man hat ihn des Diebstahls angeklagt und des Dienstes entlassen oskarżono go o kradzież i ze służby oddalono, wer beschuldigt ihn des Verraths? kto go obwinia o zdradę? Ich lasse mich gern eines Bessern belehren chętnie daję się przekonać.

Dieser Umstand beraubte ihn alles Trostes, aller Hülfe ta okoliczność pozbawiła go wszelkiéj pociechy, wszelkiéj pomocy. Gern will ich dich deines Eides entlassen, chętnie cię uwolnię od twojéj przysięgi. Kannst du ihn der Untreue, des Diebstahls überweisen? czy możesz go przekonać o niewierność, o kradzież? Viele wurden der Stadt, des Landes verwiesen wielu wygnano z miasta, z kraju. Würdigen Sie mich Ihrer Freundschaft, zaszczyć mnie Pan swoją przyjaźnią.

Uwaga. Niektóre z nich używają się i w innym przypadku z przyimkiem, np. ich habe ihn von dem Werthe überzeugt przekonałem go o wartości.

Versichern różne ma znaczenia, np. ich versichere Sie meiner unwandelbaren Freundschaft, albo lepiéj ich versichere Ihnen meine unwandelbare Freundschaft zapewniam Pana o mojéj niezmiennéj przyjaźni. Ich versichere Dir deine Forderung auf meinem Gehalte zabezpieczam ci twoję należytość na mojéj pensyi; ein Haus mit 10,000 Thalern in der Brandkasse versichern zabezpieczyć dom 10ciu tysiącami talarów w kassie ogniowéj, man hat sich sowohl des Eigenthümers, als auch dessen Vermögens versichert nietylko że przytrzymano właściciela, ale i jego majątek zaaresztowano.

III. *Przypadkiem drugim osoby lub rzeczy, rządzą następujące słowa zaimkowe.*

Sich annehmen (eines Unglücklichen za nieszczęśliwym) ujmować się, litować się; sich bedienen (eines Mittels sposobu) używać; sich befleißen (der Rechtsgelehrsamkeit do prawa) przykładać się, sich bemächtigen, sich bemeistern opanować, np. des Landes kraj, des Herzens serce; sich enthalten wstrzymać się od czego; sich besinnen, sich entsinnen, sich erinnern (seiner Jugendjahre lata młodociane) przypomnieć sobie; sich entschlagen pozbyć się (des Kummers kłopotu); sich entäußern, sich begeben zrzekać się, odstąpić np. seines Rechtes, der Ansprüche swego prawa, pretensyi, sich erbarmen zmiłować się, sich erwehren opędzić się, np. der Fliegen muchom, des Schlafes nie poddać się snowi; sich entladen (des Schreckens strachu) pozbyć się; sich entledigen, entlasten uwolnić się, dopełnić, np. des Auftrages zlecenia; sich freuen (seines Glückes z swego szczęścia) cieszyć się; sich fürchten (der Strafe kary) bać się; sich getrösten rachować na co, spuścić się, sich rühmen (seiner Klugheit ze swéj mądrości) chlubić się; sich schämen wstydzić się, sich versehen, sich verhoffen spodziewać się; sich unterwinden, sich unterfangen, sich unterstehen odważyć się; sich weigern opierać się, wzbraniać się, np. des Schuldenzahlens od zapłacenia długów.

Przykłady.

Za niewinnemi i sierotami trzeba się ujmować, i litować się nad niemi.	Der Unschuldigen und der Waisen soll man sich annehmen und sich ihrer erbarmen.
Używa różnych środków domowych.	Er bedient sich verschiedener Hausmittel.
Nie mogę sobie przypomnieć tego wyrazu.	Ich kann mich des Ausdrucks nicht erinnern.

Wstydź się swojego niedbalstwa.	Schäme dich deiner Nachläßigkeit.
Prędzéj byłbym się spodziewał śmierci, aniżeli twego powrotu.	Eher hätte ich mich des Todes versehen, als deiner Wiederkunft.
Inaczéj się namyślili, (pomiarkowali się).	Sie haben sich eines andern besonnen.
Usiłujcie cnotliwie postępować w życiu.	Befleißiget euch eines tugendhaften Lebenswandels.
Nieprzyjaciel już opanował największe twierdze.	Der Feind hat sich schon der größten Festunge bemächtigt.
Kiedyż się od wszystkich trosk uwolnię!	Wann werde ich mich aller Sorgen entschlagen haben!
Jeszcze nie zupełnie odstąpił od dawniéjszéj mody.	Er hat sich noch nicht gänzlich der alten Mode entäußert.
Jakżebym chętnie uchylił się od danéj obietnicy!	Wie gern wollte ich mich meines gegebenen Versprechens entledigen!
Nie chlub się ze swojéj urody.	Rühme dich nicht deiner Schönheit.
Jakże wydołam takiemu przedsięwzięciu!	Wie kann ich solcher That mich unterwinden (unterfangen)!
Nie pożądaj złego.	Laß dich nicht gelüsten des Bösen.

Uwaga. Niektóre z powyższych słów używają się i z przyimkami, np. ihr müsset euch vom Fleischessen zamiast des Fleischessens enthalten powinniście się wstrzymać od mięsa; erinnern Sie sich noch an jenen Tag? czy Pan sobie przypominasz jeszcze ów dzień? Erbarmen Sie sich über diesen Unglücklichen zlituj się Pan nad tym nieszczęśliwym; er freute sich über meine Ankunft cieszył się z mojego przybycia; ich fürchte mich vor keinen Gespenstern nie boję się żadnych strachów; das hätte ich mir nicht von ihm versehen tego nie byłbym się po nim spodziewał; er wird dir deine Bitte weigern (verweigern) odmówi ci twoją prośbę.

§. 80. *Słowa z przypadkiem trzecim.*

Ponieważ większa część słów co do rządu przypadkiem trzecim zgadza się w obu językach, te więc z nich tylko wyliczamy, które od polszczyzny się różnią, a mianowicie złożone z przyimków bei, nach *i* vor.

1) Abfordern upomnieć się, abgewinnen odegrać pieniądze, abgewöhnen odzwyczaić, abzwingen wymódz, angehören, gehören należéć, anliegen obchodzić kogo, auflauern, aufpassen czatować, uważać; begegnen spotkać, beikommen zbliżyć się, beistimmen zgadzać się, beitreten przystąpić, beiwohnen być przytomnym, berichten uwiadomić, einreden wmawiać, zureden namawiać, entsagen zrzekać się; entgehen, entrinnen ujść, np. der Gefahr niebezpieczeństwa, folgen słuchać, iść za kim; fluchen przeklinać, gehorchen usłuchać, gleichen być podobnym, klagen żalić się przed kim, liebkosen pieścić, nachkommen zdążyć; nacheilen, nachlaufen biedz za kim, nachsprechen powtórzyć za kim, nachtragen nieść za kim; sich nahen, sich nähern zbliżyć się, obliegen przykładać się, np. den Wissenschaften do nauk; vorlügen skłamać przed kim, vorstehen być przełożonym, prezydować; vorziehen przekładać co nad co, winken kiwnąć, zuhören słuchać, zutrinken pić do kogo, zuvorkommen uprzedzić, zürnen gniewać się, nakoniec heißen (einem etwas komu co) kazać; kosten kosztować (pieniądze), lassen zostawić, pozwolić, kazać, lehren uczyć i nachahmen naśladować.

anhaben, mieć co do kogo; anhangen, przywiązywać się do czego.

Przykłady.

Dzieci! słuchajcie waszych rodziców i przełożonych.	Kinder! folget (gehorchet) eurn Aeltern und Vorgesetzten.
Odzwyczaję ja cię kłamać	Ich werde dir das Lügen abgewöhnen.
Czy będziesz pamiętał o moim interesie?	Wirst du dir wohl meine Sache angelegen sein lassen?

Nie złorzecz twojemu nieprzyjacielowi.
Namawiał go.
Do kogo należy ten ogród?
Uwiadomił mnie o śmierci mojego przyjaciela.
Nie spotkałżeś mojego ojca?
Kto nic nie ma, u takiego o nic upomnieć się nie można.
Byliśmy na całéj uroczystości.
Zrzekł się wszelkich pretensyi.
Przed kimże mam się żalić na moję niedolę!
Matka pieści się ze swojém dziecięciem.
Kiwnął na mnie głową.
Nie może dłużéj doglądać swoich interesów.
Przekładam go nad wszystkich innych.

Fluche deinem Feinde nicht.
Er redete ihm zu.
Wem gehört dieser Garten?
Er hat mir den Tod meines Freundes berichtet.
Bist du nicht meinem Vater begegnet?
Wer nichts hat, dem kann man nichts abfordern.
Wir haben der ganzen Feierlichkeit beigewohnt.
Er hat allen Forderungen entsagt.
Wem soll ich meine Noth klagen!
Die Mutter liebkoset ihrem Kinde (niekiedy ihr Kind).
Er winkte mir mit dem Kopfe.
Er kann seinen Geschäften nicht länger vorstehen.
Ich ziehe ihn allen Uebrigen vor.

Uwagi. 1. Heißen gdy ma przy sobie inne słowo w trybie bezokolicznym, wówczas rządzi przypadkiem 4tym; np. wer hat dich kommen heißen? kto ci kazał przyjść? Sie haben mir geheißen Pan mi kazałeś.

2. Kosten rządzi przypadkiem 3cim osoby, a 4tym rzeczy, np. es kostet mir (a nie mich) zehn Gulden mnie to kosztuje 10 zł.

3. Lassen w znaczeniu *pozwolić* (prócz trybu bezokolicznego) rządzi przypadkiem 4tym osoby, a w znaczeniu *kazać* przypadkiem 3cim, np. lassen Sie mich das Buch kaufen pozwól Pan żebym

kupił książkę, albo niech ja kupię książkę; lassen Sie mir das Buch kaufen każ mi Pan kupić książkę, albo niech mi kupią książkę. Laß mich schreiben niech ja napiszę, laß mir schreiben każ mi napisać.

4. Lehren rządzi przypadkiem 3cim osoby, a 4tym rzeczy, np. wer hat dir (*dawniéj zwykle* z podwójnym przypadkiem 4tym podług konstrukcyi łacińskiéj) die deutsche Sprache gelehrt? kto cię uczył języka niemieckiego? Rządzi zaś przypadkiem 4tym osoby, kiedy rzecz wyraża się przez tryb bezokoliczny, np. ich lehre ihn schreiben und rechnen uczę go pisać i rachować.
5. Nachahmen *naśladować z rozwagą* rządzi przypadkiem 3cim, w znaczeniu zaś *udawać kogo*, *przedstawiać* przypadkiem 4tym, np. wir sollen unsern Vorfahren in ihren Tugenden nachahmen powinniśmy naśladować naszych przodków w ich cnotach; er ahmt den Schauspieler nach udaje aktora, die Stimme der Nachtigall głos słowika.

II. *Słowa nieosobiście używane.*

Anstehen, geziemen przystoić, ahnen przeczuwać, grauen bać się, einfallen przypomnieć sobie, bevorstehen czekać, weh thun boleć, np. Kindern geziemt zu schweigen, wenn die Erwachsenen sprechen dzieciom przystoi milczeć, gdy osoby dorosłe mówią; das steht ihm nicht an nie przystoi na niego; es ahnet mir przeczuwam coś, es fällt mir nicht ein nie przypominam sobie, der Kopf thut mir weh głowa mnie boli; graut es dir? czy się boisz? Nein, es graut mir nicht, nie, nie boję się.

III. *Następujące słowa rządzą przypadkiem trzecim z przyimkami* vor, noch, an, in.

Vor. Abſcheu (np. vor dem Lügen) haben mieć odrazę, brzydzić się kłamstwem: ſich fürchten bać się, ſich entſetzen, ſchaudern wzdrygać się, (angſt, bange) werden lękać się, beben, zittern drżyć, grauen bać się, erröthen rumienić się, erſchrecken lękać się, ekeln brzydzić się, ſich hüten, ſich in Acht nehmen strzedz się np.

Mir wird ſchon angſt und bange już truchleję, er zitterte vor Schrecken drżał ze strachu, es graut ihm (er fürchtet ſich) vor der Arbeit boi się roboty, nimm dich vor ihnen in Acht strzeż się ich, hütet euch vor böſen Geſellſchaften strzeżcie się złych towarzystw, ſie erröthete vor Scham zarumieniła się od wstydu, ich ſchaudere vor Entſetzen bei einem ſolchen Gedanken wzdrygam się (drżę ze strachu) na takie wspomnienie.

Uwaga. Ekeln jako słowo osobiste rządzi przypadkiem 3cim, zaś jako nieosobiste albo zaimkowe, przypadkiem 4tym, np. der Wein ekelt ihm ſchon wino już mu obrzydło, es ekelt ihn albo er ekelt ſich vor dergleichen Dingen brzydzi się podobnemi rzeczami.

Nach: ſich bücken schylić się, dürſten pragnąć, greifen sięgnąć po co, ſich erkundigen dowiadywać się; riechen pachnąć, ſich ſehnen tęsknić; ſtreben, trachten dążyć, ubiegać się, ſich umſehen obejrzeć się, verlangen zachciewać; ſeufzen, ſchmachten wzdychać, pragnąć; ſich richten stósować się, np.

Die Kinder ſehnen ſich nach ihrer Mutter dzieci tęsknią za swoją matką, der Krieger dürſtet nach Ruhm wojownik sławy pragnie, er trachtet nach Ehrenſtellen ubiega się za honorami, ich habe mich nach ihm nicht umgeſehen nie obejrzałem się za nim, es riecht nach

Baumöl pachnie oliwą, er griff nach einem Messer porwał za nóż; erkundigen Sie sich doch nach meinem Bruder dowiedz się też Pan o moim bracie.

An: (fehlen, gebrechen, mangeln) niedostawać, brakować; sich rächen mścić się, sich weiden napaść oczy, sich vergehen; sich vergreifen, sich versündigen) wykroczyć, przewinić; scheitern, stranden rozbić się, übertreffen przewyższyć, leiden cierpieć, gleichen wyrównywać, erkennen poznawać, sich ergötzen rozweselić się, zweifeln wątpić, verzweifeln tracić nadzieję, zittern drżyć, np.

Das Schiff scheiterte an einem Felsen okręt rozbił się o skałę, es fehlt ihnen an Nahrungsmitteln niedostaje im żywności, nie sollst du dich an deinem Feinde rächen nigdy nie powinieneś się mścić na swoim nieprzyjacielu.

Auf: beharren, bestehen obstawać, np. er besteht (beharrt) auf (bei) seiner Meinung obstaje przy swojém zdaniu.

In: sich berauschen podchmielić sobie, sich besaufen, sich betrinken upić się, np. er hat sich im (a nie am) Weine berauscht podchmielił sobie winem.

Zu: bitten zapraszać, taugen przydadź się, sich bereiten przygotować się, np. Jemanden zu Gaste, zur Hochzeit bitten zaprosić kogo w gościnę, na wesele.

§. 81. *Słowa z przypadkiem czwartym.*

1. *Wszystkie słowa czynne rządzą przypadkiem 4tym osoby na pytanie kogo* wen? *albo 4tym rzeczy na pytanie co*, was? np. ich liebe meinen Vater kocham mojego ojca; ich schreibe einen Brief piszę list.

Przestroga. Język polski odstępuje od tego głównego prawidła, wymagając po słowach czynnych przypadku drugiego zamiast czwartego, 1ód ile razy rzeczone słowa używają się z przeczeniem, np. niemam książki ich habe kein Buch, nie znasz mojéj siostry du kennst meine Schwester nicht. 2re gdy złożone są z przyimków rządzących w mowie polskiéj przypadkiem drugim, np. miasta dobywać eine Stadt erobern, słowa dotrzymać das Wort halten. 3cie gdy jest mowa o części czego, np. daj mi chleba, papieru gieb mir Brod, Papier, albo gdy oznaczają życzenie, szukanie,

bronienie, chcenie, pragnienie czego i t. p. np. życzę Panu pomyślnéj podróży ich wünſche Ihnen eine glückliche Reiſe; czego szukasz? was ſuchſt du? szukam książki ich ſuche das Buch. 4te po słowach zaimkowych, które w mowie niemieckiéj nie są zaimkowemi, np. nauczyłeś się już lekcyi? haſt du die Aufgaben ſchon erlernt?

II. *Następujące słowa tak czynne jak nijakie, złożone po większej części z cząstek* an, ver, *a prawie wszystkie* zu, *wyjąwszy słowa już wyżej umieszczone, rządzą przypadkiem 4tym w mowie niemieckiéj, a odmiennym w polskiéj:*

Anhauchen chuchnąć, anführen dowodzić, anreden przemówić do kogo; anſehen, anſchauen patrzéć się, bedenken zastanowić się, bedienen usługiwać, begleiten towarzyszyć (odprowadzić), benutzen korzystać, beſuchen uczęszczać, betrachten przypatrzyć się, befolgen usłuchać, bereuen żałować, beherrſchen, regieren, leiten rządzić, grüßen kłaniać się, pozdrowić, erreichen dopiąć, fahren jechać (den Weg drogą), hindern, verhindern przeszkodzić, lenken kierować, jammern żałować, ſpielen grać, ſprechen mówić z kim, verachten gardzić, verabſcheuen brzydzić się, verdienen zasłużyć na co, verleihen udzielić, verſchmähen wzgardzić, nachſehen doglądać, np:

Zastanowiłżeś się dobrze i nad wypadkiem rzeczy?	Haſt du den Ausgang der Sache auch wohl bedacht?
Brzydź się próżnowaniem.	Verabſcheue den Müßiggang.
Mówiłem z twoim ojcem.	Ich habe deinen Vater geſprochen.
Król rządzi wielkiém państwém.	Der König regiert ein groſſes Reich.
Żal mi ciebie.	Du jammerſt mich.
Mamże ci zawsze usługiwać?	Soll ich dich denn immer bedienen?

Spojrzał na mnie zroszonemi oczami.	Er ſchaute mich mit naſſen Augen an.
Kłaniaj się Pan swojemu ojcu.	Grüßen Sie Ihren Vater.
Będę towarzyszył mojéj siostrze aż do Lwowa.	Ich werde meine Schweſter bis Lemberg begleiten.
Któżby mi chciał przeszkadzać?	Wer wollte mich wohl hindern?
Niesforne dzieci nie zasługują na pochwałę, owszem na karę.	Ungezogene Kinder verdienen kein Lob, vielmehr Strafe.
Nigdy nie dopniesz swojego celu.	Du wirſt deinen Zweck nie erreichen.

Uwagi. Spielen grać w grę jaką, albo na instrumencie byleby nie dętym, rządzi przypadkiem 4tym, np. er ſpielt Karten, Blindkuh, Violin, gra w karty, w ślepą babkę, na skrzypcach; o dętych instrumentach mówi się blaſen np. er bläſt die Flöte gra na fletrowersie, zaś w kręgle grać Kegel ſchieben.

2. Przy słowach oznaczających poruszenie: fahren, gehen, kommen i t. d. kładzie się wyraz Weg w przypadku 4tym, gdy oznacza trakt główny, np. er kommt (domyślając się gegangen, geritten, gefahren) den geraden Weg von Petersburg idzie (jedzie) prostą drogą z Petersburga; welchen Weg gehſt (fährſt) du? którym gościńcem, albo którędy idziesz, jedziesz? Ich bin dieſen Weg, (jenen Fußſteig) gegangen, (gefahren, geritten) szedłem (jechałem) tą drogą, (tamtą ścieszką); niekiedy i w przypadku drugim np. ich komme geradeś (en) Wegeś von Lublin, idę, (jadę) prosto z Lublina (nie zboczywszy nigdzie); geh deineś Wegeś idź sobie (swoją drogą); er war noch unter Wegeś jeszcze był w drodze.

Przestroga. Młodzież polska bierze słowa gehen, i kommen zwykle za jedno, co jest błędem; aby przeto niewyrażać się mylnie, pamiętać trzeba, że gehen *iść*, *pójść* używa się tylko na pytanie *dokąd*? zaś kommen *przychodzić*, *powracać* na pytanie *zkąd*? Nie mówi się więc po niemiecku: ich gehe vom Bruder idę od Brata, lecz ich komme vom Bruder, und gehe zur Schwester, nach Hause przychodzę od brata, a idę do siostry do domu.

III. *Słowa w nieosobistém znaczeniu.*

Angehen, anbelangen, betreffen, gelten tyczeć się, befallen, anwandeln, napadać, schläfern spać chcieć, dauern, gereuen żałować, dürsten mieć pragnienie; hungern chcieć jeść, frieren ziębnąć, ekeln brzydzić się, geben być, gelüsten, verlangen zażądać, verdrießen gniewać, schaudern drżyć, schmerzen boleć, schwitzen pocić się, wundern zadziwiać, np:

Co ciebie ta rzecz obchodzi, kiedy się kogo innego, a nie ciebie tyczy?	Was geht dich (a nicht dir) die Sache an, wenn sie einen andern und nicht dich anbelangt?
Jakaś niespokojność mnie ogarnia.	Es wandelt mich eine Angst an.
Czy cię już sen morzy?	Schläfert es dich? wandelt dich schon der Schlaf an?
Żałuję żem to zrobił.	Es gereut mich, dieses gethan zu haben.
Radbym wiedział.	Mich verlangt zu wissen.
Kogo się to ma tyczyć, czy mnie, czy ciebie?	Wen soll das gelten, mich, oder dich?
Jeden tylko jest Bóg.	Es giebt nur einen Gott.
Ja pragnienie a ty głód czujesz.	Mich dürstet, und dich hungert.
Czy cię to gniewało?	Hat es dich verdrossen?

Uwagi. Gdy słowa frieren, ſchaudern, ſchwitzen osobiście się używają, kładzie się osoba w przypadku 3cim, np. dir frieren die Hände tobie zimno w ręce, mir ſchaudert die Haut skóra na mnie drży, mir ſchwitzen die Hände ręce mi się pocą.

Tu należą niektóre sposoby mówienia, np: es regnet große Tropfen deszcz pada wielkiemi kroplami; als wenn es Steine hagelte grad nakształt kamieni padał, es ſchneit Flocken śnieg kawałami pada, er ſchwitzte Blut oblał się krwawym potem, ſie weinte bittere Thränen płakała gorżkiemi łzami, wir lebten ſelige Tage przepędzaliśmy błogie chwile, er geht einen ſtarken Schritt tęgim krokiem postępuje, er ſchläft den letzten Schlaf usypia na zawsze.

IV. *Słowa oznaczające czas, wagę, miarę rządzą przypadkiem 4tym rzeczy*, np.

Manche Thiere leben nur einen Tag niektóre zwierzęta żyją tylko dzień jeden; ich habe den ganzen Tag gearbeitet pracowałem cały dzień, der Elephant wächſt 50 bis 60 Jahre, lebt 120 bis 200 Jahre und wiegt gegen hundert Zentner słoń rośnie 50 do 60 lat, żyje 120 do 200 lat, a waży do stu centnarów.

V. *Podwójnym przypadkiem 4tym rządzą.*

Heißen, nennen nazywać, ſchelten łajać, przezywać, ſchimpfen wymyślać, taufen ochrzcić, niekiedy i fragen pytać się, np. er nennt (heißt) dich einen Buſenfreund

nazywa cię przyjacielem od serca, er ſchalt, (ſchimpfte) ihn einen Betrüger przezwał go oszustem (albo: zelżył go wyrazem oszust).

Fragen w znaczeniu *examinować* rządzi dwoma przypadkami czwartemi, np. eines muß ich dich noch fragen jeszcze cię o jedno zapytać się muszę, er fragte mich nur drei Worte pytał mnie się tylko o trzy słowa; w zwyczajném zaś znaczeniu rządzi przypadkiem 4tym osoby, a 3cim przedmiotu z przyimkiem nach, np. er fragte mich nach dem Bruder, nach dem Rathhauſe pytał się mnie o brata, o ratusz.

VI. Słowa machen zrobić, ernennen mianować, wählen, erwählen, erleſen obierać i imiesłów (zadawnionego słowa) erkoren wybrany, rządzą przypadkiem 4tym osoby, a 3cim apozycyi z przyimkiem zu np. er hat ihn zu ſeinem Vertrauten gemacht zrobił go swoim powiernikiem, wen hat man zum Richter gewählt? kogoż obrano za sędziego.

ROZDZIAŁ XIII.

O rządzie przyimków.

(Von der Regierung der Vorwörter oder Verhältnißwörter).

§. 82. *Rządzą przypadkiem drugim następujące przyimki.*

Anſtatt lub ſtatt zamiast, dieſſeit z téj strony jenſeit z tamtéj strony, halb lub halben, halber, wegen dla, z przyczyny, kraft, mittelſt lub vermittelſt, vermöge na

mocy, laut stósownie, ungeachtet pomimo, um-willen dla, unweit niedaleko, während podczas.

Przykłady.

Zamiast nagrody otrzymał naganę.	Anstatt der Belohnung bekam er einen Verweis.
Z téj strony Wisły leży Warszawa.	Diesseit der Weichsel liegt Warschau.
Z tamtéj strony rzeki ma swoje grunta.	Jenseit des Flußes hat er seine Grundstücke.
Na mocy jego zapisu, rozdano wszystkie pieniądze pomiędzy ubogich.	Kraft seines Vermächtnisses wurde alles Geld unter die Armen vertheilt.
Za swoję lekkomyślność został ukarany.	Wegen seines Leichtsinnes ist er bestraft worden.
Z mego prawa zezwolić na to nie mogę.	Das kann ich vermöge meines Rechtes nicht zugeben.
Przy twojéj pomocy spodziewam się ukończyć moje nauki.	Vermittelst deines Beistandes hoffe ich meine Studien zu vollenden.
Stósownie do twojego przyrzeczenia, dotrzymałżeś téż słowa?	Laut deines Versprechens hast du auch Wort gehalten?
Pomimo niepogody muszę go odwiedzić.	Ungeachtet des schlechten Wetters muß ich ihn dennoch besuchen.
Dla Boga, co robisz!	Um Gottes willen, was machst du!
Niedaleko ogrodu płynie strumyk.	Unweit des Gartens fließt ein Bach.
Podczas lekcyi powinniście spokojnie siedzieć.	Während des Unterrichts müsset ihr ruhig sitzen.

Uwaga. 1. anstatt rozrywa się niekiedy, np. an des Fürsten Statt na miejsce książęcia, jemanden an Kindes Statt annehmen przybrać kogo za swoje dziécię.

2. Halben, um-willen a niekiedy i wegen przekładają się po rzeczownikach, np. meines Bruders halben dla mego brata; z zaimkami zaś osobistemi zrastają się wszystkie w jeden wyraz, np. meinetwegen thu, was du willst dla mnie (co do mnie) czyń co chcesz; deinethalben dla ciebie, unsertwegen dla nas, weßwegen, weßhab dla czego. Halber kładzie się tylko po rzeczowniku bez przedimka, np. Alters halber dla wieku.

§. 83. *Rządzą przypadkiem trzecim*: aus z, außer oprócz, zewnątrz; bei u, przy; binnen w przeciągu, entgegen naprzeciw, gegenüber naprzeciwko, gemäß stosownie, mit z, nach po, podług; nächst po, zunächst zaraz po; nebst, sammt wraz, z; seit od (czasu), von od, z; zu do, zuwider przeciw.

Następujące zwrotki mogą ułatwić spamiętanie tychże przyimków.

Schreib: mit, nach, nächst, nebst, sammt, bei, seit, von, zu, zuwider, Entgegen, außer, aus, stets mit dem Dativ nieder!

An die Quelle.

N a c h dir schmacht' ich, zu dir eil' ich, du geliebte Quelle, du!
A u s dir schöpf' ich, b e i dir ruh' ich, seh' dem Spiel der Wellen zu;
M i t dir scherz' ich, v o n dir lern' ich heiter durch das Leben wallen,
Angelacht v o n Frühlingsblumen und begrüßt von Nachtigallen.

Pisano do mnie z Berlina.	Man hat mir aus Berlin geschrieben.
Przychodzę z lasu.	Ich komme aus dem Walde.
Oprócz kamienicy ma jeszcze dwie wsie.	Außer dem Steinhause hat er noch zwei Dörfer.
Zawsze to najlepiéj dzieciom przy rodzicach.	Bei den Aeltern haben es die Kinder doch immer am besten.
W przeciągu roku jednego pilny uczeń może wielki postęp zrobić.	Binnen einem Jahre kann ein fleißiger Schüler große Fortschritte machen.
Naprzeciwko ratusza stoi teatr.	Gegenüber dem Rathhause steht das Schauspielhaus.
Byłem z moim ojcem na wsi.	Ich war mit meinem Vater auf dem Lande.

Po obiedzie przejdziemy się.	Nach dem Mittageſſen wollen wir ſpazieren gehen.
Kogoż po rodzicach najwięcéj kochasz?	Wen liebſt du nächſt den Aeltern am meiſten?
Zaprosiłem Pana P. wraz z jego bratem i obiema siostrami na kolacyą.	Ich habe den Herrn P. nebſt ſeinem Bruder, und ſammt ſeinen beiden Schweſtern zum Abendeſſen gebeten.
Chodził od jednego do drugiego.	Er ging von Einem zum Andern.
To się sprzeciwia prawu.	Das iſt dem Geſetze zuwider.

Uwagi. Außer używa się niekiedy z 4tym i 2gim przypadkiem, np. er ſetzt mich außer den Stand odejmuje mi sposobność; etwas außer allen Zweifel ſetzen wykazać prawdę; er iſt außer Landes jest za granicą. Często używa się außer zamiast spójnika als, np. er denkt an Niemanden außer an ſeinen Bruder o nikim nie myśli, prócz o swoim bracie.

2. Entgegen, zuwider, zunächſt, gemäß; i nach w znaczeniu *podług*, kładą się zawsze po swoim rządzie, np. die Kinder gehen gern ihren Aeltern entgegen dzieci z chęcią wybiegają naprzeciw swoich rodziców; ich ſaß ihr zunächſt siedziałem zaraz przy niéj; meiner Meinung nach podług mego zdania; ſich ſeinem Stande gemäß kleiden ubierać się stósownie do swego stanu.

3. Binnen i ſeit używają się tylko, gdy jest mowa o czasie, np. binnen zwei Minuten geſchah es to się stało w przeciągu dwóch minut; ſchon ſeit vier Tagen wird er erwartet już od czterech dni oczekują go.

4. Mit odpowiada 1) polskiemu z, np. ich habe mit ihr getanzt tańczyłem z nią, 2) przypadkowi 6mu bez przyimka na pytanie czém? np. ich ſchreibe mit der Feder piszę piórem, haue mit der Axt rąbię siekierą.

§. 84. *Rządzą przypadkiem czwartym*: durch przez, für dla, zą; entlang wzdłuż, gegen (gen) ku, przeciw; ohne bez, um o, około, naokoło, wider naprzeciw.

Philemon an seinen Freund.

Durch dich ist die Welt mir schön, ohne dich würd' ich sie hassen;
Für dich leb' ich ganz allein, um dich will ich gern erblassen;
Gegen dich soll kein Verleumder ungestraft sich je vergehn,
Wider dich kein Feind sich waffnen; ich will dir zur Seite stehn.

Przez cały las śpieszno jechaliśmy.

Dla kogo to jest przeznaczone? dla brata.

Szliśmy wzdłuż lasu.

Dla każdego bardzo jest grzeczny.

Przeciw wodzie trudno płynąć.

Co po życiu bez przyjaciela!

Dzieci zbierają się koło swojéj matki.

Durch den ganzen Wald (albo den ganzen Wald hindurch) sind wir schnell gefahren.

Für wen ist das bestimmt? Für den Bruder.

Wir gingen den Wald entlang.

Er ist gegen einen Jeden sehr höflich.

Es ist schwer wider den Strom zu schwimmen.

Was ist das Leben ohne einen Freund!

Die Kinder versammeln sich um ihre Mutter.

Uwagi. 1. Zamiast gegen i ohne używają poeci gen i sonder, np: gen Westen ku zachodowi, sonder Furcht und Grauen bez bojaźni i trwogi.

2. Für i um mają różne znaczenia, np. für dich dla ciebie, für Geld za pieniądze, Schritt für Schritt krok w krok, Stück für Stück sztuka na sztukę, fürs erste po pierwsze, für die Zukunft na przyszłość, er hielt es für Scherz poczytał to za żart.

Um die Stadt, um den Teich herum, rings um den Tisch na około miasta, stawu, stołu; um zwei Uhr o drugiéj godzinie, um Geld bitten prosić o pieniądze, um einen hohen Preis verkaufen za wysoką cenę przedawać, es ist Schade um ihn szkoda go, mir thut's Leid um ihn żal mi go, es ist um ihn geschehen już po nim.

§. 85. *Rządzą przypadkiem 2gim albo 3cim:* außerhalb zewnątrz, innerhalb wewnątrz, w ciągu; oberhalb powyżéj, unterhalb poniżéj, längs wzdłuż, trotz pomimo, zufolge stósownie, w skutek, np.

Außerhalb des Landes albo außerhalb dem Lande za-granicą, unterhalb des Berges albo unterhalb dem Berge poniżéj góry, längs des Flußes wzdłuż rzeki, längs dem Ufer po nad brzegiem, zufolge des mir gegebenen Auftra-ges w skutek danego mi zlecenia, dem königlichen Be-fehle zufolge stósownie do królewskiego rozkazu, trotz seines Reichthums mimo jego bogactwo, trotz aller Vor-stellungen pomimo wszelkich przedstawień.

§. 86. *Rządzą przypadkiem 3cim i 4tym*: an do, na, przy; auf na, hinter za, po; in w, do; neben przy, obok, über nad, po, przez; unter pod, vor przed i zwi-schen między; to jest *trzecim* na pytania gdzie? wo? na czém? worauf? pod czém? worunter? przy czém? w czém? worin? zaś *czwartym* na pytania dokąd? wohin? na co? pod co? w co? gdy oznaczają poruszenie albo dążenie do jakiego miejsca:

An, auf, hinter, neben, in,
Ueber, unter, vor und zwiſchen
Stehen bei dem Accuſativ,
Wenn man fragen kann: wohin?
Bei dem Dativ ſtehn ſie ſo,
Daß man nur kann fragen: wo?

An den Mond.

Auf dich blicket, auf dir weilet oft mein Aug' in ſüßer Luſt;
An dir haft' ich, an dich ſend' ich manch Gefühl aus froher Bruſt!
In dich ſetzet, in dir findet meine Phantaſie viel Scenen,
Unter die ſie gern ſich träumet, unter denen dort die ſchönen
Seelen, über dieſe Erd' erhöht, über allen Gräbern wandeln.
Vor mich tritt dann, vor mir ſteht dann der Entſchluß, recht gut zu handeln.
Zwiſchen dieſen Sträuchen ſitz' ich, zwiſchen ſie ſtiehlt ſich dein Strahl.
Neben mich ſinkt nieder, neben mir ruht traulich der Buſenfreund meiner Wahl.
Hinter mich ſtill hingeſchlichen, ſtand er lachend hinter mir,
Und wir reden von den Sternen, unſern Lieben und von dir.

Poszedł do okna.	Er ging an das Fenster.
Stoi przy oknie.	Er steht an dem Fenster.
Ty siedziałeś za mną na krześle.	Du saßest hinter mir auf dem Stuhl.
Rzuciła chustkę za mnie na krzesło.	Sie warf das Tuch hinter mich auf den Stuhl.
Koléj na mnie (na nim).	Die Reihe ist an mir (an ihm).
Koléj przychodzi na mnie, na niego.	Die Reihe kommt an mich, an ihn.
Jestem w ogrodzie.	Ich bin in dem Garten.
Idziesz do ogrodu.	Du gehst in den Garten.
Siedzi obok mnie.	Er sitzt neben mir.
Usiadła koło mnie.	Sie setzte sich neben mich.
Gołębie latają nad dachem.	Die Tauben fliegen über dem Dache.
Rzucił kamień przez dach.	Er warf einen Stein über das Dach.
Co tam leży pod stołem?	Was liegt da unter dem Tische?
Rzuć to pod stół.	Wirf es unter den Tisch.
Stanął przed sędzią.	Er stand vor dem Richter.
Stawiono go przed sędziego.	Er wurde vor den Richter gestellt.
Siedziałem między nim a jego siostrą.	Ich saß zwischen ihm und seiner Schwester.
Kto rzucił jabłko pomiędzy nię i jéj przyjaciółkę?	Wer warf den Apfel zwischen sie und ihre Freundinn?

Przestroga. Przy słowach setzen, stellen, hinstellen, legen, hängen i t. p. na pytanie *gdzie? przyczém? naczém?* kładą polacy przypadek 7my, niemcy zaś zawsze przypadek 4ty, tak jak być powinno przy słowach ruch oznaczających, np. er setzte sich auf die Bank, unter den Baum usiadł na ławce, pod drzewem. Stelle es auf den Tisch postaw na stole; hänge den Hut an die Wand, powieś kapelusz na ścianie; lege es hinter den Ofen połóż za piecem; sich in einen Gegenstand verlieben zakochać się w przedmiocie i t. p. Mówi się także: er hat ein Werk über etwas, z. B. über die Redekunst geschrieben napisał dzieło o czém, np. o wymowie.

§. 87. *Uwagi nad niektóremi przyimkami.*

1. Przyimek *między* tłumaczy się przez unter i zwiſchen. Unter używa się, gdy jest mowa o przedmiocie znajdującym się między wielu innemi, np. unter den Schülern giebt's viele, welche, między uczniami wielu jest takich, którzy: er vertheilte ſein Vermögen unter die Armen rozdał swój majątek pomiędzy ubogich; zwiſchen gdy się mówi o czém między dwoma tylko przedmiotami, np. ein Geſpräch zwiſchen zweien Freunden rozmowa między dwoma przyjaciołmi, er ſaß zwiſchen mir und dir siedział między mną a tobą.

2. Von, aus. Von oprócz znaczenia *od*, tłumaczy i przyimek z, gdy się mówi o powierzchni zewnętrznéj, np. er fiel vom Dache spadł z dachu, ich komme vom Felde, von der Inſel powracam z pola, z wyspy, die Wolle vom Schafe wełna z owcy; używa się zaś aus, kiedy jest mowa o powierzchni wewnętrznéj czyli o miejscu ograniczoném, jakoto: murem, płotem, i t.p. np. ich komme aus dem Garten, aus der Kirche, aus dem Walde przychodzę z ogrodu, z kościoła, z lasu, aus dem Buche abſchreiben z książki wypisać. Zre używa się von, opisując rzecz jaką co do jéj własności, np. ein Jüngling von guter Erziehung młodzieniec dobrego wychowania, eine Sammlung von Edelſteinen zbiór drogich kamieni, der Ring iſt von Gold pierścień jest ze złota, der Tiſch von Alabaſter stół z alabastru.

3. Przyimek *do* wyraża się po niemiecku przez in, an, auf, nach, zu. In kładzie się, gdy się mówi o miejscu zamkniętém, to jest czém np. murem opasaném, np. in die Schule do szkoły, in die Küche do kuchni, in den Wald gehen do lasu iść, in die Taſche ſtecken do kieszeni włożyć.

An wyraża cel do przedmiotu jakiego zewnętrznego np. ſich an die Regierung wenden udać się do rządu, an einen Freund ſchreiben pisać do przyjaciela, an die Wand werfen rzucić o ścianę,

Auf gdy się mówi o miejscu nieograniczoném, otwartém, albo o przedmiocie wyniosłym, np. ich gehe auf's (auf das) Land, auf den Markt idę na wieś, na rynek; er ging aufs Rathhaus, aufs Schloß poszedł na ra-

łusz, do zamku; er studirte auf der Universität zu Heidelberg pobierał nauki w uniwersytecie Hejdelbergskim.

Nach oznacza kierunek do wsi, miasta albo kraju, np. nach Posen fahren do Poznania jechać, nach Oestreich do Austryi, tudzież nach Hause gehen, schreiben iść, pisać do domu.

Zu wyraża kierunek do innego przedmiotu, np. kommt zu mir chodźcie do mnie. 2re w wyrażeniach: zu Gericht sitzen w sądzie zasiadać, zu Hause sein w domu być, t. j. w którym kto istotnie mieszka; albowiem im Hause sein, ins Haus gehen znaczy być w sieni, wnijść do domu, w którym się nie mieszka. Dobrze się mówi, er wohnt in seinem eigenen Hause, in dem Hause des Herrn N. mieszka w swoim własnym domu, w domu Pana N.

4. Przyimek *przez* tłumaczy się przez durch i über. Durch oznacza ród środek albo kierunek wzdłuż wewnętrznych części jakiego przedmiotu np. durch's Waſſer przez wodę, durch die Stadt przez miasto, durch den Wald przez las. 2re pośrednictwo, albo przyczynę działającą np. durch ihn iſt er reich geworden przez niego został bogatym, durch Schmeicheleien hat er ſich ſein Wohlwollen erworben przez podchlebstwo zjednał sobie jego łaskę.

Ueber wyraża stosunek wysokości względem przedmiotu pod nią będącego, albo że coś się dzieje po powierzchni, np. einen Stein über das Dach werfen kamieniem rzucić przez dach, über die Mauer ſteigen przez mur przeleźć, über (das Feld, die Wieſe, die Brücke, den Berg, die Gaſſe, den Markt) gehen przejść przez (pole, łąkę, most, górę, ulicę, rynek), über den Fluß ſetzen przeprawić się przez rzekę, über die Weichſel fahren, das Pferd ſetzte (ſprang) über den Graben koń skoczył przez rów. 2re über Nacht przez noc, den Sommer über auf dem Lande wohnen mieszkać przez lato na wsi; nakoniec używa się über zamiast durch, gdy jest mowa o miejscu np. über Lemberg nach Venedig przez (na) Lwów do Wenecyi.

5. Zrastają się niektóre przyimki 1ód z przedimkiem pewnym, np. im, zamiast in dem (zobacz §. 13. uwaga 9). 2re z zaimkami, np. dadurch, zamiast durch dieſes, woran zamiast an was (zobacz §. 50 uwaga 8). 3cie z przysłówkami hier, her, hin, np. hieraus, hierbei, hiervon; herein, herunter; hinein, hinaus, (§. 88. b), nakoniec ze słowami, np. ausgeben wydać. (§. 73).

ROZDZIAŁ XIV.

§. 88. *O przysłówkach i ich użyciu.*

(Von den Nebenwörten oder Umſtandswörtern).

Wymieniają się tu tylko znajomsze przysłówki:

1. *Co do czasu:* allezeit zawsze, bald wnet, bisweilen czasem, dreimal trzy razy, einmal raz, eben co tylko, einſt kiedyś, früh wcześnie; ehemals niegdy, gleich zaraz, geſtern wczoraj, heute dziś, jetzt, nun teraz; jüngſt, neulich niedawno; forthin nadal, hernach potém, dann und wann kiedy niekiedy, künftig nadal, jemals kiedy, immer zawsze, nie, niemals nigdy; niemehr już nigdy, manchmal niekiedy, nächſtens najdaléj, noch und nach powoli, indeſſen, unterdeſſen tymczasem, immerfort wciąż, morgen jutro, übermorgen po jutrze, oft często, vorher, vorhin, vorlängſt niegdyś, przedtém, ſelten rzadko, ſpät późno, täglich codzień, ſtets ciągle, unaufhörlich nieustannie, zuvor, zuerſt wprzód.

2. *Co do miejsca:* a) *Na pytanie gdzie?* wo? da, dort tam, daſelbſt tamże, allenthalben, überall wszędzie, draußen zewnątrz, nadworze, drinnen wewnątrz, hier tu, fern, weit daleko, nahe blisko, diesſeits z téj strony, jenſeits z tamtéj strony, hinten w tyle, oben w górze, irgendwo gdziekolwiek, nirgends nigdzie, unten na do-

le, rechts w prawo, links w lewo, seitwärts na bok, voran naprzód, wo gdzie.

b) *Na pytanie dokąd?* wohin? te łączą się ze słowami i są przyrostkami rozdzielnemi, np. her tu, herbei, herzu, hieher, hin tam i złożone hinzu, dahin, dorthin, wohin; herüber, hinüber na drugą stronę; herunter, hinunter nadół; herauf, hinauf w górę, herein, hinein do środka, herab, hinab na dół; heraus, hinaus ze środka; weg, fort precz.

Przykłady.

Komm her chodź tu, setze dich hierher usiądź tu; er holte zwei Zeugen herbei sprowadził dwóch świadków; tritt herzu mein Sohn, daß ich dich begreife przystąp bliżéj mój synu, ażebym cię zrozumiał. Wo gehst du hin dokąd idziesz? Ich will morgen auch hingehen (dahin gehen, dort hingehen) i ja jutro tam pójdę; z. B. ins Theater do teatru; fahren wir einmal herüber przejedźmy się, np. na Pragę; Kommen Sie herunter, herab znijdź Pan; steigen Sie herauf (auf den Wagen) siadaj Pan (na wóz); geht heraus wychodźcie; er ist weggelaufen, fortgelaufen uciekł.

3. *Oznaczające równość*: np. als jak, i *podobieństwo*, np. wie, gleich, gleichsam, np. schön, wie ein Engel piękny jak anioł; ich trinke so gern Wasser, als Wein zarówno piję wodę jak wino.

4. *Pytające*: wie jak, warum, weßwegen, weßhalb dlaczego; woran po czém; worauf na czém; wofür za co; wo gdzie; wohin dokąd; woher zkąd; wodurch którędy; worüber nad czém, woraus z czego, womit czém, wann kiedy, seit wann odkąd, wie viel wiele, wie oft jak często, wie bald jak prędko.

Uwagi. 1. Że niektóre przysłówki stopniują się, powiedziano już wyżéj (na stron. 87), np. er beſucht mich jetzt oft, ja öfter als ehemals odwiedza mnie teraz często, częściéj nawet jak dawniéj. Ich eſſe gern Kirſchen ja lubię (jeść) wiśnie, ihr eſſet lieber Aepfel wy wolicie jabłka, und mein Bruder ißt am liebſten die Pflaumen a mój brat najbardziéj lubi śliwki.

2. Przysłówki złożone zher i hin jedno znaczą, ale nie jednakowo się używają: her oznacza zbliżenie się do przedmiotu mówiącego, a hin oddalenie się przedmiotu mówiącego ze swego stanowiska, np. ſteige herunter zejdź na dół, komm herauf wnijdź na górę, t. j. żeby się ku mówiącemu zbliżył; zaś ich ſteige nicht hinunter nie zejdę nadół, ich komm nicht hinauf nie wnijdę, oznaczają nie zbliżanie się czyli oddalenie się. Podobnież komm herein wnijdź (chodź do mnie, do stancyi); geh hinaus wychodź (to jest dokąd np. auf den Hof na podwórze, aufs Feld w pole, albo też do kogo obcego); fahre hinüber przejedź się, fahre herüber przejeżdżaj, ſpringe hinein wskocz, np. w rzekę, in den Fluß, zaś ſpringe herein wskocz, mówię, gdy ja sam w rzece już jestem.

3. Przysłówki darein, worein kładą się na pytania dokąd? w co? zaś darin, worin na pytanie gdzie? w czém? np. iſt die Mutter im Garten? czy jest matka w ogrodzie? Ja, ſie iſt darin (in demſelben) tak jest; erlauben Sie mir Ihr Stammbuch, ich will mich auch darein (in daſſelbe) ſchreiben pozwól mi Pani swój imiennik, i ja się

wniego wpiszę. Dies iſt der Fluß, worein (in welchen) er gefallen war, und worin (in welchem) er beinahe ertrunken wäre oto jest rzeka, w którą wpadł i w którój mało co nie utonął.

4. Różnica między auf i offen jest ta: że auf (chociaż przyimek) jest rozdzielnym przyrostkiem słów złożonych, np. aufmachen otworzyć, aufſtehen wstawać, aufwachen obudzić się, aufſchließen otworzyć i t. p. a offen jest przymiotnikiem i kładzie się po słowach ſein i ſtehen, np. mache den Garten auf otwórz ogród, der Garten ſteht offen ogród jest otwarty.

5. Genug zawsze się kładzie po rzeczowniku, np. er hat Geld genug ma dosyć pieniędzy.

6. Przysłówek *ja tak jest*, położony nie na popoczątku zdania, lecz w środku, tłumaczy się przez *wszak*, np. ich habe es ihm ja ſelbſt geſagt wszak ja jemu samemu to powiedziałem.

7. Przysłówek nicht kładzie się na końcu zdania, ale zawsze przed imiesłowem biernym lub trybem bezokolicznym słowa osobistego, ile razy całe zdanie używa się z przeczeniem, np. ich habe deinen Brief nicht geleſen nie czytałem twojego listu, und ich werde ihn auch nicht leſen i nie będę go czytał, weil du meinen Rath nicht befolgt haſt ponieważ nie usłuchałeś mojéj rady;

Nadto kładzie się nicht przed przysłówkami, byleby od nich zaczynało się zdanie, np. nicht oft nie często, nicht leicht nie łatwo, mehr więcéj, gleich zaraz, viel wiele, gern chętnie, ganz całkiem, halb przez połowę, weit daleko, ſelten

rzadko, anders inaczéj, umſonſt napróżno, ſogleich zaraz, np. ich werde dieſen Fehler nicht mehr begehen nie popełnię więcéj tego błędu; er hat das Geld nicht umſonſt ausgegeben nie na próżno wydał pieniądze.

Wyjątek. Przysłówki czasu, jak morgen, heute, noch jeszcze i t. p. poprzedzają nicht, np. er war noch nicht zu Hauſe jeszcze nie był w domu; ich werde dich morgen nicht beſuchen jutro cię nieodwiedzę.

Nakoniec kładzie się nicht przed rzeczownikami bez przedimka, rządzonemi od słowa, np. Kinder treibt nicht Poſſen dzieci nie róbcie figlów, er hat nicht Luſt nie ma ochoty; tudzież przed rządem przyimków, gdy słowo jest w czasie teraźniejszym albo przeszłym niedokonanym, np. er war nicht in dem Garten nie był w ogrodzie, niemniéj przed wyrazami, które nie przez słowo określają się, np. er arbeitet nicht jeden Tag nie każdego dnia pracuje; ich habe es nicht dir, ſondern deinem Bruder geſagt nie tobie, ale twojemu bratu powiedziałem.

8. Często używa się nicht w pytaniach, gdy mowie chcemy nadać większą wyrazistość, albo gdy się spodziewamy odpowiedzi przeczącéj, np. wie oft habe ich nicht daran gedacht? jakże często o tém myślałem? haſt du meine Schweſter nicht geſehen? nie widziałżeś mojéj siostry? nein, ich habe ſie nicht geſehen, nie, niewidziałem jéj.

9. W wykrzyknikach, nicht wcale nie jest potrzebne, np. wie groß iſt (nicht) des Allmächtigen Güte! jakże wielka jest dobroć Wszechmo-

enego! wie vieles thun die Menschen (nicht), was sie nicht thun sollten, wieleżto ludzie czynią, czegoby czynić nie powinni.

10. W mowie niemieckiéj przysłówek nicht nigdy z drugim wyrazem przeczącym, np. kein, Niemand, nie, niemals, schodzić się nie powinien, jak w polszczyznie jest zwyczajem, np: ich habe kein Geld (nicht), keinen, auch nicht einen Heller in der Tasche, nie mam pieniędzy, ani grosza w kieszeni; es war Niemand (nicht) da nikogo tam nie było; es wird niemals (nicht) geschehen to się nigdy nie stanie. W tych przykładach nicht wcale nie jest potrzebném, a dodane uczyniłoby błąd, który tylko nie znający zasad grammatyki języka niemieckiego, popełnić mogą.

Używa się zaś nicht z przysłówkami przeczącemi, kiedy złożone są z cząstki un i wtenczas dwa przeczenia robią twierdzenie, np: er war nicht ungerecht nie był niesprawiedliwym, ich sehe es nicht ungern nie patrzę na to z niechęcią es war mir nicht möglich (unmöglich), daß ich es nicht fühlen sollte nie mogłem tego nie uczuć.

Przysłówek *nie* tłómaczy się w odpowiedziach raz przez nein, drugi raz przez nicht, albo kein. Nein używa się tylko wtenczas, gdy słowo osobiste jest domyślne, przeciwnie zaś nicht albo kein, wraz z rzeczownikiem gdy słowo na pytanie powtarza się, np. hast du Geld? masz pieniądze? Nein nie, albo ich habe nicht, ich habe keines nie mam; kann er zeichnen umie on rysować? Nein nie, er kann nicht nie umie.

11. W zdaniach bezokolicznych rządzonych od słów: läugnen zapierać się, warnen przestrzegać, hindern przeszkadzać, verbieten zakazać, zweifeln wątpić, abhalten wstrzymać, sich hüten, sich in Acht nehmen strzedz się, sich weigern opierać się, sich fürchten obawiać się, nicht kłaść się nie powinno; albowiem zdanie zamiast bezokolicznie wyrażać okolicznie za użyciem spójnika daß jest błędem, np: ich warne dich, mit ihm umzugehen zamiast daß du mit ihm nicht umgehest ostrzegam cię, żebyś z nim nie przestawał, wer hinderte dich fleißig zu sein? za-

miast daß du nicht fleißig warst? któż ci przeszkodził, żeś nie był pilnym?

12. Nicht położone po słowie fürchten, oznacza że sobie życzymy aby się stało, ale się obawiamy, że się może nie stanie, np. ich fürchte deinen Bruder zu Hause anzutreffen, albo daß ich..... antreffen werde, znaczy ich wünsche, ihn nicht an zu treffen nie życzę sobie, obawiam się, twojego brata w domu zastać; *a zatém to zdanie* ich fürchte, ihn nicht... an zu treffen lękam się że go może nie zastanę, *zawierające w sobie dwą przeczenia czyli jedno twierdzenie* znaczy: ich wünsche ihn an zu treffen życzeniem mojém jest zastać go; podobnie und du fürchtest noch, er werde nicht wieder kommen? i ty się jeszcze obawiasz, że nie powróci?

13. Wyraz *już* bez przysłówka, albo przyimka z przeczeniem, nie tłumaczy się przez schon nicht, jak: (ich habe ihn schon lange, seit vier Jahren nicht gesehn już dawno, od 4ch lat jego nie widziałem), ale w miarę okoliczności przez nicht mehr, kein—mehr, np. już mnie nie zna, er kennt mich nicht mehr, już nie ma rodziców er hat keine Aeltern mehr.

ROZDZIAŁ XV.

O Wykrzyknikach.

(Von den Empfindungslauten.)

§. 89. Wykrzykniki wyrażają albo mocniejsze jakie uczucie, np. *zadziwienie*: so! czy tak! i! o! ei! hum! hem! he! potztausend! tam do licha!; *radość*, *smutek*, *politowanie*, np. ach! o! au! weh! biada! leider! niestety!

wohl! dobrze! wohl dir! szczęśliwyś! heil dir! błogo tobie! witaj nam! *zachęcanie;* frisch! frisch zu! brav! śmiało! fort! daléj! vorwärts! naprzód! halt! stój! auf! daléj! wstawaj! Glück auf! Glück zu! szczęść Boże! wohlan! wohlandenn! dobrze więc! daléj!; *obojętność:* immerhin! sei's! niech i tak będzie! *milczenie:* st! pst! *obrzydzenie:* pfui! fi! brr! fort! weg! precz! *obawę:* uh! hu! *śmiech:* ha, ha, ha! albo też *naśladowanie głosu,* np. puff! paff! knacks! plumps! bombs! bauz! husch! zisch! *wołając:* hei! holla! wer da! kto tam! kto idzie!

ROZDZIAŁ XVI.

O szykach. (Von der Wortfolge.)

§. 90. Słowo osobiste, zgadzające się z przypadkiem piérwszym, trojako się kładzie, to jest albo zaraz po przypadku piérwszym, np: eine gute Mutter liebt ihre Kinder dobra matka kocha swoje dzieci.

2re albo przed przypadkiem 1szym np: liebt jede Mutter ihre Kinder? czy każda matka kocha swoje dzieci?

3cie albo na samym końcu zdania, np. ein jeder weiß, daß eine gute Mutter ihre Kinder liebt każdy wié, że dobra matka kocha swoje dzieci.

Zatém, podług troistego położenia słowa osobistego, mają Niemcy szyk trojaki.

§. 91. *Szyk* 1szy, *czyli opowiadający* (die natürliche oder erzählende Wortfolge) ma miejsce, ile razy zdanie zaczyna się od przypadku piérwszego bądź samego, bądź określonego przedimkiem, przymiotnikiem, za-

imkiem, imiesłowem, imieniem liczbowém, apozycyą albo przypadkiem 2gim.

W szyku piérwszym układają się wyrazy tym porządkiem: 1ód przypadek piérwszy, 2re słowo osobiste w czasie niezłożonym albo słowo posiłkowe, jeżeli słowo główne czyli osobiste jest w czasie złożonym *; 3cie zaimek osobisty rządzony od słowa a nie od przyimka; 4te przysłówki oznaczające czas i miejsce; 5te inne przypadki rządzone od słowa; 6te przypadki rządzone od przyimków; 7me inne przysłówki, które nie wyrażają okoliczności czasu lub miejsca; 8me przyrostek, to jest cząstka rozdzielna, z któréj słowo osobiste w czasie teraźniejszym lub przeszłym niedokonanym jest złożone, albo tryb bezokoliczny lub imiesłów bierny słowa osobistego.

Przykłady. (Liczby oznaczają porządek wyrazów.)

1 2 3 4 5 7 6
Ich gebe dir morgen das Buch ganz gewiß ab oddam ci książkę niezawodnie jutro.

1 2 3 5 6 8
Der Fürſt wird morgen ſeinen Einzug in die Stadt N. halten Książę odprawi jutro swój wjazd do miasta N.

1 2 3 4 5 6 8
Mein Vater hat mir geſtern ein ſchönes Werk für ſechs Thaler zum Namenstage geſchenkt ojciec darował mi wczoraj na imieniny piękne dzieło za sześć talarów.

---

* Przez *czas niezłożony* rozumie się czas teraźniejszy i przeszły niedokonany; inne zaś czasy nazywają się *złożonemi*, albowiem słowo osobiste składa się z właściwego słowa posiłkowego haben lub ſein i z imiesłowu biernego, albo trybu bezokolicznego tegoż słowa osobistego, np. ich habe (hatte) gelernt nauczyłem się (byłem); ich werde lernen będę się uczył.

Uwagi: 1. Spójniki aber, allein, auch, denn, oder, weder, noch, nicht, nur, sondern, und (§. 96 str. 230), a niekiedy i entweder, nie zmieniają szyku piérwszego, np: Nur die Tugend macht uns verehrenswerth tylko cnota czyni nas szacownemi. Ich hätte es gern gethan, aber es stand nicht in meiner Macht chętnie byłbym to uczynił lecz nie było w mojéj mocy.

Co do rządu słowa kładzie się pospolicie przypadek trzeci osoby przed przypadkiem 4tym rzeczy; można i przypadek 4ty położyć przed 3cim dla zwrócenia uwagi, wymawiając go z akcentem, np. ich gebe dem Bruder das Buch, ich gebe das Buch dem Bruder, ich gab dem Bruder das Buch, ich gab dieses Buch dem Bruder.

2. Jeżeli obadwa przypadki rządzone od słowa są zaimkami osobistemi, albo tylko przypadek 4ty będzie zaimkiem, 3ci zaś imieniem, wówczas przypadek 4ty poprzedza 3ci, np: ich gab es ihm, ich gab es dem Bruder dałem mu to, dałem to bratu.

3. Przyrostki kładą się niekiedy zaraz po słowie, mianowicie, gdy słowo rządzi trybem bezokolicznym, albo gdy zdanie nieco jest przy długie, np: es fängt an zu blitzen zamiast es fängt zu blitzen an zaczyna błyskać się; wir weichen sehr oft ab vom Pfade zum großen Ziel menschlicher Bestimmung nader często zbaczamy z drogi wielkiego celu ludzkich przeznaczeń.

4. Ile razy w zdaniu jest drugie jakie słowo w trybie bezokolicznym, które nie należy do głównego słowa osobistego, lecz tylko od niego jest rządzone, a przytém ściąga się do kilku wyrazów, czyli raczéj samo rządzi jakiemi przypadkami, lepiéj

takowy tryb bezokoliczny za pomocą odcinka odłączyć i za oddzielne uważać zdanie, np: ich hatte ihn zu dieser löblichen Handlung durch meine Beredsamkeit zu bewegen gehofft, lepiéj ich hatte gehofft, ihn zu dieser löblichen Handlung durch meine Beredsamkeit zu bewegen spodziewałem się, iż go do tego chwalebnego czynu moją wymową nakłonię.

§. 92. *II. Szyk pytający.*

(Die fragende Wortfolge.)

W szyku drugim wyrazy *porządkują się tym samym sposobem* co w szyku piérwszym, z różnicą, że słowo osobiste nie kładzie się po, lecz przed przypadkiem piérwszym.

Szyk drugi używa się:

1. Ile razy pytamy się wprost, albo za pomocą przysłówków pytających warum, weßwegen, wohin, woraus, wodurch, womit, i t. p. (§. 88, 4); np: sind Sie gesund? zdrówże Pan jesteś? ist der Vater zu Hause? jestże ojciec w domu? wo bist du gewesen? gdzie byłeś? warum haben Sie Ihren Bruder nicht mitgebracht? czemuś Pan nie przyprowadził z sobą swego brata? wen, was hast du gesehen! kogo, co widziałeś!

2. Rozkazując, prosząc, wołając, życząc w czasie teraźniejszym, albo okazując zadziwienie za użyciem bądź spójnika wie wraz z przymiotnikiem czyli przysłówkiem, bądź zaimków was für ein, welch ein z rzeczownikiem np: ehret die Religion szanujcie religią! se-

tzen Sie ſich siadaj Pan; reiſen Sie glücklich! jedź Pan szczęśliwie! möge er leben wie er will! niech żyje jak chce! wie unglücklich bin ich! jakże jestem nieszczęśliwy! was für ſchönes Wetter hatten wir geſtern! co za piękną pogodę mieliśmy wczoraj! welch ein Ungeheuer kann der Menſch werden! co za potwór z człowieka zrobić się może!

3. Gdy się opuszczają spójniki wenn, wofern, *jeżeli, gdyby*, wyrażające warunek lub życzenie, a które wymagają szyku trzeciego, np: hätte ich doch ſeine Lehren befolgt! zamiast wenn ich doch ſeine Lehren befolgt hätte! o! gdybym był usłuchał jego przestróg; wäreſt du fleißiger, zamiast wenn du fleißiger wäreſt gdybyś był pilniejszym.

4. W każdém zdaniu następném, np: als ich in die Schule ging, war der Bruder noch zu Hauſe, gdym szedł do szkoły, brat był jeszcze w domu *.

5. Wyrażając co sposobem niepewnym za użyciem wyrazu es zapowiadającego subjekt, np: es iſt

---

* Niemcy nazywają *zdaniem poprzedniém* der Vorderſatz, wszelkie zdanie zaczynające się od spójnika rządzącego szykiem 3cim: zdanie zaś po niém następujące czyli główne nazywają *zdaniem następném* der Nachſatz, (a takowe poznaje się po spójnikach, bądź wyraźnych bądź domyślnych ſo, alſo, dann, alsdann, to, więc, tedy, zatém), np nachdem er ſeine Arbeit geendigt hatte (Vorderſatz), (ſo) legte er ſich ſchlafen (Nachſatz), gdy robotę swoją ukończył (*zdanie poprzednie*), położył się spać (*zdanie następne*). Wie das Meer vom Winde bewegt wird (Vorderſatz, ſo (alſo) wird der Menſch von den Leidenſchaften bewegt (Nachſatz), jak wiatry miotają morzem, tak człowiekiem namiętności.

ein Eilbote angekommen, zamiast ein Eilbote iſt angekommen przybył kuryer; es ſollen drei Menſchen in der Weichſel ertrunken ſein, zamiast: drei Menſchen ſollen in der Weichſel ertrunken ſein troje ludzi miało utonąć w Wiśle.

6. Ile razy przytrafia się przekładnia (eine Verſetzung), to jest: gdy wyrazowi jakiemu, dla nadania mu większéj ważności, wymawiając go dobitniéj od drugich, zmieniamy miejsce, które mieć powinien w szyku Iszym, i przekładamy go na początek zdania. Takiemi wyrazami być mogą: *przysłówek*, *imiesłów*, *tryb bezokoliczny*, *rząd przyimka* albo *słowa*, ale zawsze tylko jeden przypadek to jest drugi, trzeci albo czwarty, nakoniec *w zdaniach wtrąconych*, przytaczając swoje albo czyje słowa, np: loben (*tryb bezokoliczny*) ſollte ich dich, zamiast podług szyku Igo ich ſollte dich loben miałem cię chwalić. Weinend (*imiesłów*) ging er davon, zamiast er ging weinend davon odszedł z płaczem. Geſprochen (*imiesłów*) habe ich ihn nicht, zamiast ich habe ihn nicht geſprochen nie mówiłem z nim. Geſtern (*przysłówek*) lebte er noch, albo noch geſtern lebte er, zamiast er lebte noch geſtern wczoraj żył jeszcze. Mit einer ſchlechten Feder (*rząd przyimka*) kann man nicht ſchön ſchreiben, zamiast man kann mit einer ſchlechten Feder nicht ſchön ſchreiben złém piórem nie można pięknie pisać. Dir (*rząd słowa*) gab ich das Buch, albo das Buch (*rząd słowa*) gab ich dir, zamiast ich gab dir das Buch tobie dałem książkę. Der Unglücklichen (*rząd słowa*) ſollen wir uns erbarmen, zamiast wir ſollen uns der Unglücklichen erbarmen nad nieszczęśliwemi powinniśmy się litować. Haltet den Dieb, rief man (*powtarzając czyjeś słowa*) auf der Straße trzymajcie złe-

dzieja, wołano na ulicy. Sie werden verzeihen, sagte er (*zdanie wtrącone*) daß... Pan Dobr... rzekł, darujesz że...

Uwagi. 1. Zaimki osobiste rządzone od słowa, kładą się pospolicie przed przypadkiem pierwszym, nie tylko w szyku drugim ale i w trzecim, np. hätte es mir mein Freund eher gesagt, albo wenn es mir mein Freund eher gesagt hätte gdyby mi o tém wcześniéj mój przyjaciel był powiedział.

2. Gdy wymieniona jest osoba, którą prosimy, przywołujemy, albo któréj rozkazujemy, może ona położoną być, jako przypadek 1szy w niemieckim a 5ty w polskim, albo po słowie, albo na początku lub na końcu zdania, np. thu mir Bruder den Gefallen; Bruder, thu mir den Gefallen, thu mir den Gefallen Bruder zrób mi tę łaskę bracie!

3. Pytając się, albo też okazując zadziwienie, można położyć przypadek piérwszy przed słowem: ale w miejsce tegoż przypadku pierwszego po słowie, kłaść trzeba zaimek osobisty er, sie, es, stósownie do jego rodzaju i liczby, np. der Vater, ist er zu Hause? zamiast ist der Vater zu Hause? jestże ojciec w domu?

4. Życzenia szczere, pobożne wyrażają się podług szyku pierwszego, ale słowo osobiste kładzie się w trybie łączącym, np. der Himmel schenke Ihnen Gesundheit und alles Wohlergehen! oby nieba użyczyły Panu zdrowia i wszelkich pomyślności! Es lebe der Kaiser! niech żyje Cesarz!

§. 93. *III. Szyk łączący.* (Die verbindende Wortfolge.)

W szyku 3cim słowo osobiste kładzie się na samym końcu zdania, nie rozłączając się z cząstką rozdzielną; reszta wyrazów porządkuje się jak w szyku piérwszym.

Szyk 3ci ma miejsce, ile razy zdanie zaczyna się:

1. *Od jednego z tych spójników*: als, da, indem, nachdem, sobald, wenn, weil, obgleich, daß, damit, i t. d. (§. 94), np: nachdem die Sonne untergegangen war gdy już słońce zaszło; wenn er die Wahrheit spricht jeżeli prawdę mówi; sage ihm, daß ich auf ihn warte powiedz mu, że czekam na niego.

2. *Od zaimka względnego:* welcher, welche, welches, lub der, die, das, albo so, zastępującego niekiedy tenże zaimek, albo téż od wer, was, *zaimka oznaczającego* czyli *pytającego się pośrednio*, to jest *nie wprost*, w jakimkolwiek przypadku będą położone, czy rządzonym od słowa, czy od przyimka, byleby pytania wprost się nie wyrażały, np: Ein Jüngling, welcher sich zu vervollkommnen sucht młodzieniec, który się stara wydoskonalić; der Mann, dessen wohlthätige Hand so viele Armen unterstützet, mąż, którego dobroczynna ręka tylu ubogich wspiéra; wer Dir das gesagt hat, ist ein Lügner kto ci to powiedział, jest kłamcą; ich weiß, von wem du das gehört hast, wiem od kogoś to słyszał.

3. *Od przysłówków* wo, woraus, worinn, wodurch, womit, woher, i t. d. (§. 88, 4) zastępujących miejsce zaimka względnego lub pytającego się nie wprost, byleby nie były złożone z da, albo dar, np: davon, daraus, i t. d. ponieważ te szyku drugiego wymagają, np: der

Ort, wo (an welchem) wir uns das erste Mal sahen, miejsce, gdzieśmy się piérwszy raz widzieli; ich weiß nicht, wie (auf welche Art) es geschehen ist nie wiem jak się to stało; das Geschenk, wofür (für welches) ich Ihnen sehr verbunden bin upominek, za który Panu bardzo jestem obowiązany.

Prawidło. Po słowach wünschen, wollen, hoffen, ermahnen, erzählen, rathen, befürchten i t. p. oznaczających skutek wątpliwy, spójnik daß niekiedy się opuszcza, ale natenczas zdanie zostaje w szyku piérwszym, a słowo osobiste wyraża się w trybie łączącym, np. ich hoffe, dein Bruder werde sein Wort halten, zamiast daß dein Bruder sein Wort halten wird spodziewam się, iż twój brat dotrzyma swego słowa; ich wollte (wünschte), du hättest ihn nie gekannt, zamiast daß du ihn nie gekannt hättest chciałbym, żebyś go był nigdy nie znał *.

Uwagi. Ile razy na końcu zdania zejdą się dwa tryby bezokoliczne, albo dwa imiesłowy bierne, albo raczéj tryb bezokoliczny i imiesłów, wtedy słowo posiłkowe, zgadzające się z przy-

---

* Nieraz pozwalają sobie Niemcy od prawideł odstępować, kładąc słowo nie na samym końcu zdania, np: die Menschen thun besser, daß sie sich willig unterwerfen dem Schicksal, als daß sie meistern die Wege der Vorsehung ludzie lepiéj czynią, że się dobrowolnie poddają losowi, aniżeli, żeby drogom (rządom) Opatrzności przyganiali; man kann nicht schön schreiben mit einer schlechten Feder, nie można pięknie pisać złém piórem; er ist ausgefahren noch vor Sonnenaufgang, wyjechał jeszcze przed wschodem słońca.

padkiem piérwszym, kładzie się zazwyczaj przed temi dwoma trybami bezokolicznemi, albo imiesłowami, np: ich weiß nicht, ob er mit uns wird gehen wollen, zamiast ob er mit uns gehen wollen wird, niewiem, czy będzie chciał z nami iść; weil du meine Warnungen nicht haſt annehmen wollen, zamiast: nicht annehmen gewollt haſt, ponieważ moich przestróg nie chciałeś przyjąć; es iſt bekannt, daß er durch N. iſt verführt worden, zamiast: verführt worden iſt, wiadomo, że przez N. został uwiedziony. Podobnież: man ſagt, daß er werde Soldat werden, zamiast: daß er Soldat werden werde, powiadają, że zostanie żołnierzem; weil ich dir die Sache habe verfertigen helfen wollen, albo: habe wollen verfertigen helfen, ponieważ chciałem ci dopomódz w zrobieniu téj rzeczy.

2. Słowa posiłkowe haben i ſein przy słowach w czasie przeszłym dokonanym i zaprzeszłym opuszczają się niekiedy, mianowicie w stylu wyższym.

a) Po zaimkach der ich, der du, i t. d. np: Göttinn des Friedens, die du dir zum Sinnbild den Oelbaum erkoren (haſt), Bogini pokoju, któraś sobie drzewo oliwne za godło obrała.

b) Gdy w jednym okresie to samo słowo posiłkowi dwa razy przypada, np: wenn du das Geld, welches du bekommen (haſt), ſchon ausgegeben haſt, jeżeli już wydałeś pieniądze, któreś dostał.

c) Gdy doroznumieć się można słowa posiłkowego, np: er bat mich, ihm die Summe, welche B. abgeſchlagen (hat, lub hatte), zu leihen prosił mnie,

żebym mu pożyczył téj summy, którą mu B. odmówił; wie mir die Briefe, welche an dich geſchrieben (ſind lub waren) in die Hände gefallen ſind, weiß ich nicht, jakim sposobem do rąk moich dostały się owe listy, które do ciebie napisano, nie wiem. Ich weiß, daß ich immer fleißig geweſen (bin) wiem, żem zawsze był pilny.

ROZDZIAŁ XVII.

O użyciu spójników.

(Vom Gebrauch der Bindewörter.)

Uwaga. W tym rozdziale umieszczają się tylko spójniki na szyk wpływające (zobacz Rozdział 16. §. 92, 93).

§. 94. *Następujące spójniki wymagają po sobie szyku* 3go: als, da, indem, nachdem gdy, daß że, als daß, auf daß, damit że, żeby, aby; bevor, ehe nim, alswenn jakby; indeſſen daß, unterdeſſen daß, während daß tymczasem gdy, außer wenn chyba że, je nachdem w miarę jak ob czy, czyli; obgleich, obſchon, obzwar chociaż; je—je, je—deſto, im—tym; falls, im Falle w razie, gdyby; wenn, wofern jeżeli; in wiefern, inwofern gdyby; weil ponieważ; wiejak, gdyby; weßhalb dla czego; wann kiedy (o czasie); ſobald jak tylko; ungeachtet pomimo, że; ſo *jak*, *jakkolwiek* w połączeniu z przysłówkiem albo przymiotnikiem, np. ſo gern jak chętnie; ſo ſchön i t. d.

Przykłady:

Jakkolwiek chętniebym to uczynił, wszelako uczynić nie mogę.	So gern ich es thäte, kann ich es doch nicht thun.

Gdy u nas bawił.	Während er sich bei uns aufhielt.
Chociaż z was kontent jestem.	Obgleich ich mit euch zufrieden bin.
Chociaż różne posiada wiadomości, wszelako.....	Ungeachtet sie manche Kenntnisse besitzt, so.....
Jeżeli cię jutro nie odwiedzę, znakiem to będzie żem już wyjechał.	Wenn ich dich morgen nicht besuche, so ist es ein Zeichen, daß ich schon weggefahren bin.
Zdrów jest, tylko jeszcze nieco kuleje.	Er ist gesund, außer daß er noch etwas hinket.
Im więcéj wiemy, tym więcéj poznajemy jak mało wiemy.	Je mehr man weiß, desto mehr sieht man ein, wie wenig man weiß.
Człowiek tym niżéj spaść może, im wyżéj się wzniósł.	Der Mensch kann desto tiefer fallen, je höher er gestiegen ist.

§. 95. *Rządzą szykiem drugim*: daher, darum, deßhalb, deßwegen dla tego; denn sonst inaczéj bowiem; dann, ferner, hernach potém; so, also, folglich więc zatém, theils—theils już—już; np: deßwegen ist es so geschehen dla tego tak się stało; folglich mußte er sich entfernen a zatem musiał się oddalić.

§. 96. Wszystkie inne spójniki, które poprzedzają zdanie, nie zmieniają szyku piérwszego a między temi odznaczają się szczególnie te, które w zdaniu jeden z drugim użyć się muszą; jak np. (entweder z oder) *albo—albo*; weder z noch) albo (eben so z als) *ani ani*; (nicht nur z sondern, z auch, albo z aber auch) *nie tylko—ale i;* (sowohl z als) *tak—jak;* np. entweder ich komme zu dir, lepiéj *podług szyku* 2go entweder komme ich zu dir, oder du kommst zu mir, albo ja przyjdę do ciebie, albo ty do mnie przyjdziesz.

§. 97. Następujące; chociaż kłaść się mogą na początku zdania, najczęściéj jednak przekładają się po słowie osobistém albo przypadku piérwszym: aber lecz;

doch, dennoch, jedoch wszelako; hingegen zaś; vielmehr owszem; zwar bowiem, wprawdzie, np: er war aber (zamiast: aber er war) nicht zu Hause ale go nie było w domu.

Uwagi. 1. Wszelkie zdanie zaczynające się od spójnika und *i*, w tym samym szyku się kładzie, w jakim zostaje zdanie, które je poprzedza, np. wir waren auf der Wiese und pflückten uns Blumen byliśmy na łące i rwaliśmy sobie kwiatki.

2. Spójniki denn, wohl używają się najczęściéj przy pytaniach z naleganiem, np. was denken Sie wohl? co Pan sobie myślisz? hast du denn Verstand? maszże rozum? spójnik zaś doch przy rozkazywaniach, np. höre doch słuchajże, laß mich doch in Ruhe dajże mi pokój.

3. Sondern *lecz* i aber *ale*, tém się różnią, że sondern zawsze się kładzie po zdaniu z przeczeniem, np: er war nicht in der Stadt, sondern auf dem Lande nie był w mieście, lecz na wsi; ich suchte ihn, aber er war nicht da szukałem go, ale go tam nie było.

4. Spójniki indem, indessen, unterdessen, während, als, da, wszystkie w znaczeniu *gdy*, *kiedy*, wyrażają po większéj części równoczesność dwóch czynności, np: während ich schrieb, las er ein Buch kiedy ja pisałem, on czytał książkę; als ich ihn besuchte, fand ich ihn krank, gdym go odwiedzał, zastałem go chorego.

5. Po spójniku nachdem, który się często zastępuje przez als, da, zawsze się kładzie czas zaprzeszły; np. nachdem er dies gesagt hatte, entfernte er sich, gdy to powiedział, oddalił się.

6. Wenn używa się tylko w zdaniach warunkowych, a mianowicie, ilekroć zamiast *gdy* powiedzieć można *jeżeli*, *gdyby*, *skoro*, w czém Polacy uczący się po niemiecku najczęściéj błąd kładą, co jest błędem np: wenn morgen das Wetter so schön bleibt, so fahren wir aufs Land jeżeli i jutro taka pogoda będzie, pojedziemy na wieś; wenn er den Brief noch nicht geschrieben hat, so sage ihm, daß er nicht mehr schreibe jeżeli listu jeszcze nie napisał, powiedz mu, żeby już niepisał. Podobnie spójnik ob czy tylko w zdaniach podrzędnych używa się, ale nigdy w pytaniach wprost, np: czy jest ojciec w domu? ist der Vater zu Hause? Nie wiem czy jest w domu, ich weiß nicht, ob er zu Hause ist. Czy jutro mamy święto? Haben wir morgen einen Feiertag? Pytał się mnie czy jego nie znam, er fragte mich, ob ich ihn nicht kenne?

7. Da częściéj wyraża stosunek przyczyny, aniżeli czasu, np: da (weil) er krank war, so konnte ich ihn über diese Angelegenheit nicht sprechen, ponieważ był chory, nie mogłem przeto mówić z nim w tym interesie.

8. Po słowach oznaczających *życzenie*, *warunek*, *doniesienie*, często opuszcza się daß, a słowo kładzie się w trybie łączącym (zobacz prawidło na st. 227) np: sage ihm, ich sei ausgegangen, zamiast: daß ich ausgegangen bin powiedz mu, żem wyszedł.

ROZDZIAŁ XVIII.

§. 98. *O zamienianiu składni czynnéj na bierną, i o składni imiesłowowéj.*

1. Gdy zdanie czynne najprostszego składu, to jest złożone z przypadku piérwszego słowa czynnego i

z przypadku czwartego, zamienia się na bierne, w takowéj zamianie *przypadek piérwszy przechodzi w 3ci z przyimkiem* von, *przypadek 4ty w 1szy, a słowo w imiesłów bierny, któremu przydaje się słowo posiłkowe* werden, *i to zostaje w tym samym czasie, trybie i szyku, zgadzając się z nowo utworzonym przypadkiem piérwszym, w liczbie i osobie, np:*

przyp. 1 przyp. 4
Czynnie: Der Vater liebt den Sohn ojciec kocha syna.

1 3
Biernie: Der Sohn wird von dem Vater geliebt.

1 4
Czynnie: Wer hat ihn geschlagen? kto go uderzył?

3 1
Biernie: Von wem ist er geschlagen worden?

Uwagi: 1. Gdy w zdaniu czynném oprócz przypadku 4go znajduje się i przypadek 3ci z przyimkiem von, wówczas przypadek 1szy nie w 3ci, ale w 4ty z przyimkiem durch przechodzi, np: er hat mich von allen Schulden befreit uwolnił mnie od wszystkich długów, *biernie:* durch ihn bin ich von allen Schulden befreit worden.

2. Podobnie przypadek 1szy zamienia się na 4ty z przyimkiem durch, kiedy nie wyraża osoby, ale rzecz; lub téż, kiedy wyrażana nim osoba uważa się za przyczynę skutku czyli za narzędzie, np: seine Worte haben mich überzeugt jego słowa mnie przekonały, *biernie:* durch seine Worte bin ich überzeugt worden przekonałem się z słów jego; diese Männer stürzten ihn ins Unglück ci mężowie pogrążyli go w nieszczęście, *biernie:* durch diese Männer wurde er ins Unglück gestürzt; domowe wojny wiele państw

do upadku przywiodły die bürgerlichen Kriege haben viele Staaten zu Grunde gerichtet, *biernie*: durch die bürgerlichen Kriege sind viele Staaten zu Grunde gerichtet worden.

3. *Składnia bierna*, wtedy się najczęściéj używa, kiedy w zdaniu czynném przypadek 1szy nie różni się zakończeniem od przypadku 4go, przez co dwuznaczność powstaćby mogła, np: die Römer unterjochten die Griechen właściwie znaczy, że: *Rzymianie podbili Greków*, z przyczyny, że słowo osobiste zaraz po przypadku piérwszym jest położone; a zaś podług przekładni tłumaczyćby można, że: *Grecy podbili Rzymian.* W podobnym więc razie zawsze biernie zdania użyć trzeba, i powiedzieć: die Griechen wurden von den Römern unterjocht, albo von den Römern wurden die Griechen unterjocht. Niemćmy przyszli, już ich rozbójnicy otoczyli i obdarli, ehe wir ankomen, waren sie schon von den Räubern umringt und geplündert worden, zrozumiałéj aniżeli: hatten sie schon die Räuber umringt und geplündert, coby tłumaczyć można: *oni już rozbójników otoczyli i zrabowali.*

4. Polacy rzadko kiedy używają składni biernéj, i to za użyciem słowa posiłkowego *być* lub *zostać*.

§. 99. Przez *składnię imiesłowową* (Participial-Konstruction) rozumie się połączenie dwóch zdań w jedno za pomocą imiesłowu, opuszczając spójnik albo zaimek względny.

II. Dwa zdania łączą się w jedno w tenczas tylko, gdy mają wspólny przypadek 1szy, np: weinend schieden sie von einander, albo sie schieden von einander weinend

§. 122. 2. *Jambowe* (⏑ —) od dwu- do sześcio-miarowych, najczęściéj się używają w poezyi niemieckiéj; albowiem przyimki, spójniki, przedimki, zaimki i przyrostki, które wszystkie zawsze poprzedzają długie zgłoski, najwięcéj przyczyniają się do utworzenia jambów. Zamiast jamba można kłaść postępujący spondéj (— —), niekiedy i anapest (⏑ ⏑ —), rzadko zaś pirych słaby. Wiersze jambowe mają często *jedną zgłoskę zbyteczną* (eine überschlagende Silbe).

Przykłady

Jamby dwumiarowe.

Was wei|nen wir
Am Gra|be hier?
Bald flieht | wie Schaum
Des Le|bens Traum. (Voß).

Czegoż płaczemy tu nad grobem? jak piana znika szybko sen życia.

Jamby trzymiarowe.

Die dü|stre Nacht | ist hin,
Die Son|ne keh|ret wie|der
Ermun|tre dich | mein Sinn
Und dich|te Freu|denlie|der. (Utz).

Minęła ciemna noc, słońce znowu powraca, ocuć się mój duchu i układaj pieśni radosne.

Jamby czteromiarowe.

Gott! Him|mel zit|tern der|ner Macht
Und Son|nen flehn | vor der|ner Pracht.
Du Gott | der All|macht und | der Eh|re!
Dich lo|ben al|ler Him|mel Hee|re,
Und Land | und Mee|re stim|men ein,
Und al|les, al|les freut | sich dein. (Voß).

Boże! niebiosa drżą przed twoją potęgą, a słońca uciekają przed twoją okazałością. Boże wszechmocności i chwały! Ciebie wysławiają wszystkich niebios zastępy, ziemia i morza łączą swe pienia, i wszystko cieszy się tobą.

Jamby pięciomiarowe używają się zwykle w dyalogu tragicznym, w sonetach i zwrotkach kilkowierszowych.

Lebt wohl | ihr Ber|ge, ihr | geliebten Trif|ten,
Ihr trau|lich stil|len Thäler le|bet wohl!
Johan|na wird | nun nicht | mehr auf | euch wan|deln.
Johanna sagt euch ewig Lebewohl!
Ihr Wiesen, die ich wässerte! ihr Bäume,
Die ich gepflanzet, grünet fröhlich fort!
Lebt wohl ihr Grotten und ihr kühlen Brunnen!
Du Echo, holde Stimme dieses Thal's,
Die oft mir Antwort gab auf meine Lieder:
Johanna geht, nnd nimmer kehrt sie wieder.
(Schiller's Jungfrau, von Orleans).

Żegnam was góry, was ulubione pastwiska, żegnam was lube, ciche doliny! Joanna więcéj po was chodzić nie będzie, Joanna żegna się z wami na zawsze! Wy łąki, którem skrapiała, drzewa, którem sadziła, zieleńcie się wciąż wesoło. Żegnam was jaskinie i was chłodne zdroje. Echo, luby odgłosie téj doliny, któreś mi często na moje śpiewy odpowiadało, Joanna odchodzi, i nie powróci więcéj.

O weh | der Lü|ge! ſie | befrei|et nicht,
Wie je|des an|dre wahr | geſproch|ne Wort
Die Bruſt; | ſie macht | uns nicht | getroſt, | ſie ång|ſtet
Den, der ſie heimlich ſchmiedet, und ſie kehrt
Ein losgedrückter Pfeil von einem Gotte
Gewendet, und verſagend, ſich zurück,
Und trifft den Schützen. (Göthe).

O! biada kłamstwu! nie uwalnia ono serca, tak jak każde inne z prawdą wyrzeczone słowo; nie pociesza nas, niepokoi tego, który je skrycie knuje, i odwraca się jak strzała od bóstwa wypuszczona, a chybiając, w samego strzelca godzi.

W jambach sześciomiarowych (zwanych u Rzymian *senare*, u Greków *trimeter*) dwa jamby zwykle składają jednę miarę, np:

Das Recht des Herr|ſchers||üb' ich aus | zum letzten Mal,
Dem Grab zu ü|bergeben||die|ſen theuren Leib.
(Schiller).

Prawo Rządcy wykonywam po raz ostatni, powierzając grobowi te drogie zwłoki.

Ihr Wälder, wo kein Licht durch finstre Tannen strahlt,
Und sich in jedem Busch die Nacht des Grabes mahlt,
Ihr hohlen Felsen dort, wo im Gesträuch verirrt
Ein trauriges Geschwärm einsamer Vögel schwirrt.

(Ueber die Ewigkeit, von Haller).

Wy lasy, przez których ponure jodły nie przedziera się światło, i w których każdym krzaku maluje się noc grobowa, wy powydrążane skały, w których zaroślach zbłąkane smutne stado samotnych ptaków gwarzy.

Jamby sześciomiarowe zwane *aleksandryny* z rymami męzkiemi i żeńskiemi na przemian, mają średniówkę po trzeciéj zaraz miarze, dzielącą wiersz na dwie połowy, np.

Genug: es ist ein Gott. || Es ruft es die Natur,
Der ganze Bau der Welt || zeigt seiner Hände Spur;
Der unermess'ne Raum, || in dessen lichten Höhen
Sich tausend Welten dreh'n, || und tausend Sonnen stehn.

Dosyć, że jest Bóg. Odzywa sie z tém natura, cała budowa świata okazuje rąk jego ślady; niezmierzona przestrzeń, w któréj jasnych wysokościach tysiące światów krążą i tysiące słońc stoją.

Wenn ich die Himmel seh', || die du, Herr, ausgebreitet;
Der Sonne Majestät, || den Mond, den du bereitet,
Was ist der Mensch, o Gott, || daß seiner du gedenkst?
Unzählig ist das Gut, || das du ihm täglich schenkst.

(Der Christ, von Gellert)

Kiedy spojrzę na niebiosa, któreś Panie rozprzestrzenił, na okazałość słońca, na księżyc, któreś stworzył, czemże jest człowiek, Boże! iż o nim pamiętasz? Niezliczone są dobrodziejstwa, które mu codzień wyświadczasz.

Jamby ośmiomiarowe nie są już w używaniu, gdyż więcéj zbliżają się do prozy; lepiéj je rozdzielić na dwa cztéromiarowe, jakoż i cezura przypada w samym środku, np. z Klejsta:

Tauſend Sternenheere loben || meines Schöpfers Pracht und Stärke.

Tysiące gwiazd zbiorów wychwalają mojego stwórcy okazałość i potęgę: albo

Empfangt mich heilige Schatten, ihr hohen belaubten Gewölbe.

(Der Frühling, von Kleiſt).

Przyjmijcie mnie święte cienie, wysokie umajone sklepienia.

§. 123. 3. *Trochaiczne* (— ◡) składają się z dwu do pięcio, a rzadko z sześciomiarowych. Miejsce trocheja zastępuje niekiedy spondej spadający (— —). Choreje czyli trocheje najwięcéj używają się w poezyi lirycznéj, w przedmiotach poważnych religijnych.

Trocheję dwumiarowe.

Aus den | Büſchen
Mit den | Düften,
Mit den | friſchen
Kühlen | Lüften
Naht die | Freude. (Göthe)

Z pośród krzewów z woniami, z świeżemi chłodzącemi zefirami zbliża się radość.

Trocheje trzymiarowe.

Grüner | wird die | Au
Und der | Himmel | blau!

Schwalben | kehren | wieder
Und die | Erstlings | Lieder
Kleiner | Vögel|lein
Zwitschern | durch den | Hain. (Hölty).

Coraz bardziéj zielenią się błonia, i niebo błękitniéjszém się staje! Jaskółki powracają, a młodociane pienia ptasząt rozlegają się po gaju.

Trocheje cztéromiarowe.

— ◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡
Morgen, | morgen, | nur nicht | heute!
— ◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡
Sprechen | immer | träge | Leute,
— ◡ | — ◡ | — ◡ | —
Morgen: | heute | will ich | ruh'n!
Morgen jene Lehre fassen,
Morgen diesen Fehler lassen,
Morgen dies und jenes thun!

Jutro, jutro ale nie dziś, mówią zawsze opieszali ludzie, jutro: dzisiaj chcę spocząć! jutro przyjmę tę naukę, jutro ten nałóg porzucę, jutro to i owo zrobię.

Trockne | deines | Jammers | Thränen,
Heitre | deinen | Blick!
Denn es | bringt kein | banges | Sehnen
Ihn, der | starb, zu|rück. (Voß).

Osusz łzy twojego smutku, wypogódź twój wzrok; albowiem żadna tęsknota nie powróci tego, który umarł.

Trocheje pięciomiarowe.

Schwermuthsvoll und dumpfig hallt Geläute
Vom bemoosten Kirchenthurm herab.

Väter weinen, Kinder, Mütter, Bräute,
Und der Todtengräber gräbt ein Grab.
Angethan mit einem Sterbekleide
Eine Blumenkron' im blonden Haar
Schlummert Röschen, so der Mutter Freude,
So der Stolz des Dorfes war.
(Elegie auf ein Landmädchen, von Hölty).

Melancholicznie i ponuro odzywają się dzwony z pod mchem zarosłéj wieży kościelnéj, płaczą ojcowie, dzieci, matki, narzeczone, a grabarz kopie grób. Ubrana w śmiertelną suknię, z kwiecistym wieńcem na włosach jasnych śpi Rózia, co była rozkoszą matki, a zaszczytem wioski.

§. 124. *Daktyliczne* (— ◡ ◡) są od dwu do pięcio i sześcio miarowych, przeplatane spadającemi spondejami, niekiedy i trochejami. Ponieważ daktyl nie zda się na zakończenie wiersza, przeto ostatnią miarę stanowi trochej, albo téż ta miara jest długa.

Przykłady.

— ◡ ◡ — ◡ ◡
Reich ihm die | Schale!
— ◡ ◡ — ◡ ◡
Schenke dem | Dichter
— ◡ ◡ — ◡ ◡
Hebe nur | ein!
— ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡
Netz ihm die | Augen mit | himmlischem | Thaue,
— ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡
Daß er den | Styx, den Ver | haßten nicht | schaue.
(Schiller).

Podaj mu czarę, Hebe, naléj tylko poecie, zwilż mu źrzenice niebieską rosą, żeby znienawidzonego Styksu nie widział.

Czyste daktyle.

— ◡ ◡ | — ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ |
Seht, wie die | Tage sich | sonnig verklären!
— — ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ | —
Blau ist der | Himmel und | grünend das | Land.
Klag' ist ein Mißton im Chore der Sphären!
Trägt denn die Schöpfung ein Trauergewand?
Hebet die Blicke, die trübe sich senken,
Hebet die Blicke; des Schönen ist viel!
Tugend wird selber zu Freuden uns lenken,
Freud' ist der Weisheit belohnendes Ziel. (Salis.)

Patrzcie, jak świetnie dni sie wypogadzają! Niebo jest błękitne, zielenią się pola. Narzekanie jest fałszywym tonem w chórze sfer; alboż to natura nosi szatę żałobną? Wznieście oczy, które smętnie są spuszczone, wznieście spojrzenia; wiele jest pięknego! Cnota sama poprowadzi nas do radości, radość jest mądrości wynagradzającym celem.

Wiersz sześcio daktylowy.

— ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ |
Rette dich | aus dem Ge|tümmel der | Stadt und der |
— ◡ ◡ | — ◡ ◡ |
rauschenden | Freuden. (Voß).

Uciekaj od zgiełku miasta i szumnych zabaw.

§. 125. 5. *Heksametry* czyli *wiersze bohaterskie sześciomiarowe* składają się *albo* z samych daktylów, *albo* z daktylów i spondejów lub trochejów na przemian; tylko że piąta miara zawsze być musi daktylem, a szósta spondejem lub trochejem.

Cezura główna zwykle przypada w środku trzeciéj miary, to jest albo po długiéj zgłosce i wtedy nazywa

się *cezurą męzką*, albo po pierwszéj krótkiéj i nazywa się *cezurą żeńską*.

Pierwszy Klopstok tym starożytnym wiersza rodzajem, napisał sławną epopeję pod tytułem der Meſſias; późniéj Voss przełożył nim na język niemiecki Iliadę i Enejdę.

Budowa heksametru jest następująca;

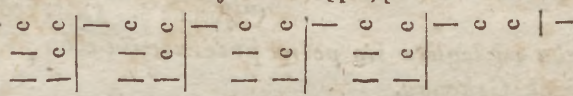

Przykłady.

— ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ◡
— ◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡ |
— — | — — | — — | — — |

Sing un|ſterbliche|Seele || der|ſündigen|Menſchen Er|löſung,
Die der Meſ|ſias auf | Erden, || in|ſeiner | Menſchheit voll|endet:

(Klopſtock).

Opiewaj duszo nieśmiertelna grzesznych ludzi zbawienie, którego Messyasz w swojém człowieczeństwie na ziemi dokonał.

Mancherlei | Freude verlieh mir || der|Herr und|mancherlei |
Trübſal
Im ab|wechſelnden|Leben, || und|Dank ihm|ſagt' ich für|Beides.
Gern nun|will ich das | Haupt, || dies|grauende|hin zu den |
Vätern
Legen ins|Grab; denn | glücklich, || getrennt auch, | bleibt mir|
die Tochter.

(Voß).

Nie jednę pociechę zesłał Pan na mnie, i nie jedno zmartwienie w tém zmiennem życiu, a za oboje skła-

dałem mu dzięki. Chętnie tę siwiejącą głowę złożę w grobie ojców; albowiem, choć rozłączona, szczęśliwą będzie córka moja.

Niedostatek głównéj cezury w środku wiersza zastępują dwie męzkie, z których jedna przypada na miarę drugą, a druga na czwartą.

Weit hallt's | nach, || voll Ent|setzens | nach, || in die | Klüfte
Ge|henna's. (Klopstock)

Daleko rozlegało się pełne przerażenia echo po jaskiniach Gehenny.

* * *

Sonne, dir jauchzet, bei deinem Erwachen der Erdkreis entgegen,
Dir das Wogengeräusch des erdumgürtenden Meeres.
(Fr. L. Stolberg).

Słońce! przy twojém ocknieniu okrąg ziemski raduie się tobie, tobie szum fali ziemię opasuiącego morza.

Plötzlich entsinkt die Hacke, das Beil, die blitzende Sense
Aus der ermüdeten Hand. Im Felde vernimmt es die Dirne,
Sammelt geschwinder den Klee in Haufen, und eilet zurücke
Nach dem freundlichen Dorf....
Hurtiger treibet vom Berge der Schäfer auf steiniges Brachfeld
Seine Heerde zur Hürde, die ihre Schranken verschließet.
(Der Abend, von Zachariä).

Motyka, topór, błyszcząca kosa, ze zmordowanéj ręki nagle wypada. Słyszy to (głos dzwonu) w polu robotnica, co żywo zgarnia koniczynę w kopy, i śpieszy czém prędzéj do wsi przyjaznej. — Spieszniéj spędza z góry owczarz na kamienisty ugór swoję trzodę do hurtów, które jéj granice zamykają.

§. 126. *Dystychon elegiczny* składa się z dwóch wierszy, to jest z heksametru i pentametru na przemian. *Pentameter* jest wiersz pięciomiarowy, złożony z czterech daktylów i jednego spondeja, który się dzieli na dwoje: piérwsza połowa przypada po dwóch pierwszych miarach, a druga po dwóch drugich. Na trzeciéj stopie mieści się cezura, dzieląca wiersz na dwie połowy.

Wzór pentametru.

Sei mir ge|grüßt mein | Berg mit dem | röthlich | strahlenden Gipfel,

Sei mir, | Sonne! ge|grüßt, || die ihn so | lieblich be|scheint. Dich auch | grüß'ich, | lachende | Flur, euch|säuselnde|Linden, Und den | fröhlichen | Chor, || der auf den | Aesten sich | wiegt. (Elegie, von Schiller).

Witam cię moja góro z czerwonawo jaśniejącym szczytem, witam cię słońce, które ją tak przyjemnie oświecasz. I ciebie pozdrawiam uśmiechająca się niwo, was szeleszczące lipy, z tym wesołym chórem, który się na gałęziach kołysze.

Weinend kamst du zur Welt von Freunden mit Lächeln empfangen;

Suche von | Freunden um|weint || lächeln zu | können im | Tod! (Haug).

Płacząc przyszedłeś na świat od przyjaciół z uśmiechem przyjęty: staraj się, żebyś od przyjaciół opłakiwany mógł uśmiechać się umierając.

Was für ein schmelzendes Lied entsteigt den Tiefen des Haines!
Sind es | Töne des | Grams || oder Gefühle der | Lust?
(Philomele, von Manso).

Jak rozczulająca pieśń wydobywa się z głębi gaju! Sążto głosy żalu, czy też uczucia radości?

Rom soll fallen! so ward's in der Himmlischen Rathe beschlossen,
Und vollziehn ihr Gewicht soll das Germanische Schwert.
Attila schreckte von fern, doch würdigt er nicht zu erobern:
Deutsche begehrt' er in Bund, Römern gebot er Tribut.
(Rom, von Schlegel).

Rzym runąć musi! tak postanowiono na radzie niebian, a miecz Germanów ma ich miary dopełnić. Attyla straszył zdaleka, lecz nie sądził za rzecz godną, zdobywać go: zapragnął przymierza z Niemcami, na Rzymian haracz nałożył.

§. 127. 7. *Anapesty* (⏑ ⏑ —) rzadko znajdują się czyste, najczęściej zastępują je spondeje postępujące, a niekiedy i jamby, np.

Und es wal|let und sie|det und brau|set und ziscbt,
Wie wenn Was|ser mit Feu|er sich mengt:
Bis zum Himmel spritzet der dampfende Gischt,
Und Fluth auf Fluth sich ohn' Ende drängt.

* * *

Und will sich nimmer erschöpfen und leeren,
Als wollte das Meer noch ein Meer gebären.
(Der Taucher, von Schiller).

I wre i kipi, szumi i syczy; jak gdyby woda z ogniem się zmieszała; aż pod nieba pryska wrząca piana, a bałwan po bałwanie się tłoczy. Niechce się wyczerpnąć, ani wypróżnić, jak gdyby morze drugie jeszcze morze zrodzić chciało.

b. *Wiersze mieszane liryczne.*

§. 128. Do najznakomitszych gatunków starożytnéj poczyi lirycznéj należą *chorjamby*, *miara safi-cka* i *alcejska*, które wszystkie są czterowierszowe.

1) *Chorjamby* czyli *miara asklepiadéjska* najwłaściwsze są mowie niemieckiéj. Wzór ich budowy jest następujący:

Wiersz 1 i 2 — ⏑ | — ⏑ ⏑ — || — ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑
3 — ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑
4 — ⏑ | — ⏑ ⏑ — | ⏑ —

Wann der | Abend sich senkt, || flieh' ich die lau | te Stadt,
Und durch | wandere stumm || feuchtes Gefild' | umher,
Voll die | Seele von | Sehnsucht,
Und voll | süßer Erin | nerung. (Sališ).

Kiedy wieczór już ku schyłkowi, uciekam z wrzaskliwego miasta i w milczeniu przechadzam się po wilgotnych błoniach, dusza pełna tęsknoty, pełna słodkich wspomnień.

Schön ist, Mutter Natur, deiner Erfindung Pracht
Auf die Fluren verstreuet, schöner ein froh Gemüth,
Das den großen Gedanken
Deiner Schöpfung noch einmal denkt.
(Der Zürchersee, von Klopstock).

Matko naturo, piękna jest okazałość twoich utworów rozsypanych po błoniach, piękniejszym jest wesoły umysł, który ową wielką myśl twego stworzenia raz jeszcze sobie wystawia.

2) *Wzór miary alcejskiéj czyli alkaicznej.*

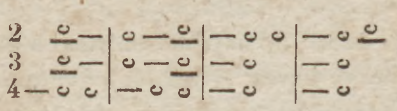

Noch ein|mal möcht' ich, | eh in die | Schattenwelt
Elysiums mein | seliger | Geist sich senkt,
Die Flur | begrüßen, | wo der | Kindheit
Himmlische | Träume mein | Haupt um|schwebten!
(Matthisson).

Raz jeszcze przynajmniéj, nim dusza moja przeniesie się na pola elizejskie, chciałbym te błonia pozdrowić, na których lube marzenia dziecinnego wieku umysł mój zajmowały.

O du mein Meister, der du gewaltiger
Die Gottheit lehrtest! zeige die Wege mir,
Die du da gingst! worauf die Seher,
Deine Verkündiger, Wonne sangen.
(Der Erlöser, von Klopstock).

O ty mój nauczycielu, który dzielniéj o Bogu nauczałeś! wskaż mi drogi, któremi postępowałeś! na których prorocy, przepowiadający ciebie, rozkosz opiewali.

3) *Wzór miary safickiéj* nazwanéj od Safony greckiéj wiérszopiski, która żyła około 600 lat przed narodzeniem Chrystusa:

Wiersz 1. 2. 3. — ∪ | — ∪ | — || ∪ ∪ | — ∪ | — ∪
4. — ∪ ∪ | — ∪

Rein, um|sonſt lieb|ko|ſet, o|Mond, dein | Antlitz
Durch der | Wand Wein|laub, || das die | Abend|kühlung
Sanft be|wegt! Nicht | hei||tere | Luſt, du | wekteſt
Düſtere | Wehmuth! (Voß).

Nie, napróżno księżycu przymila sie twoje oblicze przez szpaler winnych liści, którę chłód wieczorny zwolna porusza! Nie wzbudzasz wesołej rozkoszy, ale ponurą żałość.

Heilige Schatten! Ach, kein Erdenabend
Kann uns alle vereinen! ſeufzt' ich einſam.
Heſper war geſunken, des Weihers Espen
Säuſelten Wehmuth. (Salis).

Święte cienie! niestety, żaden wieczór ziemski nie potrafi nas wszystkich razem zgromadzić! wzdychałem samotnie. Gwiazda wieczorna zaszła, a ponad stawem liście osiczyny szeleściły żałośnie.

IV. *O rymie* (Von dem Reim).

Rym jestto jednobrzmienne zakończenie dwóch lub kilku wierszy. W poważnych poematach dramatycznych i bohatérskich nie używa się rymu, podobnie jak w wierszopistwie dawnych Greków i Rzymian, ale poezye liryczne, jakoto pieśni, ballady, ele-

gie (nie pisane na wzór starożytnych miar) i poemata romantyczne piszą się rymowym wierszem.

Kiedy rym przypada na ostatnią zgłoskę długą, nazywa się *męzkim*, np. Schritt, ritt; Eis, heiß; Krieg Sieg; Macht, Nacht; Rosenhein, Purpurſchein; gedacht, bewacht; gdy się kończy na dwóch zgłoskach, z których ostatnia jest krótka a przedostatnia długa, zowie się *żeńskim*, np. ſchreiten, gleiten; eilen, weilen; geſtaltet, veraltet.

O czystości rymu rozstrzyga tylko ucho, a nie pisownia; rymują przeto oft i hofft, groß i Moos, Ende i Hände, Bild i gilt, ale nie hoch i doch, groß i goß, Güte i müde i t. d.

Rym jest zły 1ód kiedy ma akcent fałszywy, np.

mein Gott und Herr
Unſterblicher.

2re gdy dwa jednozgłoskowe wyrazy składają się z dwuzgłoskowym, np. heißt erſ rath er
Meiſter Vater.

Miéwają wiérsze *albo* same męzkie, *albo* rzadsze od nich, same żeńskie, *albo* naostatek rozmaicie przekładane rymy.

KONIEC.

90 —
55454/11876
WYŻSZA SZKOŁA
PEDAGOGICZNA W KIELCACH
BIBLIOTEKA
104456
Biblioteka WSP Kielce
0145491